

Anita Rodiņa
Dr.iur

**KONSTITUCIONĀLĀS SŪDZĪBAS
TEORIJA UN PRAKSE LATVIJĀ**

Maniem bērniem

LATVIJAS
VĒSTNESIS

Rīga 2009

Anita Rodiņa. *Konstitucionālās sūdzības teorija un prakse Latvijā.*
— Rīga : Latvijas Vēstnesis, 2009. – 280 lpp.

Darbs ir autortiesību objekts un aizsargāts ar Autortiesību likumu.
Autora tiesību pārkāpšana, jo īpaši darba pavairošana, tulkošana,
izplatīšana u.tml. bez autora piekrišanas, ir krimināli sodāma rīcība.

Izdevējs LATVIJAS
VĒSTNESIS

Bruņinieku ielā 41, Rīgā, LV-1011, tālr. 67310675

© Anita Rodiņa
© Latvijas Vēstnesis, 2009

ISBN 978-9984-840-04-8

Priekšvārds

Plašam lasītāju lokam tiek nodots juridisko zinātņu doktores Anitas Rodiņas monogrāfisks pētījums par konstitucionālās sūdzības teoriju un praksi Latvijā. Latvijas juridiskajā literatūrā tas ir pirmais apkopojošs un analītisks darbs par konstitucionālo kontroli, kas neapšaubāmi palīdzēs pilnveidot konstitucionālās sūdzības iesniegšanas, lietu ierosināšanas un izskatīšanas praksi Satversmes tiesā.

Konstitucionālās sūdzības institūts Latvijā ir ieviests salīdzinoši nesen – 2001.gada 1.jūlijā. Ar to arī izskaidrojams fakts, kādēļ līdz šim ir bijušas tikai atsevišķas publikācijas juridiskajos žurnālos, kurās analizēta konstitucionālā sūdzība kā konstitucionālās kontroles sastāvdaļa. Šobrīd Satversmes tiesā jau ir uzkrāta zināma pieredze, un apsveicami, ka autore, kas savulaik strādājusi Satversmes tiesā par tiesneša palīdzi, ir uzdrošinājusies veikt tik nopietnu pētījumu. Monogrāfijā ir apkopota ne tikai Satversmes tiesas pieredze, bet arī analizēta šī institūta izveidošanās un attīstība citās Eiropas valstīs.

Manuprāt, A.Rodiņas veiktā prakses analīze sekmēs kvalitatīvāku konstitucionālo sūdzību iesniegšanu Satversmes tiesā. Nav noslēpums, ka no visām iesniegtajām sūdzībām tikai apmēram trīs līdz četros procentos gadījumu Satversmes tiesas kolēģijas ierosina lietu un tās nonāk līdz spriedumam. Iemesli tam ir dažādi: sūdzības iesniedzējs nav izmantojis visus iespējamus tiesiskās aizsardzības līdzekļus vai nokavējis iesniegšanas termiņu; nav dota pietiekama konstitucionālās sūdzības juridiskā argumentācija; nav reāla sūdzības iesniedzēja konstitucionālo tiesību aizskāruma; sūdzība iesniegta par jautājumu, kas nav Satversmes tiesas kompetencē. Līdz ar to šis pētījums ir noderīgs avots potenciālajiem konstitucionālo sūdzību iesniedzējiem – gan fiziskām un juridiskām personām, gan viņu pilnvarotām personām –, lai Satversmes tiesa turpmāk tiktu pasargāta no neatbilstošu sūdzību kalniem. A.Rodiņa, analizējot kolēģiju lēmumus gan par lietas ierosināšanu, gan par atteikšanos to ierosināt, dod vērtīgus ierosinājumus, līdz ar to pētījums izmantojams arī Satversmes tiesas kolēģiju darbības pilnveidošanā.

Monogrāfija būs labs studiju materiāls gan topošajai, gan esošajai juristu saimei. Tā, manuprāt, izraisīs lielu interesi to cilvēku un organizāciju vidū, kas aktīvi iestājas par cilvēka pamattiesību un pamatbrīvību ievērošanu un nodrošināšanu. Ikviens, kas interesējas par konstitucionālās uzraudzības problēmām, šajā grāmatā atradīs interesantu un noderīgu informāciju.

Prof., Dr.iur. Aivars Endziņš

Autores priekšvārds

Konstitucionālo sūdzību – pieteikumu, kuru Satversmes tiesā var iesniegt ikviens persona, – autore ir pētījusi jau vairākus gadus. Apzinoties konstitucionālās sūdzības iespējas, kā arī plašo tās subjektu loku, ir tapis pētījums, kas atklāj autores skatījumu uz konstitucionālās sūdzības teoriju, attīstību, tās īstenošanu Latvijā. Vienlaikus autore labi apzinās, ka izvirzītās tēzes un priekšlikumi var būt kritizējami un pilnveidojami. Taču ikviens konstruktīva kritika ir vēra ņemama, un tā var palīdzēt rast vislabāko rezultātu tiesību normu realizācijā kopumā, kas pēc būtības arī ir autores mērķis.

Grāmatas pamatā ir doktora disertācija, kas izstrādāta no 2004.gada līdz 2006.gada nogalei Dānijas un Latvijas kopprojekta “Augstākās juridiskās izglītības reforma Latvijā” ietvaros. Tādēļ sirsnīgi pateicos visiem profesoriem kā Latvijas Universitātē, tā arī Dānijas Orhūsas universitātē, Kopenhāgenas Biznesa skolā un Dienviddānijas Universitātē par ieguldījumu studiju procesā un manās zināšanās. Īpaši pateicos disertācijas vadītājam Starptautiskās krimināltiesas tiesnesei, profesorei Dr.iur. A.Ušackai par vērtīgiem padomiem, ierosmēm un atbalstu disertācijas izstrādē, asociētajam profesoram Ph.D. J.A.Jensenam par disertācijas izstrādes vadīšanu Dānijā, recenzentei profesorei Dr.iur. S.Osipovai un disertācijas recenzentam bijušajam Satversmes tiesas priekšsēdētājam, profesoram Dr.iur. A.Endziņam par vērtīgiem norādījumiem un atbalstu grāmatas tapšanā.

Šis darbs nebūtu tapis, ja mani vecāki un vecvecāki nebūtu likuši stiprus pamatus kārtīgai un apzinīgai darba veikšanas kultūrai, kas tālāk tika izkopta Piltenes vidusskolā un turpināta Latvijas Universitātē. Sirsnīgs paldies visiem pedagogiem, kolēģiem, kas veicinājuši manu zināšanu izaugsmi un pilnveidošanu; Valststiesību zinātņu katedras kolēģiem par atbalstu disertācijas izstrādē, bet īpaši Valststiesību zinātņu katedras lektoram un Saeimas Juridiskā biroja vadītājam G.Kusiņam par ievēšanu zinātnes laukā, vienmēr auglīgām diskusijām un padomiem. Darba izstrāde nebūtu iespējama bez laipna Satversmes tiesas kancelejas darbinieču, arī Satversmes tiesas padomnieces Dz.Pededzes atbalsta strādāt ar Satversmes tiesas materiāliem. Autore vēlas pateikties arī bijušajai Slovēnijas Konstitucionālās tiesas priekšsēdētāja vietniecei Dr.iur. M.Škrkai, Slovēnijas Konstitucionālās tiesas Analīzes un starptautiskās sadarbības departamenta priekšsēdētājam Dr.iur. A.Mavčičam par laipno atbalstu zinātniski strādāt šajā tiesā.

Rīgā, 2008.gada martā

Anita Rodiņa

Satura rādītājs

Priekšvārds	3
Autores priekšvārds.....	4
Ievads.....	9
I daļa. Konstitucionālā sūdzība – Eiropas konstitucionālās kontroles modeļa sastāvdaļa.....	17
1. Konstitucionālās sūdzības jēdziens un izpratne	17
1.1. Konstitucionālās sūdzības jēdziens.....	17
1.1.1. Konstitucionālā sūdzība – cilvēka pamattiesību aizsardzības institūts	20
1.1.2. Pamattiesību kā subjektīvo tiesību nozīme konstitucionālās sūdzības institūtā	25
1.1.3. Konstitucionālā sūdzība kā īpašs subsidiārs tiesību aizsardzības līdzeklis	28
1.2. Konstitucionālās sūdzības saturs.....	30
1.3. Konstitucionālā sūdzība kā viena no konstitucionālās kontroles formām	31
2. Konstitucionālās sūdzības rašanās, attīstība un nostiprināšanās.....	39
2.1. Konstitucionālās sūdzības teorētiskās bāzes izveidošanās. Konstitucionālās sūdzības fragmentārisms.....	40
2.1.1. Amerikas konstitucionālās kontroles modelis un tā īstenošanas pamatnoteikumi	40
2.1.2. Konstitucionālās sūdzības teorētiskais pamats – Eiropas konstitucionālās kontroles modelis	44
2.2. Konstitucionālās sūdzības rašanās un attīstība pēc Otrā pasaules kara	48
2.2.1. Konstitucionālā sūdzība kā neatņemama konstitucionālās kontroles sastāvdaļa Rietumeiropas valstīs.....	48
2.2.2. Konstitucionālās sūdzības teorētiskā neiespējamība Austrumeiropas valstīs sociālisma režīma laikā.....	51

2.3. Konstitucionālās sūdzības nostiprināšanās Austrumeiropas valstīs. Konstitucionālās sūdzības izveidošana Latvijā	54
2.3.1. Konstitucionālās sūdzības atzišanas (ieviešanas) modeļi Austrumeiropas valstīs	56
2.3.2. Konstitucionālās sūdzības rašanās Latvijā	60
2.3.3. Konstitucionālās sūdzības nozīme tiesiskas valsts stiprināšanā	66

II daļa. Konstitucionālās sūdzības subjekts un objekts.....69

1. Konstitucionālās sūdzības subjekts	69
1.1. Konstitucionālās sūdzības subjekta izpratne un saturs	70
1.1.1. Konstitucionālā sūdzība – pieteikums <i>juridiccio voluntaria</i>	70
1.1.2. Konstitucionālās sūdzības subjekti	71
1.1.2.1. fiziskā persona kā konstitucionālās sūdzības subjekts.....	71
1.1.2.2. juridiskā persona kā konstitucionālās sūdzības subjekts.....	78
1.1.2.3. kolektīvās konstitucionālās sūdzības izpratne.....	89
1.2. Tiesībsarga pieteikuma norobežošana no konstitucionālās sūdzības. Tiesībsarga un personas sadarbība pamattiesību aizsardzībā Satversmes tiesā	92
1.3. Valsts nodrošinātās juridiskās palīdzības sniegšanas nepieciešamība konstitucionālās sūdzības subjektiem	98
2. Konstitucionālās sūdzības objekts	106
2.1. Normatīvais akts kā konstitucionālās sūdzības objekts	106
2.1.1. Vertikālās konstitucionālās kontroles princips.....	106
2.1.2. Esošās tiesību normas (akti) kā konstitucionālās sūdzības objekts	113
2.1.3. Satversmes tiesa kā “tiesību tiesa” jeb individuālu tiesību aktu apstrīdēšanas neiespējamība Satversmes tiesā	122
2.1.4. Konstitūcijas grozījumu procesuālā un materiālā konstitucionālā kontrole	126

2.1.5. Iekšējie normatīvie akti kā konstitucionālās sūdzības objekts.....	137
2.1.6. <i>A priori</i> konstitucionālā kontrole un konstitucionālā sūdzība: teorētiskā saderība	139

III daļa. Konstitucionālās sūdzības norobežošana no *actio popularis*. Pamattiesību aizskārums teorija 141

1. Konstitucionālā sūdzība <i>versus actio popularis</i>	141
1.1. Konstitucionālās sūdzības un <i>actio popularis</i> nodalīšanas nepieciešamība	143
1.2. Konstitucionālās sūdzības un <i>actio popularis</i> nodalīšanas teorijas	148
1.2.1. Mērķu teorija	149
1.2.2. Interesešu teorija.....	151
2. Pamattiesību aizskārums izpratne un saturs.....	154
2.1. Aizskārums izpratne.....	154
2.2. Aizskārums saturs.....	156
2.2.1. Tiešs aizskārums	157
2.2.2. Konkrēts aizskārums.....	158
2.2.3. Tagadējs jeb esošs aizskārums	159
2.2.4. Potenciāls un nākotnē gaidāms aizskārums	161

IV daļa. Konstitucionālās sūdzības subsidiaritātes princips un termiņš tās iesniegšanai 169

1. Konstitucionālās sūdzības subsidiaritātes princips	169
1.1. Subsidiaritātes principa jēdziens.....	169
1.2. Konstitucionālās sūdzības subsidiaritātes principa funkcionālie aspekti	171
1.2.1. Visu vispārējo tiesību aizsardzības līdzekļu izmantošanas princips	172
1.2.2. Efektīvu vispārējo tiesību aizsardzības līdzekļu izmantošanas princips	175
1.2.3. Nacionālo vispārējo tiesību aizsardzības līdzekļu izmantošanas princips	178

1.2.4. Subsidiaritātes principa ievērošanas pierādīšanas pienākums	179
1.2.5. Tiesību aizsardzības līdzekļu mijiedarbības princips.....	180
1.2.6. Vispārējo tiesību aizsardzības līdzekļu un konstitucionālās sūdzības konkurence	184
1.3. Satversmes tiesas likumā noteiktie subsidiaritātes principa izņēmuma noteikumi.....	188
1.3.1. Vispārsvērīgās konstitucionālās sūdzības izpratne.....	191
1.3.2. Būtiska kaitējuma novēršanas neiespējamība kā kritērijs subsidiaritātes principa neievērošanai.....	194
2. Termiņš konstitucionālās sūdzības iesniegšanai.....	198
2.1. Termiņa konstitucionālās sūdzības iesniegšanai Satversmes tiesā saturs.....	198
2.1.1. Konstitucionālās sūdzības termiņa funkcionālie aspekti	199
2.1.2. Termiņš konstitucionālās sūdzības iesniegšanai, nepastāvot citiem tiesību aizsardzības līdzekļiem	204
2.1.3. Konstitucionālās sūdzības iesniegšanas termiņa atjaunošanas teorētiskie un praktiskie aspekti	207
V daļa. Acīmredzami nepietiekama juridiskā pamatojuma izpratne...212	
1. Acīmredzami nepietiekama juridiskā pamatojuma nozīme un saturs	212
1.1. Acīmredzami nepietiekama juridiskā pamatojuma nozīme Satversmes tiesas procesā	212
1.2. Acīmredzami nepietiekama juridiskā pamatojuma saturs	218
Izmantoto avotu saraksts	224

Ievads

Salīdzinoši nesēn, 2001.gada 1.jūlijā, stājoties spēkā likumam “Grozījumi Satversmes tiesas likumā”¹, Latvija ierindojās to valstu vidū, kas atzīst un paredz iespēju konstitucionālajā tiesā vērsties arī personām², iesniedzot īpašu pieteikumu – konstitucionālo sūdzību.

Konstitucionālā sūdzība ir viens no jaunākajiem pamattiesību³ aizsardzības līdzekļiem, kas Latvijā nekad iepriekš nav pastāvējis. Pat vecās Eiropas demokrātijas konstitucionālo sūdzību pazīst tikai kopš XX gadsimta vidus. Lai arī konstitucionālā sūdzība ir tikai viens no pamattiesību aizsardzības līdzekļiem, kas pastāv Latvijā, tieši tai mūsdienās ir jāpiešķir viena no nozīmīgākajām lomām pamattiesību aizsardzībā, jo vienīgi konstitucionālā sūdzība paver personai nebijušas iespējas – apstrīdēt normatīvo aktu vai tā normu. Tomēr konstitucionālā sūdzība nav personas neierobežots “ierocis” pret publisko varu. Tās primārais uzdevums un mērķis ir aizsargāt paša iesniedzēja aizskartās pamattiesības, nevis vispārējās vai sabiedrības intereses.

Konstitucionālās sūdzības mērķi iespējams sasniegt tikai tad, ja personas pieteikums ir atbilstošs visām Satversmes tiesas likumā noteiktajām prasībām. Šāds secinājums savukārt nozīmē, ka priekšnoteikums lietas ierosināšanai un izskatīšanai, taisot spriedumu, ir visu konstitucionālās sūdzības saturu veidojošo noteikumu izpratne un pareiza realizēšana.⁴ Kā liecina Satversmes tiesas statistika, no visām iesniegtajām konstitucionālajām sūdzībām mazāk nekā pieci procenti ir bijušas atbilstošas Satver-

¹ Grozījumi Satversmes tiesas likumā: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 2000, 20.decembris, Nr.460/464 (2371/2375).

² Jēdziens “persona” darbā tiek lietots, runājot par konstitucionālās sūdzības subjektu, un aptver visus cilvēka pamattiesību subjektus.

³ Runājot par cilvēka tiesībām un brīvībām, kas nostiprinātas valsts konstitūcijā, tiek lietots termins “pamattiesības”. Ja nav īpaši atrunāts citādi, runājot par cilvēktiesībām, kas aptver un izriet no pasaules un reģionālām cilvēktiesību aizsardzības sistēmām, tiek lietots jēdziens “cilvēktiesības”. Sal.: Levits E. *Cilvēktiesību normas un to juridiskais rangs Latvijas tiesību sistēmā. Juristu Žurnāls Nr.5 / Cilvēktiesību Žurnāls Nr.6*. Rīga : Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes Cilvēktiesību institūts, 1997, 34.lpp.

⁴ Jēdziens “tiesību normu realizēšana” šī darba izpratnē, ja nav atrunāts citādi, atver visas četras tiesību pielietošanas (realizēšanas) iespējas – piemērošanu, ievērošanu, izpildīšanu un izmantošanu. *Juridisko terminu vārdnīca*. Rīga : Nordik, 1998, 224.lpp.; Iljanova D. *Vispārējo tiesību principu nozīme un piemērošana*. Rīga : Ratio iuris, 2005, 21.lpp.; Марченко М.Н. *Теория государства и права*. Москва : ЗЕРЦАЛО-М, 2001, с.512-519.

smes tiesas likuma prasībām, kas nodrošinājis pozitīva lēmuma par lietas ierosināšanu pieņemšanu.⁵ Šādi statistikas dati, no vienas puses, nav nekas pārsteidzošs, taču, no otras puses, tie apstiprina trūkumus konstitucionālās sūdzības satura noteikumu izpratnē, uzsverot un apliecinot konstitucionālās sūdzības satura pētniecības aktualitāti un nepieciešamību. Līdzās praktiskiem konstitucionālās sūdzības pētniecības apsvērumiem ir jāizceļ arī nepieciešamība attīstīt un pētīt konstitucionālās sūdzības teoriju. Teorijas zināšanas un tās izpratne ir pamatā konstitucionālās sūdzības mērķu sasniegšanai. Var teikt, ka pareizas konstitucionālās sūdzības realizēšanas pamatā ir pareiza tās teorijas izpratne.

Nenoliedzami, ka konstitucionālā sūdzība nemitīgi atrodas dinamiskā kustībā un attīstībā. Tās pētniecība ir nebeidzams process. Taču septiņi gadi konstitucionālās sūdzības pastāvēšanā un realizēšanā ir pietiekams laika posms, kas iezīmējis un noteicis konstitucionālās sūdzības saturu un tās izpratni. Tādēļ tieši tagad ir nepieciešams ne tikai apzināt, bet arī vērtēt Satversmes tiesas praksi, tās atbilstību likumdevēja mērķim, konstitucionālās kontroles un konstitucionālās sūdzības teorijas pamatnostādņem. Turklāt konstitucionālās sūdzības pētniecība ir nozīmīga arī tādēļ, ka tā var ietekmēt ļoti plašu personu loku, proti, ikvienu cilvēka pamattiesību subjektu Latvijā.

Šī darba mērķis ir pētīt un analizēt konstitucionālās sūdzības teoriju un praksi Latvijā, aptverot gan konstitucionālās sūdzības teorijas analīzi, tai skaitā tās veidošanu, gan tiesu prakses analīzi. Mērķa īstenošanai autore izvirzījusi vairākus uzdevumus.

Pirmkārt, lai pilnīgi izprastu konstitucionālo sūdzību, sākotnēji jāizzina tās teorētiskie pamati. Konstitucionālās sūdzības teorijas pētniecībā iegūtie secinājumi ir pamatā konstitucionālās sūdzības saturu veidojošo noteikumu analīzei. Tas nozīmē, ka veiksmīga tālākā pētniecība ir atkarīga no teorētisko secinājumu kvalitātes.

Otrkārt, darba uzdevums ir pēc iespējas plašāk atklāt konstitucionālās sūdzības saturu veidojošos noteikumus. Šie noteikumi ir konstitucionālās sūdzības pamatā un veido to. Balstoties uz konstitucionālās kontroles un konstitucionālās sūdzības teoriju un tiesu praksi, darbā aplūkots konstitu-

⁵ Satversmes tiesas sagatavotā statistika no 1997.gada līdz 2008.gada 10.janvārim. Nav publicēta, pieejama Satversmes tiesas kancelejā.

cionālās sūdzības subjekts un objekts, skaidrota pamattiesību aizskāruma teorija. Vienlīdz darbā tiek analizēts konstitucionālās sūdzības subsidiaritātes princips, termiņš tās iesniegšanai Satversmes tiesā, kā arī vienīgi uz konstitucionālajām sūdzībām attiecināmais noteikums, kas dod tiesības Satversmes tiesas kolēģijām atteikties ierosināt lietu tad, ja prasījuma juridiskais pamatojums ir acīmredzami nepietiekams prasījuma apmierināšanai.

Treškārt, darba pamatā ir Satversmes tiesas nolēmumu (lēmumu un spriedumu) analīze. Satversmes tiesas nolēmumi ne tikai liecina par šodienas konstitucionālās sūdzības izpratni, bet arī iezīmē konstitucionālās sūdzības attīstības tendences, kuras zināt ir būtiski ikvienam konstitucionālās sūdzības potenciālajam iesniedzējam. Jāuzsver, ka šī pētniecības aspekta mērķis nav Satversmes tiesas nolēmumu kritizēšana, bet analīze, kas mijas ar autores secinājumiem. Īpaša nozīme darbā tiek piešķirta Satversmes tiesas kolēģiju lēmumu analīzei, jo šajos procesuālajos tiesību aktos, ar kuriem tiek pieņemts vai nu lēmums ierosināt lietu, vai arī atteikums ierosināt lietu, ir meklējama konstitucionālās sūdzības saturu veidojošo noteikumu izpratne. Tie ir konstitucionālās sūdzības izpratnes sākotnējais pamats. Turklāt šie kolēģiju lēmumi netiek publicēti, kas pastiprina to pētniecības un publicitātes nepieciešamību. Tie nav plaši skaidroti un analizēti konstitucionālo tiesību doktrīnā.

Ceturtkārt, iespējams, ka autores konstatētās nepilnības – gan tās, kas izveidojušās praksē, gan arī tās, kuras ir radījis likumdevējs, – varētu kalpot par pamatu turpmākām diskusijām, lai veicinātu, pilnveidotu un efektīvīzētu pamattiesību aizsardzību Satversmes tiesā.

Lai arī darba mērķis ir analizēt konstitucionālās sūdzības saturu Latvijā, jāņem vērā, ka konstitucionālā sūdzība mūsu valstī tika veidota, smeloties iedvesmu un idejas citu valstu pieredzē. Tipizējot un iedalot konstitucionālās kontroles attīstību, Latvijas konstitucionālās sūdzības izveidošana sakrīt ar tās rašanos arī citās Austrumeiropas jeb “jaunās demokrātijas” valstīs. Autoresprāt, Latvijas konstitucionālās kontroles institūts⁶ un arī

⁶ “Tiesību institūta” jēdziens tiek lietots, lai apzīmētu radniecīgu, viendabīgu tiesību normu kopumu, kas regulē līdzīgas tiesiskās attiecības. Tādēļ darbā atrodami jēdzieni “konstitucionālās kontroles institūts”, “konstitucionālās sūdzības institūts”, “pamattiesību institūts” un citi. *Juridisko terminu vārdnīca*. Rīga : Nordik, 1998, 87.lpp.

konstitucionālā sūdzība ir veidota, pamatojoties ne tikai uz Vācijas Federālās Konstitucionālās tiesas, bet arī uz Polijas, Slovēnijas, Lietuvas un citu līdzīgu jauno demokrātisko valstu pieredzi. To apliecina Satversmes tiesas spriedumos iekļautās atsauces uz Lietuvas Konstitucionālās tiesas,⁷ Polijas Konstitucionālā tribunāla,⁸ Slovēnijas Konstitucionālās tiesas nolēmumiem.⁹ Latvijas pieredze salīdzinājumā ar citu jauno demokrātisko valstu pieredzi ir līdzīga, tādēļ šajā darbā salīdzinošās metodes ietvaros ir izmantota citu Austrumeiropas valstu pieredze, iezīmējot gan kopējo, gan arī atšķirīgo dažādu konstitucionālās kontroles jautājumu risināšanā.

Lai sasniegtu izvirzīto mērķi un uzdevumus, darba izstrādē ir lietotas šādas zinātniskās pētniecības metodes: 1) analītiskā metode; 2) salīdzinošā metode; 3) deduktīvā metode; 4) induktīvā metode; 5) vēsturiskā metode. Analītiskā metode izmantota, pētot konstitucionālo tiesu praksi, normatīvos aktus un citus tiesību avotus. Analīze ir veikta secinājumu, vērtējumu un priekšlikumu pamatā. Salīdzinošā metode darbā tiek lietota tādēļ, ka, apgūstot citu valstu pieredzi, iespējams rast kompetences, kas var palīdzēt uzlabot esošo tiesību institūtu efektivitāti.¹⁰ Salīdzinošā metode ir arī instruments, ar kuru iespējams apmierināt akadēmiskās intereses. Tā kā darba mērķis nav analizēt dažādu valstu tiesību sistēmu garu, metodes un procedūras vispārīgi, tad var teikt, ka darbā tiek izmantota nevis makrosalīdzinošā metode (*macrocomparison*), bet gan mikrosalīdzinošā metode

⁷ Par likuma "Par zemes reformu Latvijas Republikas pilsētās" 12.panta pirmās daļas 3.punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. un 105. pantam: LR Satversmes tiesas spriedums lietā Nr.2002-12-01. *Latvijas Vēstnesis*, 2003, 26.marts, Nr.47 (2812), secinājumu daļas 1.punkts; Par likuma "Par valsts pensijām" 30.panta piektās un sestās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. un 91.pantam: LR Satversmes tiesas spriedums lietā Nr. 2004-03-01. *Latvijas Vēstnesis*, 2004, 26.oktobris, Nr.169 (3117), secinājumu daļas 9.2. punkts.

⁸ Par 2004.gada 20.decembra likuma "Grozījumi likumā "Par dzīvojamo telpu īri"" 13.panta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1., 91. un 105.pantam: LR Satversmes tiesas spriedums lietā Nr.2005-16-01. *Latvijas Vēstnesis*, 2006, 9.marts, Nr.40 (3408), secinājumu daļas 15.8.punkts.

⁹ Par Ministru kabineta 2005.gada 11.janvāra noteikumu Nr.17 "Grozījumi likumā "Par nekustamā īpašuma piespiedu atsavināšanu valsts vai sabiedriskajām vajadzībām"" un 2005. gada 9.jūnija likuma "Grozījumi likumā "Par nekustamā īpašuma piespiedu atsavināšanu valsts vai sabiedriskajām vajadzībām"" atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. un 105.pantam: LR Satversmes tiesas spriedums lietā Nr.2005-12-0103. *Latvijas Vēstnesis*, 2005, 20.decembris, Nr.203 (3361), secinājumu daļas 25.punkts.

¹⁰ De Cruz P. *Comparative Law in a Changing World*. London, Sydney: Cavendish Publishing Limited, 1999, p.15-16.

(*microcomparison*).¹¹ Darbā salīdzināta konstitucionālā sūdzība dažādu valstu un valstu grupu ietvaros, atklājot galvenās konstitucionālās kontroles pamatmodeļu – Amerikas un Eiropas – pazīmes, vērtējot konstitucionālās sūdzības nostiprināšanos Austrumeiropas valstīs, arī Latvijā. Salīdzinošā metode ir izmantota, analizējot konstitucionālās sūdzības saturu veidojošos noteikumus Eiropas konstitucionālās kontroles modeļa ietvaros. Izpētot gan konstitucionālās sūdzības saturu veidojošos noteikumus, gan tiesu praksi, iespējams atklāt gan kopīgo, gan arī atšķirīgo konstitucionālās sūdzības institūtā, tās teorijas realizēšanā. Šo secinājumu pamatā ir induktīvā pētniecības metode.¹² Tā tiek izmantota, taisot slēdzienus un veidojot konstitucionālās sūdzības teoriju, piemēram, noskaidrojot konstitucionālās sūdzības vietu konstitucionālās kontroles formu vidū, attīstot aizskāruma teoriju. Konstitucionālās sūdzības saturu veidojošo noteikumu analīzei ir jābūt atbilstošai konstitucionālās kontroles teorijas noteikumiem, arī konstitucionālās sūdzības teorijas pamatnostādņem. Teorija ir pareizu konstitucionālās sūdzības saturu veidojošo noteikumu analīzes izejas punkts. Šāds uzstādījums nozīmē deduktīvās pētniecības metodes izmantošanas nepieciešamību.¹³ Savukārt, lai saprastu konstitucionālās sūdzības veidošanās un attīstības aspektus, nepieciešams zināt un saprast tos vēsturiskos un politiskos apstākļus, kā arī tiesību izpratnes tendences, kas pastāvējušas konstitucionālās sūdzības tapšanas laikā. Tas iespējams, lietojot vēsturisko metodi.

Šī darba tapšanā ir izmantots plašs juridiskās literatūras klāsts – gan Latvijā, gan ārvalstīs tapuši darbi.

Darbā ir izmantoti Satversmes tiesas tiesnešu prof. Dr.iur. A.Endziņa, prof. Dr.iur. R.Apsiša, prof. Dr.iur. A.Ušackas raksti un pētījumi, kuros aplūkots konstitucionālās sūdzības institūts, risināti konstitucionālās kontroles, tiesību normu interpretācijas jautājumi un vērtēta Satversmes tiesas prakse. Autore smēlusies iedvesmu Eiropas konstitucionālās kontroles modeļa teorētiķa H.Kelzena darbos un arī traktātos par viņa pētījumiem, kā arī pasaulē atzītu konstitucionālās kontroles pētnieku, piemēram, E.Makvinnija

¹¹ Zweigert K., Kötz H. *Introduction to Comparative Law*. Oxford : Clarendon Press, 1998, p.4-5; Glendon M.A., Gordon M.W., Carozza P.G. *Comparative Legal Traditions in a Nutshell*. St.Paul : West Group, 1999, p.9.

¹² Мангейм Д.Б., Рич Р.К. *Политология. Методы исследования*. Москва : Весь мир, 1997, с.528.

¹³ Ibid., с.527.

(McWhinney E.), M.Kapelleti (Cappelletti M.), A.Mavčiča (Mavčič A.), R.Ludvikovska (Ludwikowski R.R.), E.Korvina (Corwin E.), G.Dīzes (Dietze G.), L.Garlicka (Garlicki L.), H.Šteinbergera (Steinberger H.), A.Stona (Stone A.), H.Švarca (Schwarz H.), M.Hartviga (Hartwig M.), monogrāfijās un rakstos.

Lai sasniegtu izvirzīto mērķi un uzdevumus, darbā analizēts un pētīts plašs normatīvo aktu klāsts. Kā jau minēts, liels uzsvars likts uz Satversmes tiesas spriedumu un Satversmes tiesas kolēģiju lēmumu analīzi. Tai skaitā darbā tiek analizēti sākotnējie konstitucionālās sūdzības pētniecības materiāli – personu iesniegtās konstitucionālās sūdzības. Atsevišķu jautājumu attīstīšanai teorētiskā aspektā izmantota arī citu valstu konstitucionālo tiesu prakse, tai skaitā Eiropas Padomes komisijas “Demokrātija caur tiesībām” (*Democracy Through Law*) pētījumi un komentāri. Lai atklātu tiesību normu *ratio legis* darbā izmantoti likumdevēja – Saeimas – darba materiāli – stenogrammas jeb *travaux préparatoires*.

Visbeidzot, autore vēlētos argumentēt termina “konstitucionālā kontrole” lietojumu.

Kā rāda dažādu juridiskās literatūras avotu analīze, runājot par konstitūcijas aizsardzības funkcijas īstenošanu jeb institūtu, kas dod tiesības tiesu institūcijām lemt par normatīvo aktu (normu) atbilstību konstitūcijai,¹⁴ Latvijā galvenokārt lieto divus terminus – “konstitucionālā kontrole” un “konstitucionālā uzraudzība”.¹⁵ Retāk ir sastopams termins “konstitucionālā jurisdikcija”. Eiropas konstitucionālās kontroles modeļa valstīs lieto jēdzienu “*constitutional review*” vai “*constitutional control*”¹⁶, bet anglo-sakšu tiesību saimes valstīs – terminu “*judicial review*”.

¹⁴ Vanberg G. *The Politics of Constitutional Review in Germany*. Cambridge : Cambridge University Press, 2005, p.1; *Constitutional Review in the Global Context*. New York University of Legislation and Public Policy, 2002-2003, Vol.6, p.49; Finck D.E. Judicial review: The United States Supreme Court Versus German Constitutional Court. *Boston College International and Comparative Law Review*, 1997, Vol.20, p.124.

¹⁵ Ušacka A. Satversmes 8.nodaļas “Cilvēka pamattiesības” interpretācija Satversmes tiesas spriedumos. *Jurista Vārds*, 2001, 27.novembris, Nr.37 (230); Kalniņš E. Tiesību normas spēkā esamība un intertemporālā piemērojamība. *Likums un Tiesības*, 2000, 2.sej., Nr.7 (11), 217.lpp.

¹⁶ Šāds jēdziens tiek lietots arī Satversmes tiesas spriedumos angļu valodā. Skat.: On Conformity of the State Stock Company – the Real Estate Agency Regulations “On the Procedure by which Free Apartments in Dwelling Houses under the Management of the Real Estate Agency shall Be Rented” with Articles 2, 10 and 11 of the Law “On Housing Support Granted by the State and Local Governments”, Article 40 of the Law “On the Rent of Dwelling Space” and Item 4 of the Transitional Provisions of the Law “On the Privatisation of State and Local Governments Apartment Houses”: Decision of the Constitutional Court of the Republic of Latvia in case No.04-03(99), para 2. [http://www.satv.tiesa.gov.lv/Eng/Spriedumi/04-03\(99\).htm](http://www.satv.tiesa.gov.lv/Eng/Spriedumi/04-03(99).htm) (aplūkots 2006-07-31).

Atzītu zinātnieku un arī autores vērtējumā angļu valodā lietotajiem terminiem nav vienāds saturs.¹⁷ Parasti gan šie jēdzieni tiek uzlūkoti kā sinonīmi. Taču būtiskākais šī darba ietvaros ir atrast precīzu latviešu valodā lietojamu terminu.

Latviešu valodas vārdnīcā vārds “uzraudzīt” tiek skaidrots kā ‘pieskatīt, uzmanīt, sekot (kā) rīcībai, novērot’, bet vārds “kontrolēt” – kā ‘uzraudzīt, novērot (ko), lai sekotu (kā) norisei, darbībai, pārliecinātos par (kā) pareizību’.¹⁸

Minēto jēdzienu atšķirības labāk iespējams izprast, analizējot Polijas pieredzi. Polijā pirmo reizi tās vēsturē Konstitucionālais tribunāls institucionāli tika izveidots, stājoties spēkā 1982.gada 26.marta grozījumiem 1952.gada konstitūcijā.¹⁹ Taču šajā laikā konstitucionālā kontrole Polijā nepastāvēja tādēļ, ka likumdevējam bija tiesības ar 2/3 balsu vairākumu atcelt Konstitucionālā tribunāla pieņemtos nolēmumus, ja tie attiecās uz paša likumdevēja pieņemtajiem likumiem.²⁰ Nereti tā laika literatūras avotos tika skaidrots, ka Polijā pastāv nevis konstitucionālā kontrole, bet gan konstitucionālā uzraudzība, jo pēc būtības galavārds par likuma spēkā esamību nepiederēja Konstitucionālajam tribunālam.²¹ Arī PSRS izveidotā Konstitucionālās uzraudzības komiteja bija tiesīga (ar dažiem izņēmumiem) apturēt konstitūcijai neatbilstoša tiesību akta darbību, norādot uz konstitucionālās uzraudzības institūta pastāvēšanu.²²

Līdzīgi atšķirības starp jēdzieniem “kontrolēt” un “uzraudzīt” konstitucionālās kontroles teorijā skaidrotas citā avotā, norādot, ka kontrolējošam subjektam ir tiesības atzīt apstrīdēto tiesību normu vai aktu par spēkā neesošu.²³ Pretēji šādas tiesības nav institūcijai, kas īsteno uzraudzības funkciju. Tiesību normu (aktu) izslēgšana no tiesību sistēmas konstitucionālās uzraudzības sistēmās ir citu institūciju ziņā – parasti tās, kas tiesību normu (aktu) ir pieņēmusi.

¹⁷ Kommers D.P. *The Constitutional Jurisprudence of the Federal Republic of Germany*. Durham and London : Duke University Press, 1997, p.4.

¹⁸ *Latviešu valodas vārdnīca*. Rīga : Avots, 1987, 396., 830.lpp.

¹⁹ The history of Polish Constitutional Tribunal. <http://www.trybunal.gov.pl/eng>; Brzezinski M. *The struggle for Constitutionalism in Poland*. Basingstoke : Macmillan, 1997, p.130-135.

²⁰ *Закон о Конституционном Трибунале. Статья 7. Конституционное право Республики Польша*. Варшава : [b.i.], 1996, с.268.

²¹ Златопольский Д.Л. *Государственное право зарубежных стран*. Москва : ЗЕРЦАЛО, 1999, с.41.

²² Чиркин В.Е. *Конституционное право Россия и в зарубежный опыт*. Москва : ЗЕРЦАЛО, 1998, с.58.

²³ Harutyunyan G., Mavčič A. *Constitutional Review and Its Development in the Modern World (a Comparative Constitutional Analysis)*. Yerevan-Ljubljana : [b.i.], 1999, p.283.

Precizitātes labad ir jānorāda, ka Satversmes tiesas likuma pieņemšanas gaitā Saeimā tika izteikti priekšlikumi par konstitucionālās uzraudzības nepieciešamību Latvijā.²⁴ Taču galu galā Satversmes tiesa, tāpat kā vairums Eiropas valstu konstitucionālo tiesu, ir apveltīta ar tiesībām atzīt par spēkā neesošiem tiesību aktus un to normas, kas liecina, ka Latvijā tomēr pastāv konstitucionālā kontrole.

Jēdzienu “konstitucionālā kontrole” ir lietojusi Satversmes tiesa spriedumā lietā Nr.04-03(99), nosakot, ka “[..] likumdevēja griba, izveidojot Latvijas Republikā konstitucionālo tiesu un paredzot tās kompetenci normatīvo aktu likumības un atbilstības noteikšanā, nav bijusi **konstitucionālo kontroli** [*autores izcēlums*] noteikt tikai pār Ministru kabineta pakļautībā vai pārraudzībā esošo institūciju izdotajiem aktiem, pārziņā esošo institūciju izdotos normatīvos aktus atstājot bez jebkādas tiesu kontroles”.²⁵ Tādējādi, runājot par institūtu, kura realizēšanai tika veidota Satversmes tiesa, Latvijā būtu jālieto jēdziens “konstitucionālā kontrole”.

Tomēr ir jāprecizē, ka jēdziens “konstitucionālā kontrole” ir ar ļoti plašu saturu. Konstitūcijas ievērošana un līdz ar to aizsargāšana ir visu personu pienākums, bet it īpaši publisko tiesību subjektu pienākums. Konstitūcijas aizsargāšanas funkcija kopumā tiek īstenota, neveidojot īpašu tiesu institūciju un īpaši neizceļot šo funkciju. Tādēļ jāsecina, ka šī darba ietvaros tiek runāts par konstitucionālās kontroles izpratni tās šaurākajā nozīmē, analizējot speciālas tiesas (vai citas institūcijas) tiesības un kompetences lemt par tiesību normu (aktu) atbilstību konstitūcijai.

Līdzās šim jēdzienam iespējams lietot arī citu jēdzienu – “konstitucionālā jurisdikcija”. Vārds “jurisdikcija” ir cēlies no latīņu valodas vārda “*iurisdictio*”, kas nozīmē ‘tiesas spriešana’.²⁶ Ņemot vērā Satversmes tiesas vietu varas dalīšanas teorijas īstenošanā un tās tiesisko statusu, arī jēdziena “konstitucionālā jurisdikcija” lietošana ir atbilstoša.

²⁴ LR 6.Saeimas ārkārtas sesijas sēde 1996.gada 11.aprīli. <http://www.saeima.lanet.lv/lapas/7saeimaTXTvisaLat.htm> (aplūkots 2006-09-07).

²⁵ Par valsts akciju sabiedrības “Valsts nekustamā īpašuma aģentūra” “Nolikuma par kārtību, kādā izīrējami brīvie dzīvokļi Valsts nekustamā īpašuma aģentūras pārvaldīšanā esošajos namīpašumos” atbilstību likuma “Par valsts un pašvaldību palīdzību dzīvokļa jautājumu risināšanā” 2., 10. un 11.pantam, likuma “Par dzīvojamo telpu īri” 40.pantam un likuma “Par valsts un pašvaldību dzīvojamo māju privatizāciju” pārejas noteikumu 4.punktam: LR Satversmes tiesas spriedums lietā Nr.04-03(99). *Latvijas Vēstnesis*, 1999, 14.jūlijs, Nr.229/230 (1689/1690), secinājumu daļas 2.punkts.

²⁶ *Svešvārdu vārdnīca*. Rīga : Jumava, 1999, 326.lpp.

I daļa. Konstitucionālā sūdzība – Eiropas konstitucionālās kontroles modeļa sastāvdaļa

1. Konstitucionālās sūdzības jēdziens un izpratne

1.1. Konstitucionālās sūdzības jēdziens

Juridiskajā literatūrā ir atrodamī daži konstitucionālās sūdzības skaidrojumi. Tā tiek definēta kā “[i]pašs mehānisms, kas paredz personām tiesības vērsties konstitucionālajā tiesā un kura vienīgais mērķis ir aizsargāt konstitūcijā garantētās tiesības”.²⁷ Vai arī kā “[n]ozīmīgs tiesisks līdzeklis personu tiesību aizsardzībai pret valsts patvaļu”.²⁸ Konstitucionālo sūdzību var definēt arī kā individuālu vai kolektīvu tiesību aizsardzības institūtu, ko konstitucionālajā tiesā var iesniegt persona, personu apvienības un citas likumā īpaši norādītas personas, ja tās tiesības vai brīvības aizskāris likums, kas piemērots vai piemērojams konkrētā lietā.²⁹

Konstitucionālās sūdzības definīciju ir izstrādājis arī Dr. iur. A.Mavčičs (*Mavčič A.*), kurš īpaši pievērsies konstitucionālās sūdzības pētniecībai. Viņš saka, ka “[k]onstitucionālā sūdzība ir specifisks subsidiārs mehānisms, ar kura palīdzību persona var aizstāvēt savas konstitucionālās tiesības konstitucionālajā tiesā (vai citā kompetentā konstitucionālās kontroles institūcijā), primāri vērstoties pret valsts institūciju pieņemtajiem individuālajiem aktiem”.³⁰ Analizējot šo A.Mavčiča piedāvāto konstitucionālās sūdzības skaidrojumu, jāsecina, ka tāda konstitucionālās sūdzības definīcija iederas vairumā valstu, taču Latvijā tā pilnībā neatbilst Satversmes tiesas likumā iekļautajam konstitucionālās sūdzības definējumam. Latvijā ar konstitucionālo sūdzību saprot tādu pieteikumu, kura vispārējās prasības vai noteikumi ir iekļauti Satversmes tiesas likuma 19.² panta pirmajā

²⁷ *Защита основных прав Конституционным судом*. Страсбург : Европейская комиссия за Демократию через право. Издание Совета Европы, 1995, с.62.

²⁸ *Общая теория прав человека*. Москва : Норма, 1996, с.330.

²⁹ Федеральный конституционный закон от 21 июля 1994 г. N 1-ФКЗ. О Конституционном Суде Российской Федерации (с изменениями от 8 февраля, 15 декабря 2001 г., 7 июня 2004 г., 5 апреля 2005 г.). Статья 96. http://ksportal.garant.ru:8080/SESSION/S_zz5CCymE/PILOT/main.htm (aplūkots 2005-12-09).

³⁰ Mavčič A. *Constitutional complaint*. Ljubljana : Constitutional Court of the Republic of Slovenia, [b.g.], p.13.

I daļa. Konstitucionālā sūdzība – Eiropas konstitucionālās kontroles modeļa sastāvdaļa

daļā.³¹ Proti, konstitucionālā sūdzība ir pieteikums, ko Satversmes tiesā var iesniegt ikvienu persona, kura uzskata, ka tai Satversmē noteiktās pamattiesības aizskar tiesību norma, kas neatbilst augstāka juridiska spēka tiesību normai.

No minētā secināms, ka Latvijas konstitucionālās sūdzības definīcija pilnībā neatbilst A.Mavčiča konstitucionālās sūdzības skaidrojumam. A.Mavčišs saka, ka ar konstitucionālo sūdzību var apstrīdēt individuālo tiesību aktu atbilstību pamattiesībām, normatīvo aktu un to normu apstrīdēšanas iespējamību uzskatot par izņēmumu (par to liecina definīcijā lietotais vārds “primāri”), bet Latvijā personām nav iespējams tieši apstrīdēt individuālos tiesību aktus. Pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 16.pantu un 17.panta pirmo daļu, persona ar konstitucionālo sūdzību var apstrīdēt vienīgi normatīvos aktus un to normas. Latvijā personas, ņemot vērā apstrīdamo tiesību aktu loku, līdzinās publisko tiesību subjektiem, kuriem ir tiesības iesniegt abstraktus pieteikumus Satversmes tiesā.

Ar konstitucionālo sūdzību apstrīdamo tiesību aktu lokam ir svarīga nozīme konstitucionālās sūdzības teorijā. Apstrīdamo tiesību aktu loka dēļ, t.i., tādēļ, ka personas Satversmes tiesā nevar apstrīdēt individuālos tiesību aktus, mūsu valsts konstitucionālā sūdzība nereti tiek dēvēta par “neīstu” (“*unechte*”) pretēji tām konstitucionālajām sūdzībām, kas ir veidotas pēc Vācijas parauga.³² Tātad par “īstu” tiek atzīta konstitucionālā sūdzība, ar kuru iespējams vērsties pret individuālajiem tiesību aktiem, normatīvo aktu apstrīdēšanu uzskatot par izņēmumu.³³

Šādi secinājumi izvirza jautājumu, vai Latvijā vispār pastāv konstitucionālā sūdzība un kas ir tas institūts, kas iekļauts Satversmes tiesas likuma 19.² pantā? Līdzīgi varētu jautāt Polijas un Krievijas Federācijas konstitu-

³¹ Satversmes tiesas likums: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1996, 14.jūnijs, Nr.103 (588).

³² Brunner G. Der Zugang des Einzelnen zur Verfassungsgerichtsbarkeit im europäischen Raum. CDL-JU (2001) 22 Strasbourg: Council of Europe, 2001. [http://venice.coe.int/docs/2001/CDL-JU\(2001\)022-ger.asp](http://venice.coe.int/docs/2001/CDL-JU(2001)022-ger.asp) (aplūkots 2006-17-09); Endziņš A. Konstitucionālā sūdzība Latvijā: pirmā pieredze un problēmas. *Jurista Vārds*, 2001, 20.novembris, Nr.36 (229); Pededze Dz. Kad durvis uz Satversmes tiesu ir atvērtas katram. *Jurista Vārds*, 2001, 28.jūlijs, Nr.22 (215).

³³ Kommers D.P. *The Constitutional Jurisprudence of the Federal Republic of Germany*. Durham and London : Duke University Press, 1997, p.15.

cionālās kontroles pētnieki, jo arī šajās valstīs ar konstitucionālo sūdzību iespējams apstrīdēt vienīgi normatīvos aktus un to normas.³⁴

Autoresprāt, tikai vienas pazīmes – apstrīdamo tiesību aktu loka – izmantošana nevarētu kalpot par galveno argumentu, nosakot konstitucionālās sūdzības esamību. Lai atzītu, vai tiesību institūts, kas pastāv Latvijā, ir vai nav konstitucionālā sūdzība, ir jāizmanto vairāku pazīmju kopums. Proti, ir jāatrod minimālais konstitucionālo sūdzību raksturojošo pazīmju kopums, kas izsaka tās būtību. Vienlaikus šāds secinājums neliedz klasificēt konstitucionālās sūdzības, izmantojot dažādas pazīmes, tai skaitā apstrīdamo tiesību aktu loku.

Dažāda konstitucionālās sūdzības definīciju klāsts rāda, ka katra valsts savu konstitucionālo sūdzību ir veidojusi, ņemot vērā valsts vajadzības, šī institūta izpratnes šķautnes, kā arī politiskos aspektus. Konstitucionālās sūdzības daudzveidība reizē nozīmē arī tās individualizāciju. Tajā pašā laikā konstitucionālās sūdzības definīcijās var saskatīt dažādu valstu konstitucionālajām sūdzībām kopīgas raksturīgākās pazīmes. Ņemot vērā šādu secinājumu, lai atzītu, ka valstī ir (vai nav) konstitucionālā sūdzība, ir jāraugās, vai institūts, kas pastāv konstitucionālās kontroles ietvaros un dod tiesības personai *ad hoc* vērsties konstitucionālā tiesā, ir izveidots:

- 1) ar mērķi aizsargāt cilvēka pamattiesības;
- 2) vai tajā ir iekļauti noteikumi, kas dod iespēju personai vērsties vienīgi pret savu subjektīvo pamattiesību aizskārumiem, norobežojoties no vispārēju vai publisku interešu aizsardzības;
- 3) vai konstitucionālās sūdzības izveidošana neizslēdz citas – vispārējās tiesību aizsardzības iespējas, bet uzsver konstitucionālo sūdzību kā papildu tiesību aizsardzības līdzekli.

Šīs trīs pazīmes īpaši izceļ konstitucionālo sūdzību, izdalot to no citiem Satversmes tiesā iesniedzamajiem pieteikumu veidiem, un ir tās “kodola”, tās būtību raksturojoši elementi. Turklāt no minētajām trijām pazīmēm izriet arī citi konstitucionālo sūdzību veidojošie satura noteikumi, kuru analīzei kopumā ir veltīts šis darbs.

³⁴ The Constitution of the Republic of Poland. Article 79, part 1. <http://www.trybunal.gov.pl/eng/index.htm> (aplūkots 2006-07-26); Конституция Российской Федерации. Научно-практический комментарий и семантический словарь. Москва : Бергтор-Пресс, 2003, с.389.

1.1.1. Konstitucionālā sūdzība – cilvēka pamattiesību aizsardzības institūts

Personām piešķirtās tiesības vērsties konstitucionālajā tiesā ir jāuzskata par ievērojamu sasniegumu, kas panākts, attīstoties gan konstitucionālās kontroles institūtam, gan arī cilvēka pamattiesību izpratnei. Šo tēzi apstiprina konstitucionālās sūdzības veidošanās aspekti Latvijā, kas tiks analizēti nākamajā darba nodaļā.

Tāds konstitucionālās sūdzības institūts, kāds tas ir pašlaik, autoresprāt, ir izveidojies, nodrošinot līdzsvaru starp nepieciešamību personām radīt, cik vien iespējams, efektīvas pamattiesību aizsardzības iespējas, no vienas puses, un konstitucionālās kontroles īstenošanas nodrošināšanu kopumā, no otras puses. Lai sasniegtu šo mērķi, personu tiesības vērsties konstitucionālajā tiesā objektīvu apsvērumu dēļ bija jāierobežo. Tādēļ personām tika radīta iespēja konstitucionālajā tiesā iesniegt īpašus pieteikumus – konstitucionālās sūdzības, lai tās šādā veidā varētu aizsargāt savas aizskartās pamattiesības. Personas ir iesaistītas tikai noteiktas konstitūcijas sastāvdaļas – cilvēka pamattiesību – aizsardzībā, A.Rinkena (*Rinken A.*) vārdiem runājot, “izkristalizējot pamattiesību kā visas konstitucionālās kārtības nozīmīgumu”.³⁵

Konstitucionālās kontroles teorijā runā par to, ka konstitucionālās kontroles uzdevums kopumā ir nodrošināt cilvēka pamattiesību aizsardzību, un konstitucionālā sūdzība ir izveidota tieši ar šādu mērķi.³⁶ Tas ir konstitucionālās sūdzības primārais uzdevums. Tieši izvirzītais mērķis izceļ konstitucionālo sūdzību citu pieteikumu vidū. Konstitucionālās sūdzības mērķi nevar būt citi, kā vienīgi cilvēka pamattiesību aizsardzība. Vienlīdz ir jāprecizē, ka, sasniedzot savu primāro mērķi, konstitucionālā sūdzība īsteno visus konstitucionālās kontroles pamatuzdevumus kopumā.

Par cilvēka pamattiesībām konstitucionālo tiesību doktrīnā pieņemts dēvēt tās cilvēka tiesības un brīvības, kas ir nostiprinātas valsts konsti-

³⁵ Rinken A. The Federal Constitutional Court and the German Political System. *Grām.: Rogowski R., Gawron T. (Ed.) Constitutional Courts in Comparison. Comparing the U.S. Supreme Court and the German Federal Constitutional Court.* New York : Berghahn Books, 2002, p.66.

³⁶ Rogowski R., Gawron T. Constitutional Litigation as Dispute Processing. Comparing the U.S. Supreme Court and the German Federal Constitutional Court. *Grām.: Rogowski R., Gawron T. (Ed.) Constitutional Courts in Comparison. Comparing the U.S. Supreme Court and the German Federal Constitutional Court.* New York : Berghahn Books, 2002, p.1.

tūcijā.³⁷ Tie ir principi, kas aptver liberālās politikas morāli pozitīvajās tiesībās.³⁸ Tieši Satversmē iekļauto cilvēka pamattiesību aizsardzība kā konstitucionālās sūdzības mērķis ir izvirzīta Satversmes tiesas likuma 19.² panta pirmajā daļā. Lai persona Satversmes tiesā iesniegtu konstitucionālo sūdzību, tai ir jākonstatē savu pamattiesību, respektīvi, Satversmē nostiprināto pamattiesību, aizskārums. Turklāt pamattiesības nav meklējamas tikai un vienīgi Satversmes 8.nodaļā, bet visā konstitūcijā – Satversmē (plašākā izpratnē) kopumā. Šāds secinājums savukārt dod tiesības secināt, ka persona Satversmes tiesā nevar apstrīdēt tiesību normas vai akta atbilstību tiem Satversmes pantiem, kuri nesatur pamattiesību regulas.³⁹

Tomēr Satversmes tiesas prakses pētniecība liecina, ka Satversmes tiesa atzīst par iespējamu izskatīt lietas, kas ierosinātas pēc personu iesniegtām konstitucionālajām sūdzībām, vērtējot apstrīdētās tiesību normas atbilstību nevis cilvēka pamattiesību normām, bet citām Satversmes normām. Piemēram, lietā Nr.2005-03-0306 konstitucionālās sūdzības iesniedzēji – vairākas fiziskas personas – lūdza izvērtēt apstrīdētās tiesību normas (Ministru kabineta 2004.gada 22.aprīļa noteikumu Nr.417 “Grozījumi Ministru kabineta 2002.gada 19.februāra noteikumos Nr.74 “Notiesāto darba samaksas kārtība brīvības atņemšanas iestādēs”” 1.punkta) atbilstību Satversmes 91., 107.pantam un Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 14.pantam. Pretēji prasītajam, Satversmes tiesa spriedumā atzina, ka apstrīdētā tiesību norma neatbilst nevis prasītajām pamattiesību normām, bet Satversmes 64.pantam, kas nosaka likumdošanas subjektus Latvijā. Tiesa arī norādīja, ka, konstatējot apstrīdētās tiesību normas neatbilstību Satversmes 64.pantam, nav nepieciešams papildus izvērtēt tās atbilstību Satversmes 91. un 107.pantam un konvencijai.⁴⁰

³⁷ Alexy R. *A Theory of Constitutional Rights*. Oxford : University of Oxford Press, 2004, p.30.

³⁸ Kumm M. Constitutional rights as principles: on the structure and domain of constitutional justice. *International Journal of Constitutional Law*, 2004, Vol.2, No.3, p.589.

³⁹ Pieteikums Nr.124, reģistrācijas datums 09.09.2005. Nav publicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā.

⁴⁰ Par Ministru kabineta 2004.gada 22.aprīļa noteikumu Nr.417 “Grozījumi Ministru kabineta 2002.gada 19.februāra noteikumos Nr.74 “Notiesāto darba samaksas kārtība brīvības atņemšanas iestādēs”” atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91., 107.pantam un Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 14.pantam: LR Satversmes tiesas spriedums lietā Nr.2005-03-0306. *Latvijas Vēstnesis*, 2005, 25.novembris, Nr.189 (3347), secinājumu daļas 12.punkts.

Sākotnēji šķiet, ka šāds Satversmes tiesas nolēmums ir pretējs iepriekšminētajām atziņām un iziet ārpus konstitucionālās sūdzības robežām, un atvirzās no konstitucionālās sūdzības mērķa sasniegšanas tādēļ, ka tiesa nevērtēja un neatzina apstrīdēto tiesību normu par neatbilstošu cilvēka pamattiesību normām. Tomēr šāds secinājums liecinātu par pārāk šauru konstitucionālās sūdzības izpratni, jo konstitucionālās sūdzības mērķis – pamattiesību aizsardzība – tika sasniegts, Satversmes tiesai izskatot lietu līdz galam un taisot spriedumu. Tas, ka tiesvedības laikā, tiesai taisot spriedumu, apstrīdētā tiesību norma būs jāatzīst par neatbilstošu citai Satversmes normai, nevis pieteikumā iekļautajai (prasītajai), nevar būt noteicošais kritērijs arī tiesvedības izbeigšanai. Personu iesniegtā konstitucionālā sūdzība un visa lieta vienmēr ir jāvērtē kopsakarā ar konstitucionālās sūdzības mērķi. Tādēļ noteicošais kritērijs lietas izskatīšanai nevar būt absolūta prasība Satversmes tiesai atzīt apstrīdēto tiesību normu vai aktu par neatbilstošu vienīgi cilvēka pamattiesību normām tajos gadījumos, kad tiesvedība uzsāka pēc personas konstitucionālās sūdzības saņemšanas. Personas pamattiesības būs aizskartas arī tad, ja apstrīdēto tiesību normu būs pieņēmusi institūcija, pārkāpjot savas pilnvaras (*ultra vires*), kā tas bija šajā analizētajā lietā, nonākot pretrunā ar Satversmes 64.pantu.

Ar konstitucionālo sūdzību Latvijā tiek aizsargātas visas Satversmē noteiktās pamattiesības. Vislielākās teorētiskās diskusijas vienmēr ir par tā sauktajām pozitīvajām pamattiesībām (pēc G.Jellineka (*Jellinek G.*)) iedalījuma tās ir tiesības, kas nosaka personas *status civitatis*⁴¹), īpaši sociālajām pamattiesībām.⁴² Pastāv teorijas, kurās tiek uzskatīts, ka aizsargāt var tikai tās pamattiesības, kas nav saistītas ar valsts finansēm. Tā kā sociālās pamattiesības nepārprotami ir saistāmas ar valsts ekonomisko situāciju un pieejamajiem resursiem,⁴³ kritiski par sociālajām pamattiesībām ir izteicies

⁴¹ Alexy R. *A Theory of Constitutional Rights*. Oxford : University of Oxford Press, 2004, p.169.

⁴² Skat.: Meier A. Social and Economic Rights: A Critique. *Human Rights Brief*, 2006, Vol. 3, Issue 2, p.1-3; Arango R. On Constitutional Social Rights. *Grām.:* Leiser B.M., Campbell T.D. *Human Rights in Philosophy and Practice*. Aldershot : Ashgate, 2001, p.41-152; Ewing K.D. Social Rights and Constitutional Law. *Public Law*, 1999, Spring, p.104-123; Brūvers O. Vai atzīsim sociālās tiesības Latvijā? *Diena*, 2002, 5.aprīlis; Zile Z.L. Visu varu Satversmes tiesai? *Diena*, 2002, 27.marts.

⁴³ Par likuma "Par valsts pensijām" Pārejas noteikumu 1.punkta (daļā par ārvalstnieku un bezvalstnieku, kuru pastāvīgā dzīvesvieta 1991.gada 1.janvārī bija Latvija, apdrošināšanas stāžu) atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 89., 91. un 109.pantam un 1950.gada 4.novembra Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 14.pantam un šīs konvencijas 1.protokola 1.pantam: LR Satversmes tiesas spriedums lietā Nr.2001-02-0106. *Latvijas Vēstnesis*, 2001, 27.jūnijs, Nr.99 (2486), secinājumu daļas 4.punkts.

R.Arango (*Arango R.*). Viņš norāda, ka sociālās pamattiesības ir kritērijs robežu noteikšanai starp konstitucionāliem lēmumiem un politiku, jo to juridiska atzīšana iejaucas ekonomikas politikā un likumdevēja kompetencē.⁴⁴ Arī J.Habermas (*Habermas J.*) līdzīgi uzskata, ka demokrātija ir procesuāla demokrātija, kas iepriekš nepieņem (neatzīst) sociālo pamattiesību garantijas.⁴⁵ Taču Latvijā šīs teorijas var interesēt vienīgi teorētiķus, jo “[n] ostiprinot Satversmē indivīda tiesības uz sociālo nodrošinājumu kā cilvēka pamattiesības, valstij ir pienākums gādāt par šo tiesību īstenošanu”.⁴⁶ Tai skaitā konstitucionālā sūdzība ir viens no sociālo pamattiesību aizsardzības līdzekļiem. Turklāt Satversmes tiesa vairākkārt ir skatījusi lietas, kurās ir vērtēta tiesību normu atbilstība Satversmē nostiprinātajām sociālajām garantijām, pat radot ne visai pozitīvas emocijas valdības vadītājā.⁴⁷

Meklējot pamattiesību saturu, jāņem vērā, ka nacionālās pamattiesību sistēmas nepastāv izolēti. Cilvēktiesības ir organizējušās starptautiskā līmenī, rodoties un attīstoties pasaules valstu un reģionālajām cilvēktiesību aizsardzības sistēmām.⁴⁸ Tādēļ atbilstoši Satversmei un Satversmes tiesas praksei Satversmes tiesas likuma 19.² panta pirmajā daļā lietotais jēdziens “Satversmē noteiktās pamattiesības” ir jāsaprot plaši. No Satversmes 89.panta, kurā definēts, ka valsts atzīst un aizsargā cilvēka pamattiesības saskaņā ar Satversmi, likumiem un Latvijai saistošiem starptautiskajiem līgumiem, izriet, ka “[..] likumdevēja mērķis nav bijis pretstatīt Satversmē ietvertās cilvēktiesību normas starptautiskajām cilvēktiesību normām, bet bijis gluži pretējs – panākt šo normu savstarpēju harmoniju”.⁴⁹ Šādas

⁴⁴ Arango R. Basic Social Rights, Constitutional Justice, and Democracy. *Ratio Juris*, 2003, Vol.16, No.2, p.141.

⁴⁵ *Ibid.*, p.148.

⁴⁶ Par likuma “Par valsts sociālo apdrošināšanu” Pārejas noteikumu 1.punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. un 109.pantam, 1966.gada 16.decembra Starptautiskā pakta par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām 9.pantam un 11.panta pirmajai daļai: LR Satversmes tiesas spriedums lietā Nr.2000-08-0109. *Latvijas Vēstnesis*, 2001, 14.marts, Nr.41 (2428).

⁴⁷ Rodiņa A. Kāda ir “konstitūcijas sargsuņa” kompetence? <http://www.politika.lv/index.php?id=4813> (aplūkots 2006-08-01).

⁴⁸ Ušacka A. Starptautiskās cilvēktiesības un to vēsturiskā attīstība. *Likums un Tiesības*, 2000, 2.sēj., Nr.11 (15), 326.lpp.; Buergenthal T. The Human Rights Revolution. *St. Mary's Law Journal*, 1991-1992, Vol.23, p.6.

⁴⁹ Par Saeimas vēlēšanu likuma 5.panta 5. un 6.punkta un Pilsētas domes un pagasta padomes vēlēšanu likuma 9.panta 5. un 6.punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 89. un 101.pantam, Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 14.pantam un Starptautiskā pakta par pilsoņu un politiskajām tiesībām 25.pantam: LR Satversmes tiesas spriedums lietā Nr.2000-03-01. *Latvijas Vēstnesis*, 2000, 1.septembris, Nr.307/309 (2218/2220), secinājumu daļas 5.punkts.

I daļa. Konstitucionālā sūdzība – Eiropas konstitucionālās kontroles modeļa sastāvdaļa

savstarpējas harmonijas radīšanai parasti nacionālo valstu tiesas lieto starptautisko tiesību aizsardzības institūciju tiesību normu interpretāciju, un pretēji – starptautiskie tribunāli un tiesas izmanto nacionālo valstu tiesu veikto tiesību normu interpretāciju.⁵⁰ Ne velti šodien iespējams runāt par nacionālo un starptautisko cilvēktiesību normu harmonizēšanos, kā rezultātā cilvēktiesību aizsardzība tiek vienīgi stiprināta.⁵¹ Arī Satversmes tiesa ir noteikusi, ka “[..] gadījumos, kad ir šaubas par Satversmē ietverto cilvēktiesību normu saturu, tās tulkojamas pēc iespējas atbilstoši interpretācijai, kāda tiek lietota starptautisko cilvēktiesību normu piemērošanas praksē”.⁵² Bez tam Eiropas Cilvēktiesību tiesas prakse, kas saskaņā ar saistībām, ko Latvija uzņēmusies, ir obligāta attiecībā uz Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas normu interpretāciju, ir izmantojama attiecīgo Satversmes normu iztulkošanai.⁵³ Turklāt “Satversme pēc savas būtības nevar paredzēt mazāku pamattiesību nodrošināšanas jeb aizsardzības apjomu, nekā paredz jebkurš no starptautiskajiem cilvēktiesību aktiem. Citāds secinājums nonāktu pretrunā ar Satversmes 1.pantā ietverto tiesiskās valsts ideju, jo viena no galvenajām tiesiskās valsts izpausmes formām ir cilvēka tiesību un pamatbrīvību atzīšana par valsts augstāko vērtību.”⁵⁴

⁵⁰ Skat., piemēram, ECT 1997.gada 25.novembra spriedumu lietā *Case of Grigoriades v. Greece*, para. 44. <http://hudoc.echr.coe.int/hudoc/ViewRoot.asp?Item=0&Action=Html&X=419123214&Notice=0&Noticemode=&RelatedMode=0> (aplūkots 2006-08-05); ECT 1986.gada 21.februāra spiedumu lietā *James and Others v. The United Kingdom*, para. 58-68. <http://hudoc.echr.coe.int/hudoc/ViewRoot.asp?Item=0&Action=Html&X=419123948&Notice=0&Noticemode=&RelatedMode=0> (aplūkots 2006-08-05).

⁵¹ Zupancic B.M. Constitutional Law and the Jurisprudence of the European Court of Human Rights: An Attempt at a Synthesis. *German Law Journal*, 2001, Vol.2, No.10. <http://www.germanlawjournal.com> (aplūkots 2006-07-26).

⁵² Par “Izmeklēšanas cietumu iekšējās kārtības noteikumu” 59.1.6., 66. un 68.punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 89., 95. un 111.pantam: LR Satversmes tiesas spriedums lietā Nr.2002-04-03. *Latvijas Vēstnesis*, 2002, 24.oktobris, Nr.154 (2729), secinājumu daļas 1.punkts.

⁵³ Par Saeimas vēlēšanu likuma 5.panta 5. un 6.punkta un Pilsētas domes un pagasta padomes vēlēšanu likuma 9.panta 5. un 6.punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 89. un 101.pantam, Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 14.pantam un Starptautiskā pakta par pilsoņu un politiskajām tiesībām 25.pantam: LR Satversmes tiesas spriedums lietā Nr.2000-03-01. *Latvijas Vēstnesis*, 2000, 1.septembris, Nr. 307/309 (2218/2220), secinājumu daļas 5.punkts; skat. arī: Barak-Erez D. The international law of human rights and constitutional law: a case study of an expanding dialogue. *International Journal of Constitutional Law*, 2004, Vol.2, No.4, p.611; Mits M. Eiropas Cilvēktiesību tiesas nolēmumu izmantošana Satversmes tiesā: Administratīvo pārkāpumu pārsūdzības lieta. *Likums un Tiesības*, 2002, 4.sēj., Nr.10 (38), 301.-306.lpp.

⁵⁴ Par Izglītības likuma 59.panta otrās daļas otrā teikuma daļā par piedalīšanos privāto izglītības iestāžu finansēšanā, ja tiek īstenotas izglītības programmas valsts valodā, atbilstību

Pamatojoties uz konstitucionālās sūdzības mērķi – aizsargāt konstitūcijā noteiktās pamattiesības –, nosakāms konstitucionālās sūdzības subjekts un objekts. Ja pamattiesības, kas izriet no cilvēka cieņas principa un dabiskajām tiesībām, nosaka valsts un personas attiecības, tad par konstitucionālās sūdzības subjektu var būt tikai tā persona, kas var būt cilvēka pamattiesību subjekts, bet strīda objekts – valsts rīcība, proti, Latvijā tas ir normatīvs akts vai tā norma, kas ir pretrunā ar pamattiesībām. No tā secināms, ka konstitucionālās sūdzības pētniecībā aktuāla ir tā sauktā pamattiesību vertikālā iedarbība.⁵⁵

Ar konstitucionālo sūdzību apstrīdamo tiesību aktu loka noteikšana ir katras valsts ziņā. Dažādās apstrīdamo tiesību aktu variācijas nevarētu būt izšķirošais kritērijs secinājumiem par konstitucionālās sūdzības esamību vai neesamību. Konstitucionālās sūdzības būtība nemainīsies, nosakot, ka ar to var apstrīdēt vienīgi normatīvos aktus un to normas, kas ir pretrunā ar pamattiesībām. Mainīsies vienīgi personas iespējas jeb konstitucionālās sūdzības iespējas. Konstitucionālā sūdzība vienalga paliks kā personas ierocis pret valsti – subjektu, kas pamattiesības ir iekļāvis konstitūcijā un citos tiesību aktos un apņēmis tās ievērot, kā arī aizsargāt atbilstoši demokrātiskas un tiesiskas valsts principiem. Turklāt tālākā analizē tiks noskaidrots, ka arī Latvijā netieši tiek realizēta individuālo tiesību aktu kontrole.

1.1.2. Pamattiesību kā subjektīvo tiesību nozīme konstitucionālās sūdzības institūtā

Cilvēka pamattiesībām kā publiskajām tiesībām raksturīga divējāda izpratne.

Vispirms tās ir jāuzlūko kā ikvienas demokrātiskas valsts sastāvdaļa. Pamattiesības kā objektīvās tiesības nosaka vispārējās vērtības, kas pastāv

Latvijas Republikas Satversmes 91.pantam un Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 14.pantam (saistībā ar Pirmā protokola 2.pantu): LR Satversmes tiesas spriedums lietā Nr.2005-02-0106. *Latvijas Vēstnesis*, 2005, 16.septembris, Nr.148 (3306), secinājumu daļas 10.punkts.

⁵⁵ Clapham A. *Human Rights in the Private Sphere*. Oxford : Clarendon Press, 1993, p.1-342; Federal Constitutional Court Affirms Horizontal Effect of Constitutional Rights in Private Law Relations and Voids a Martial Agreement on Constitutional Grounds. *German Law Journal*, 2001, Vol.2, No.6. <http://germanlawjournal.com> (aplūkots 2006-08-31); Nedjati Z.M. *Human Rights under the European Convention*. Amsterdam : North-Holland Publishing Company, 1978, p.10.

I daļa. Konstitucionālā sūdzība – Eiropas konstitucionālās kontroles modeļa sastāvdaļa

sabiedrībā.⁵⁶ Šo objektīvo pamattiesību izpratni ir apstiprinājusi Satversmes tiesa, sakot, ka, “[p]apildinot Satversmi ar 8.nodaļu “Cilvēka pamattiesības”, likumdevējs ir noteicis valstī tādu vērtību sistēmu, kas cilvēka cieņas un brīvības aizsardzību atzīst par augstāko visu tiesību mērķi. No Satversmes 89.pantā noteiktā, ka “valsts atzīst un aizsargā cilvēka pamattiesības”, izriet, ka cilvēka pamattiesības ir saistošas valsts varai jebkurā tās izpausmes formā”.⁵⁷

No otras puses, cilvēka pamattiesības ir vērtējamas kā publiskās subjektīvās tiesības.⁵⁸ Vispirms jāuzsver, ka “[..] subjektīvās publiskās tiesības izriet no publisko tiesību normām jeb subjektīvo tiesību priekšnoteikums vienmēr ir objektīvo tiesību esamība”.⁵⁹ Taču atšķirībā no objektīvajām tiesībām, subjektīvās tiesības ir individuālam piemērojamas tiesības. Kā norādījis profesors K.Dišlers, subjektīvās tiesības ir tās, “[..] kas mums pieder kā mūsu tiesības [..]”.⁶⁰ Pamatojoties uz subjektīvo tiesību izpratni, cilvēka pamattiesības veido valsts un personas attiecības un rada nevis tikai šķietamas, bet arī reālas iespējas, pārvēršot objektīvās pamattiesības par īstām un piemērojamām garantijām. Turklāt pamattiesības kā subjektīvās tiesības nozīmē, ka persona tās var realizēt savās interesēs un aizstāvēt ar visiem tiesiskajiem līdzekļiem, pieprasīt noteiktu uzvedību no citiem subjektiem, kā arī aizsargāt tās, tai skaitā izmantojot konstitucionālo sūdzību.⁶¹

No subjektīvo pamattiesību (jeb savu pamattiesību) izpratnes secināms arī tas, ka persona var vērsties konstitucionālajā tiesā tikai tad, ja ir aizskar-

⁵⁶ Barnett E., Doll N. Conference Impressions: The Persisting Riddle of Fundamental Rights Jurisprudence and the Role of the Constitutional Court in Democratic State. *German Law Journal*, 2003, Vol.4, No.3. <http://www.germanlawjournal.com> (aplūkots 2004-05-09).

⁵⁷ Par “Izmeklēšanas cietumu iekšējās kārtības noteikumu” 59.1.6., 66. un 68.punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 89., 95. un 111.pantam: LR Satversmes tiesas spriedums lietā Nr.2002-04-03. *Latvijas Vēstnesis*, 2002, 24.oktobris, Nr.154 (2729), secinājumu daļas 3.punkts.

⁵⁸ Par publisko subjektīvo tiesību attīstību skat.: Dišlers K. Publisko subjektīvo tiesību problēma. *Tieslietu Ministrijas Vēstnesis*, 1926, Nr.5/6, 214.-228.lpp.

⁵⁹ Administratīvās apgabaltiesas 2005.gada 13.oktobra lēmums lietā Nr. AA43-1732-05, 8.punkts. Latvijas tiesu nolēmumu datu bāze. <http://www.lursoft.lv> (aplūkots 2006-07-14).

⁶⁰ Dišlers K. Subjektīva tiesība, legāla interese un objektīva likumība. *Jurists*, 1929, Nr.2, 34.lpp., 1.sleja.

⁶¹ Skat.: Dišlers K. Latvijas administratīvā procesa ievadjaudājumi. *Tieslietu Ministrijas Vēstnesis*, 1936, Nr.1, 48.lpp.; Horns N. Ievads tiesību zinātnē un tiesību filozofijā. *Likums un Tiesības*, 1999, 1.sēj., Nr.3, 73.lpp.; Paine J.F. *Vācijas vispārīgas administratīvas tiesības. Vācijas Administratīvā procesa likums*. Rīga : TNA, 2002, 75.lpp.; Grimm D. Human Rights and Judicial Review in Germany. *Grām.: Beatty D.M. (Ed.) Human Rights and Judicial Review. A Comparative Perspective*. Dordrecht : Martinus Nijhoff Publishers, 1994, p.276.

tas konkrētās personas pamattiesības. Personas pamattiesību aizskārums ir viens no konstitucionālās sūdzības satura elementiem, kuram iztrūkstot nevar runāt par konstitucionālo sūdzību. Pamattiesību aizskārums ir konstitucionālās sūdzības balsts – konstitucionālās sūdzības satura pamatelements. Klasisks bezinteresu pieteikums ir abstraktās konstitucionālās kontroles pieteikums. Lai norobežotu šīs divas konstitucionālās kontroles formas, personai, atšķirībā no publisko tiesību subjektiem, ir tiesības vērsties Satversmes tiesā tikai sakarā ar savu pamattiesību aizskārumu.⁶²

Konstitucionālā sūdzība kā subjektīvo (vai arī savu) pamattiesību aizsardzības institūts izceļ konstitucionālās sūdzības galveno (konstitucionālās sūdzības subjektu interesējošo) mērķi – aizsargāt personas subjektīvās pamattiesības. Tas ir primārais vai subjektīvais konstitucionālās sūdzības mērķis. Personas pamattiesību aizsardzībai ir jābūt konstitucionālās sūdzības primārajam uzdevumam vai mērķim tādēļ, ka tieši šādu apsvērumu dēļ tā tika veidota. Personām, kā jau tika noskaidrots iepriekš un tiks pierādīts arī nākamajās grāmatas nodaļās, netika piešķirtas tiesības vērsties konstitucionālajā tiesā, lai tās sāktu darboties kā tiesību veidotājas un abstraktu tiesību normu aizsargātājas. Meklējot atbildes uz dažādiem teorētiskiem jautājumiem, prātā būtu paturams tieši šis konstitucionālās sūdzības primārais mērķis. Tā īstenošana izriet arī no Satversmes tiesas sprieduma lietā Nr.2005-12-0106, kurā uzsvērts, ka “[t]ā [domāta konstitucionālā sūdzība – *autores piebilde*] visupirms ir līdzeklis, kas kalpo konkrētās konstitucionālās sūdzības iesniedzēja pamattiesību aizsardzībai”⁶³

Tajā pašā laikā nedrīkst aizmirst, ka konstitucionālā sūdzība ir viens no konstitucionālajā tiesā iesniedzamajiem pieteikumu veidiem. Īstenojot primāro mērķi – konkrētas personas pamattiesību aizsardzību –, konstitucionālā sūdzība sasniedz arī otru mērķi, ko var dēvēt par konstitucionālās sūdzības objektīvo mērķi – nodrošināt konstitūcijas ievērošanu kopumā. Patiesībā nav iespējams nodalīt šos divus konstitucionālās sūdzības mērķus.

⁶² Par Satversmes tiesas likuma 19.² panta ceturtais daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. un 92.pantam: LR Satversmes tiesas spriedums lietā Nr.2002-09-01. *Latvijas Vēstnesis*. 2002, 27.novembris, Nr.173 (2748), secinājumu daļas 3.1.punkts.

⁶³ Par Saeimas vēlēšanu likuma 5.panta 5. un 6.punkta un Pilsētas domes, novada domes un pagasta padomes vēlēšanu likuma 9. panta pirmās daļas 5. un 6.punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1., 9., 91. un 101.pantam un Starptautiskā pakta par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām 25. un 26.pantam: LR Satversmes tiesas spriedums lietā Nr.2005-12-0106. *Latvijas Vēstnesis*, 2006, 20.jūnijs, Nr.95 (3463), secinājumu daļas 20.2.punkts.

Izvērtējot konkrētu pamattiesību aizskārumu, ņemot vērā konstitucionālās sūdzības objektu, kas var būt vienīgi normatīvs akts vai tā norma, kā arī Satversmes tiesas sprieduma juridisko dabu (*erga omnes*), tiesvedības rezultāts vienmēr ietekmēs arī citu personu pamattiesības. Tādēļ var teikt, ka, izskatot kādas personas konstitucionālo sūdzību, Satversmes tiesa vienlīdz aizsargā objektīvo konstitucionālo kārtību jeb konstitūciju kopumā.⁶⁴

1.1.3. Konstitucionālā sūdzība kā īpašs subsidiārs tiesību aizsardzības līdzeklis

Katras tiesiskas valsts sastāvdaļa ir dažādu cilvēka pamattiesību aizsardzības līdzekļu izveidošana un arī to iedzīvināšana jeb realizēšana.⁶⁵ Bez tiesību aizsardzības līdzekļiem pamattiesības ir tikai “papīra tiesības”, jo *ubi remedium ibi jus* – tikai tur, kur pastāv tiesību aizsardzības līdzekļi, ir tiesības.⁶⁶ Konstitucionālā sūdzība ir tikai viens no tiesību aizsardzības līdzekļiem kā Latvijā, tā arī citās valstīs.⁶⁷ Izveidojot konstitucionālo sūdzību, neviena valsts nav atteikusies no citiem tiesību aizsardzības līdzekļiem. Gluži pretēji – konstitucionālā sūdzība akcentē citu iespēju, proti, vispārējo tiesību aizsardzības līdzekļu izmantošanu “netaisnības labošanai” pirms vērsšanās konstitucionālajā tiesā. Tādēļ konstitucionālā sūdzība ir subsidiārs jeb papildu tiesību aizsardzības līdzeklis.⁶⁸ Turklāt tā ir izmantojama kā pēdējais tiesību aizsardzības līdzeklis pamattiesību aizsardzības nacionālajā sistēmā.

⁶⁴ Rinken A. The Federal Constitutional Court and the German Political System. *Grām.: Rogowski R., Gawron T. (Ed.) Constitutional Courts in Comparison. Comparing the U.S. Supreme Court and the German Federal Constitutional Court.* New York : Berghahn Books, 2002, p.67.

⁶⁵ Par tiesību aizsardzības iespējām Latvijā. *Latvijas Vēstnesis*, 1999, 30.septembris, Nr.321 (1781).

⁶⁶ Tumay M. The Subsidiary Protection of European Convention on Human Rights with Special Reference to Article 13. http://www.hukukcu.com/bilimsel/kitaplar/LLM_humanrights.htm (aplūkots 2008-03-28)

⁶⁷ Par citiem iespējamiem tiesību aizsardzības līdzekļiem skat. sīkāk: Shelton D. *Remedies in International human Rights Law.* Oxford : Oxford University Press, 1999, p. 57- 361; Jayawickrama N. *The Judicial Application of Human Rights Law.* Cambridge : Cambridge University Press, 2002, p.95-155.

⁶⁸ Par atteikšanos ierosināt lietu: LR Satversmes tiesas 1.kolēģijas 2006.gada 26.janvāra lēmums. Nav publicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā; skat. arī: ECT 1996.gada 26.aprīļa un 31.augusta spriedums lietā *Süßmann v. Germany*, para. 37. <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=4&portal=hbkm&action=html&highlight=constitutional%20%7C%20court&sessid=8194976&skin=hudoc-en> (aplūkots 2006-08-27).

Taču konstitucionālās sūdzības subsidiaritāte nenozīmē, ka konstitucionālā tiesa iekļaujas vispārējās kompetences tiesu sistēmā. Šāda iespējamība teorijā un praksē pilnībā tiek noliegta.⁶⁹ Subsidiaritātes princips konstitucionālo tiesu nepadara ne par apelācijas, ne par kasācijas tiesu, jo tās uzdevums ir būt vienīgi par “likumu tiesu”.⁷⁰ Drīzāk konstitucionālo sūdzību var uzskatīt par īpašu pamattiesību aizsardzības institūtu, ko nosaka gan tās piederība pie konstitucionālās kontroles institūta, gan arī uz konstitucionālo sūdzību attiecināmie īpašie, tās saturu veidojošie noteikumi.⁷¹ Konstitucionālo sūdzību kā īpašu tiesību aizsardzības līdzekli uzlūko arī Vācijas Federālā Konstitucionālā tiesa,⁷² Slovēnijas Konstitucionālā tiesa,⁷³ arī Polijas Konstitucionālais tribunāls.⁷⁴

Konstitucionālās sūdzības esamība nekādā gadījumā nenozīmē, ka tādējādi tiek mazināta citu tiesību aizsardzības līdzekļu nozīme.⁷⁵ Tiesiskā valstī, arī Latvijā, ne tikai Satversmes tiesa, bet arī citas tiesību aizsardzības institūcijas, piemēram, policija, prokuratūra, tai skaitā ikviena tiesu institūcija, spriežot tiesu, piedalās cilvēka pamattiesību aizsardzībā. Sabiedrība un valsts tieši no tiesām cer sagaidīt likumu

⁶⁹ Decision of the Constitutional Court of the Republic of Slovenia No. Up-21/93 on April 4, 1996. <http://odlocitve.us-rs.si/usrs/us-odl.nsf/o/3F459BCFCBD2371FC12571720029D412> (aplūkots 2006-08-11).

⁷⁰ Власов И. Конституционный Суд и парламент России. Конституционное право. *Восточноевропейское Обозрение*, 1996, No.3 (16), с.55.

⁷¹ Rinken A. The Federal Constitutional Court and the German Political System. *Grām.:* Rogowski R., Gawron T. (Ed.) *Constitutional Courts in Comparison. Comparing the U.S. Supreme Court and the German Federal Constitutional Court*. New York : Berghahn Books, 2002, p.67; Procedural decision of the Constitutional Tribunal of the Republic of Poland No Ts 99/04 on December 7, 2004, para. 1. http://www.trybunal.gov.pl/eng/summaries/documents/Ts_99_04_GB.pdf (aplūkots 2006-08-15).

⁷² Goerlich H. Fundamental Constitutional Rights: Content, Meaning and General Doctrines. *Grām.:* Karpen U. (Ed.) *The Constitution of the Federal Republic of Germany*. Baden-Baden : Nomos Verlagsgesellschaft, 1988, p.51.

⁷³ Resolution of the Constitutional Court of the Republic of Slovenia No. U-I-71/94 on October 6, 1994. <http://odlocitve.us-rs.si/usrs/us-odl.nsf/o/272BC9A22D52E55AC1257172002807DF> (aplūkots 2006-08-11).

⁷⁴ Sal.: Procedural decision of the Constitutional Tribunal of the Republic of Poland No. Ts 189/00, on February 13, 2001. http://www.trybunal.gov.pl/eng/summaries/documents/Ts_189_00_GB.pdf (aplūkots 2006-08-15).

⁷⁵ Jonikāns V. Pēdējās instances tiesas loma administratīvajā procesā. *Jurista Vārds*, 2005, 1.novembris, Nr.41 (396).

piemērošanu atbilstoši mūsdienu cilvēka pamattiesību izpratnei un arī to aizsardzību.⁷⁶ Šodien neviens nenoliegs, ka par galveno, bet ne vienīgo pamattiesību efektīvas realizācijas un aizsardzības mehānismu var uzskatīt administratīvo procesu.⁷⁷ Administratīvais process ir kļuvis par “atslēgas nozari”, no kura lielā mērā ir atkarīga cilvēktiesību realizācija valstī.⁷⁸ Taču administratīvā procesa galvenais “ierocis” ir administratīvais akts, nevis normatīvais akts.⁷⁹ Tādējādi var teikt, ka visi tiesību aizsardzības līdzekļi pastāv līdzās, pildot katrs savu uzdevumu savas kompetences ietvaros.

Līdzās nosauktajām un analizētajām konstitucionālās sūdzības būtību raksturojošajām pazīmēm varētu minēt arī citas, taču minētās trīs pazīmes, kas nosaka konstitucionālo sūdzību kā īpašu subsidiāru tiesību institūtu, kas pastāv konstitucionālās kontroles ietvaros un ko persona var izmantot, lai aizsargātu savas aizskartās subjektīvās pamattiesības, īpaši raksturo konstitucionālo sūdzību. Turklāt, ignorējot kādu no pazīmēm, var pazust visa konstitucionālā sūdzība, tai transformējoties par citu tiesību institūtu, piemēram, par *actio popularis* vai abstraktu pieteikumu. Atsevišķi kāda no konstitucionālās sūdzības būtību raksturojošajām pazīmēm var būt sastopama arī citās konstitucionālās kontroles formās. Visas kopā tās veido konstitucionālo sūdzību, apstiprinot, ka Latvijā pastāv un Satversmes tiesas likuma 19.² pantā ir nostiprināta konstitucionālā sūdzība, nevis cits tiesību aizsardzības institūts.

1.2. Konstitucionālās sūdzības saturs

Tā kā konstitucionālā sūdzība ir viens no pieteikumiem, kas iesniedzams Satversmes tiesā, tās realizēšanas pamatā ir vispārēji konstitucio-

⁷⁶ Лебедев В.М. Прямое действие конституции Российской Федерации и роль судов. *Государство и право*, 1996, No. 4, с.3; Дмитриев Ю.А., Черемных Г.Г. Судебная власть в механизме разделения властей и защите прав и свобод человека. *Государство и право*, 1997, No. 8, с.44-50.

⁷⁷ Levits E. Eiropas Cilvēktiesību konvencijas piemērošana Latvijas iestādēs un tiesās. *Grām.: Cilvēktiesību īstenošana Latvijā: tiesa un administratīvais process*. Rīga : Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes Cilvēktiesību institūts, 1998, 53.lpp.

⁷⁸ Levits E. Par administratīvā procesa vietu un funkcijām Latvijas tiesību sistēmā. *Jurista Vārds*, 1998, 19.marts, Nr.10/11 (78/79).

⁷⁹ Administratīvā procesa likums: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 2001, 14. novembris, Nr.164 (2551).

nālās kontroles noteikumi. Piemēram, konstitucionālā sūdzība Satversmes tiesā tiek izskatīta atbilstoši konstitucionālās kontroles vai Satversmes tiesas procesa noteikumiem, spriedumam ir tāds pats juridiskais spēks, kā izskatot citus pieteikumus. Tajā pašā laikā ir pieļaujami izņēmumi, kas attaisnojami ar konstitucionālās sūdzības primāro mērķi. Piemēram, konstitucionālās sūdzības pieteikumiem tiek izvirzītas īpašas prasības gan satura, gan juridiskās kvalitātes ziņā. Arī tiesvedības izbeigšanas jautājumi gadījumos, kad lieta ierosināta pēc personas pieteikuma, autores skatījumā, ir risināmi, balstoties uz konstitucionālās sūdzības primāro mērķi un izpratni kopumā.

Konstitucionālās sūdzības saturu veidojošie noteikumi atšķir konstitucionālo sūdzību no citiem Satversmes tiesā iesniedzamiem pieteikumiem. Tie gan padara konstitucionālo sūdzību par komplikētāku pieteikuma veidu, salīdzinot, piemēram, ar abstraktu pieteikumu, taču šie noteikumi veido pašu konstitucionālo sūdzību, ir tās pamatā, un tie ir: konstitucionālās sūdzības subjekts un objekts; pamattiesību aizskārums; subsidiaritātes princips; termiņš konstitucionālās sūdzības iesniegšanai Satversmes tiesā. Turklāt visiem konstitucionālās sūdzības saturu veidojošajiem noteikumiem ir vienāds svars un nozīme.

1.3. Konstitucionālā sūdzība kā viena no konstitucionālās kontroles formām

Konstitucionālās kontroles teorijā tiek izdalītas dažādas konstitucionālās kontroles formas. Tās tiek veidotas, ņemot vērā konkrētus kritērijus.⁸⁰ Tie var būt ļoti dažādi, un to formulēšana ir atkarīga no paša autora kompetencēm. Piemēram, ņemot vērā konstitucionālās kontroles realizēšanas nepieciešamību, tā var būt vai nu obligāta, vai arī fakultatīva. Konstitucionālo kontroli var iedalīt, ņemot vērā tās realizēšanas juridiskās sekas – sprieduma juridisko spēku, bet pēc kontroles satura tā var būt materiāla vai procesuāla, pēc realizēšanas laika – preventīva (līdz tiesību akta izslu-

⁸⁰ Mavcic A. The Slovenian Constitutional Review. *Journal of Constitutional Law in Eastern and Central Europe*. 1997, Vol.4, No.2, p.173-176.

I daļa. Konstitucionālā sūdzība – Eiropas konstitucionālās kontroles modeļa sastāvdaļa

dināšanai) vai represīva (pēc tiesību akta izsludināšanas) un tamlīdzīgi.⁸¹ Tāpat salīdzinošu klasifikāciju var veikt gan viena modeļa, gan dažādu konstitucionālās kontroles modeļu vai valstu ietvaros.

Neraugoties uz šādām teorētiskām iespējamībām, par vienu no nozīmīgākajiem konstitucionālās kontroles klasifikācijas kritērijiem ir jāuzskata tās realizēšanas veids.

Atkarībā no konstitucionālās kontroles realizēšanas veida var runāt par konkrētu un abstraktu konstitucionālās kontroles formu.⁸² Tas ir “tradicionālākais”⁸³ klasifikācijas veids, kura pamatā ir divu konstitucionālās kontroles modeļu – Amerikas un Eiropas – nošķiršana. Autore izdala šos kritērijus tādēļ, ka caur to pareizas izpratnes prizmu iespējams noskaidrot, kā konstitucionālā sūdzība iederas visā konstitucionālās kontroles institūtā. Turklāt tālākā analizē tiks noskaidrots, vai konstitucionālā sūdzība ir pieskaitāma pie kādas jau vispāratzītas konstitucionālās kontroles formas, vai tomēr tā ir uzskatāma par atsevišķu (īpašu) konstitucionālās kontroles formu Latvijā.

Analizējot dažādus teorētiskus pētījumus un monogrāfijas, jāsecina, ka kopumā teorijā ir izteikti divi dažādi viedokļi par konstitucionālās sūdzības vietu šajā klasifikācijas modeli.

Pirmkārt, tiek norādīts, ka konstitucionālā sūdzība pastāv līdzās abstraktajai un konkrētajai kontrolei.⁸⁴ Pretējs viedoklis ir Krievijas konstitu-

⁸¹ Schwartz H. *The Struggle for Constitutional Justice in Post-Communist Europe*. Chicago and London : University of Chicago Press, 2000, p.27; Brunner G. Structure and Proceedings of the Hungarian Constitutional Judiciary. *Grām.*: Sólyom L. and Brunner G. *Constitutional Judiciary in a New Democracy. The Hungarian Constitutional Court*. Ann Arbor : The University of Michigan Press, 2002, p.78; Decisions of Constitutional Courts and Equivalent Bodies and their Execution. Report adopted by the Commission at its 46th plenary meeting in Venice, 9-10 March, 2001. Strasbourg : Venice Commission, CDL-INF (2001) 9, vai <http://venice.coe.int/site/interface/english.htm> (aplūkots 2006-08-27); Stone A. *The Birth of Judicial Politics in France. The Constitutional Council in Comparative Perspective*. New York, Oxford : Oxford University Press, 1992, p.57.

⁸² Borowski M. The Beginnings of Germany's Federal Constitutional Court. *Ratio Juris*, 2003, Vol.16, No.2, p.55-156; Zupancic B.M. Constitutional Law and the Jurisprudence of the European Court of Human Rights: An Attempt at a Synthesis. *German Law Journal*, 2001, Vol.2, No.10, vai <http://www.germanlawjournal.com> (aplūkots 2006-07-26).

⁸³ Gardbaum S. The New Commonwealth Model of Constitutionalism. *The American Journal of Comparative Law*, 2001, Vol.49, p.717.

⁸⁴ Sweet A.S. *Governing with Judges. Constitutional Politics in Europe*. Oxford : Oxford University Press, 2000, p.44.

cionālās kontroles teorētiķiem, kuri uzskata, ka konstitucionālā sūdzība ir pieskaitāma pie konkrētās kontroles.⁸⁵ Arī profesors S.Gardbaums (*Gardbaum S.*) skaidro, ka konkrētā kontrole atšķiras no abstraktās ar to, ka jautājumu par konstitucionalitāti var izvirzīt persona, pretēji “politiskiem aktieriem”, kas vēršas ar pieteikumiem abstraktās kontroles īstenošanai.⁸⁶ Slovēnijas Konstitucionālā tiesa konstitucionālo sūdzību ir atzinusi par īpašu tiesību aizsardzības līdzekli.⁸⁷ Autorei nav izdevies atrast kādu avotu, kurā konstitucionālā sūdzība tiktu pieskaitīta pie abstraktās konstitucionālās kontroles. Tālāk analizēto apsvērumu dēļ, jāatzīst, šāda viedokļa paušana būtu visai absurda.

Lai atbildētu uz iepriekš izvirzīto jautājumu, nepieciešams noskaidrot – kā izprast un ko nozīmē konkrētā un abstraktā konstitucionālā kontrole.

A.S.Svīts (*Sweet A.S.*) par abstraktu uzskata tādu konstitucionālās kontroles formu, kuras realizēšana notiek bez saiknes ar kādu strīdu (tiesas procesu).⁸⁸ Vācijas doktrīnas pārstāvji savukārt skaidro, ka abstrakts konstitucionālās kontroles process tiek uzsākts, lai abstrakti pārbaudītu pašas apstrīdētās tiesību normas (akta) konstitucionalitāti.⁸⁹ Var arī teikt, ka tā ir objektīva likuma atbilstības konstitūcijai pārbaude. Par objektīvu to var dēvēt tādēļ, ka šajos gadījumos konstitucionālā tiesa nav saistīta ar kādas personas subjektīvajām interesēm. Tas ir objektīvs konstitūcijas aizsardzības process, kur nav vietas subjektīviem argumentiem.⁹⁰ Šī iemesla dēļ abstraktajai konstitucionālajai kontrolei ir tikai viens mērķis – nodrošināt tiesību normu (aktu) hierarhiju jeb savstarpējo tiesību normu un aktu atbilstību.

⁸⁵ Федеральный конституционный закон О Конституционном Суде Российской Федерации. Конституция Российской Федерации. Комментарий. Москва : Юридическая литература, 1996, с.296.

⁸⁶ Gardbaum S. The New Commonwealth Model of Constitutionalism. *American Journal of Comparative Law*, 2001, Vol.49, p.717.

⁸⁷ Ruling of the Constitutional Court of the Republic of Slovenia No. U-I-71/94 on October 6, 1994. http://www.us-rs.com/en/index.php?sv_path=9 (aplūkots 2006-07-26).

⁸⁸ Sweet A.S. *Governing with Judges. Constitutional Politics in Europe*. Oxford : Oxford University Press, 2000, p.45. Sal. ar : Sajó A. *Limiting Government. An Introduction to Constitutionalism*. Budapest : Ceupress, 1999, p.236.

⁸⁹ Michalowski S., Woods L. *German Constitutional Law. Protection of civil liberties*. Aldershot : Ashgate Publishing Company, 1999, p.42.

⁹⁰ Rinken A. The Federal Constitutional Court and the German Political System. *Grām.: Rogowski R., Gawron T. (Ed.) Constitutional Courts in Comparison. Comparing the U.S. Supreme Court and the German Federal Constitutional Court*. New York : Berghahn Books, 2002, p.64.

I daļa. Konstitucionālā sūdzība – Eiropas konstitucionālās kontroles modeļa sastāvdaļa

Abstraktā konstitucionālā kontrole ir iespējama un pastāv vienīgi Eiropas konstitucionālās kontroles modeļa valstīs.⁹¹ Tai skaitā arī Latvijā Satversmes tiesā abstraktu pieteikumu var iesniegt Valsts prezidents, Saeima, ne mazāk kā divdesmit Saeimas deputātu, Ministru kabinets, ģenerālprokurors, Valsts kontroles padome un Tiesībsargs.⁹² Autore pie abstraktās konstitucionālās kontroles subjektiem nepieskaita pašvaldības domes un padomes (turpmāk tekstā – pašvaldības), kurām atbilstoši Satversmes tiesas likuma 19.pantam ir tiesības iesniegt pieteikumu Satversmes tiesā tikai tad, ja apstrīdētā tiesību norma aizskar attiecīgās pašvaldības (tātad – iesniedzēja) tiesības. Līdzīgi vienīgi “cietusi” pašvaldība var apstrīdēt rīkojuma, ar kuru Ministru kabineta pilnvarotais ministrs ir apturējis pašvaldības pieņemto lēmumu, atbilstību likumam. No minētā ir saprotams, ka pašvaldību pieteikumi nav abstrakti, bet gan saistīti ar konkrētu aizskārumu, kā dēļ pašvaldības nav iespējams uzskatīt par abstraktās konstitucionālās kontroles subjektiem.⁹³

Pretēja ir konkrētā konstitucionālā kontrole, kuras vēsturiskās saknes ir meklējamas Amerikas konstitucionālās kontroles modeli.⁹⁴ Pirmo reizi Eiropas konstitucionālās kontroles modeli konkrētā konstitucionālā kontrole tika ieviesta Austrijas Konstitucionālajā tiesā, kad 1929.gadā tika izdarīti grozījumi Austrijas konstitūcijā.⁹⁵ Šādi grozījumi nenoliedzami tika veikti Amerikas modeļa ietekmē.⁹⁶

⁹¹ De Andrade G.F. Comparative Constitutional Law: Judicial Review. *University of Pennsylvania Journal of Constitutional Law*, 2001, May, Vol.3, p.979.

⁹² Satversmes tiesas likumā Valsts cilvēktiesību birojs vēl joprojām ir minēts kā viens no pieteicējiem. Taču, kopš spēkā ir Tiesībsarga likums, t.i., no 2007.gada 1.janvāra, Tiesībsarga birojs ir pārņēmis Valsts cilvēktiesību biroja tiesības un saistības. Tiesībsarga likums: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 2006, 25.aprīlis, Nr.65 (3433).

⁹³ Satversmes tiesas 2.kolēģija, lemjot par pašvaldības tiesībām iesniegt pieteikumu Satversmes tiesā, ir uzsvērusi, ka “ir jānoskaidro, vai pastāv iespējamība, ka: 1) apstrīdētā norma regulē jomu, kas ietilpst konkrētās pašvaldības kompetencē, un šī norma aizskar konkrētās pašvaldības tiesības, proti, ka apstrīdētā norma rada pašvaldībai kādas nelabvēlīgas sekas, apgrūtina pildīt likumā noteiktās funkcijas; 2) tajās normās, atbilstība kurām tiek apstrīdēta, noteiktās tiesības attiecas uz pašvaldību”. Par lietas ierosināšanu: LR Satversmes tiesas 2.kolēģijas 2007.gada 24.oktobra lēmums. http://www.satv.tiesa.gov.lv/upload/ierosin_2007_21_01.htm (2007-29-11)

⁹⁴ Rodiņa A. Kā pareizi saprast konkrēto kontroli. *Jurista Vārds*, 2002, 7.maijs, Nr.9 (242).

⁹⁵ Öhlinger T. The Genesis of the Austrian Model of Constitutional Review of Legislation. *Ratio Juris*, 2003, Vol.16, No.2, p.214-215.

⁹⁶ Cappelletti M., Adams J.C. Judicial Review of Legislation: European Antecedents and Adaptions. *Harvard Law Review*, 1965-1966, Vol.79, p.1220.

Konkrētā konstitucionālā kontrole jeb “kontrolē caur iebildumu” (*par voie d'exception* – franču val.) Eiropas modeļa ietvaros tiek realizēta ar vispārējo kompetenču tiesu starpniecību. Konkrētā kontrole dod tiesības vispārējās kompetences tiesām vērsties konstitucionālajā tiesā, ja kādas lietas izskatīšanas laikā tai rodas šaubas par piemērojamās tiesību normas atbilstību konstitūcijai.⁹⁷ Tātad šeit tiesību normas pārbaude veido atsevišķu posmu tiesas procesā (strīda izskatīšanā vispārējās kompetences tiesā).⁹⁸ Šī noteikuma dēļ, piemēram, A.Rinkens (*Rinken A.*) salīdzina tiesu pieteikumus ar prejudiciāliem nolēmumiem, kuru taisīšana ir Eiropas Kopienų tiesas kompetencē.⁹⁹

Arī Latvijā konkrētās konstitucionālās kontroles objekts var būt vieniņi tāda tiesību norma, kas tiesai, tai skaitā arī zemesgrāmatu nodaļas tiesnesim, būtu jāpiemēro konkrēta strīda vai lietas izskatīšanas laikā un kas, pēc tiesas domām, neatbilst augstāka juridiskā spēka tiesību normai. Izņēmums ir tiesas rīcība un tiesības administratīvo lietu izskatīšanas laikā. Satversmes tiesas likums (19.panta pirmās daļas 2.punkts) paredz tiesības apstrīdēt Satversmes tiesā arī tādu normu, kuru iestāde jau ir piemērojusi. Īstenojot konkrēto kontroli jeb izskatot tiesu pieteikumus, Satversmes tiesas redzeslokā nevar nonākt abstraktas normas vai akti, jo “tiesas pieteikums Satversmes tiesā nevar būt abstrakts, proti, tāds, kas nav saistīts ar konkrēto [...] lietu, un tiesai ir jāpamato tas, ka attiecīgajai normai ir jābūt nepieciešamai lietas izspriešanai”.¹⁰⁰ Šī iemesla dēļ konkrētā kontrole ir kā starpposms tiesību normas piemērošanā, un tā “iesprauca” kādas noteiktas lietas izskatīšanā tiesā. Tādējādi konkrētā konstitucionālā kontrole nevar būt abstrakts dialogs starp tiesnesi un politiķiem, bet gan dialogs starp Satversmes tiesu un vispārējās kompetences tiesu. Ne velti konkrētā

⁹⁷ McWhinney E. *Supreme Courts and Judicial Law-Making: Constitutional Tribunals and Constitutional Review*. Dordrecht : Martinus Nijhoff Publishers, 1986, p.11.

⁹⁸ Sweet A.S. *Governing with Judges. Constitutional Politics in Europe*. Oxford : Oxford University Press, 2000, p.45.

⁹⁹ Rinken A. The Federal Constitutional Court and the German Political System. *Grām.: Rogowski R., Gawron T. (Ed.) Constitutional Courts in Comparison. Comparing the U.S. Supreme Court and the German Federal Constitutional Court*. New York : Berghahn Books, 2002, p.66.

¹⁰⁰ Par atteikšanos ierosināt lietu: LR Satversmes tiesas 2.kolēģijas 2007.gada 24.jūlija lēmums. Nav publicēts, pieejams Satversmes tiesas kancelejā; Par lietas ierosināšanu: LR Satversmes tiesas 3.kolēģijas 2007.gada 31.oktobra lēmums. http://www.satv.tiesas.gov.lv/upload/ierosin_nodokli_nodevas.htm (aplūkots 2007-11-29)

I daļa. Konstitucionālā sūdzība – Eiropas konstitucionālās kontroles modeļa sastāvdaļa

konstitucionālā kontrole tiek slavēta tādēļ, ka tā mazina konstitucionālās tiesas politizēšanos.¹⁰¹

Krievijas teorētiku pārliecību par konstitucionālās sūdzības piederību pie konkrētās kontroles var izskaidrot ar Krievijas konstitucionālās sūdzības saturu.

Krievijā konstitucionālās sūdzības objekts var būt tikai tāda tiesību norma, kas aizskārusi personas pamattiesības, ja tā tikusi piemērota vai arī tā ir jāpiemēro konkrētā lietā.¹⁰² Personai nav iespējams vērsties Krievijas Federālajā Konstitucionālajā tiesā, ja apstrīdētā tiesību norma nav saistīta ar tās piemērošanu tiesā vai citā kompetentā institūcijā. Turklāt konkrētas lietas izskatīšana var būt pabeigta – tādad tiesību norma jau ir piemērota, vai arī uzsākta – tiesību norma tiks piemērota. Ņemot vērā šīs konstrukcijas, konstitucionālās sūdzības iesniegšana konstitucionālajā tiesā ir iespējama arī lietas izskatīšanas laikā vispārējās kompetences tiesās.

Tā kā Krievijā konstitucionālā sūdzība vienmēr ir saistīta ar kādas lietas izskatīšanu (tādad tiesību normu piemērošanu), teorētiski iespējams piekrist Krievijas pētnieku viedoklim par konstitucionālās sūdzības piederību pie konkrētās kontroles. Šeit personas tiek pielīdzinātas vispārējās kompetences tiesām, kuras ir tiesīgas iniciēt jau minēto konkrēto konstitucionālo kontroli tādā veidā, kā tas pieņemts Eiropas konstitucionālās kontroles modeļa valstīs. Bet atšķirība ir tā, ka konstitucionālo sūdzību ir tiesīgas iesniegt personas, bet konkrēto kontroli iniciē tiesas. Personas ir ierobežotas arī savā izvēlē. Tās konstitucionālajā tiesā var vērsties vienīgi tad, ja tiesību norma (akts) ir pretrunā ar cilvēka pamattiesībām. Turpretim šāds ierobežojums nav attiecināms uz konkrētās kontroles pieteikumu.

Ja arī personas vēšanās konstitucionālajā tiesā ir cieši saistīta un izriet no konkrētas lietas izskatīšanas vispārējās kompetences tiesā (tas nozīmē – apstrīdamās tiesību normas piemērošanu), kur personas konstitucionālās

¹⁰¹ Schwartz H. *The Struggle for Constitutional Justice in Post-Communist Europe*. Chicago and London : The University of Chicago Press, 2000, p.34.

¹⁰² Конституция Российской Федерации. Научно-практический комментарий и семантический словарь. Москва : Бертор-Пресс, 2003, с.391; Hausmaninger H. Towards a “New” Russian Constitutional Court. *Cornell International Law Journal*, 1996, Vol.28, p.368; Федеральный конституционный закон от 21 июля 1994 г. N 1-ФКЗ. О Конституционном Суде Российской Федерации (с изменениями от 8 февраля, 15 декабря 2001 г., 7 июня 2004 г., 5 апреля 2005 г.). Статья 96. http://ksportal.garant.ru:8080/SESSION/S__zz5CCymE/PILOT/main.htm (aplūkots 2005-12-09.).

sūdzības iesniegšana veido vienu no strīda risināšanas posmiem, tad iespējams atzīt, ka konstitucionālā sūdzība ir pielīdzināma konkrētajai kontrolei. Ne velti Krievijas teorētiķi skaidro, ka konstitucionālo sūdzību izskatīšana ir uzskatāma par konkrētās kontroles realizēšanu, jo pretēji abstraktajai kontrolei konstitucionālā sūdzība iesniedzama tikai sakarā ar tās (konstitucionālās sūdzības iesniedzēja) lietas izskatīšanu tiesā vai citā kompetentā institūcijā.¹⁰³

Latvijas konstitucionālās sūdzības saturu veidojošo noteikumu analīze liecina, ka tai ir raksturīgas konkrētās kontroles pazīmes. Tā ir veidota kā subsidiārs tiesību aizsardzības līdzeklis, un tās pamatā ir aizskārums, kas parasti nozīmē, ka apstrīdētā tiesību norma ir piemērota, radot šo aizskārumsu. Tai skaitā viena no aizskārumsa satura sastāvdaļām ir konkrēts aizskārums, kuram jābūt vienmēr, lai persona varētu vērsties Satversmes tiesā. Šīs pazīmes it kā mudinātu domāt par Latvijas konstitucionālās sūdzības identificēšanu ar konkrēto konstitucionālās kontroles formu.

Taču konstitucionālās sūdzības saturs Latvijā ir attīstījies līdz ar Satversmes tiesas praksi, paverot jaunas konstitucionālās sūdzības attīstības un izpratnes perspektīvas. Tā Satversmes tiesa lietā Nr.2001-06-03 secināja, ka “[g]adījums, kad tiesību norma tiek piemērota, ir tikai viens no gadījumiem, kuros tiesību norma var aizskart personas pamattiesības Satversmes tiesas likuma 19.² panta izpratnē [...]”¹⁰⁴ Šāds secinājums savukārt nozīmē, ka konstitucionālā sūdzība ne vienmēr būs saistīta ar konkrētas lietas izskatīšanu un tiesību normas piemērošanu, kas ir konkrētās kontroles neatņemama sastāvdaļa.¹⁰⁵ Šeit jāatceras, ka jau kopš Amerikas konstitucionālās kontroles modeļa rašanās konkrētā kontrole nozīmē konstitucionāla rakstura jautājuma risināšanu konkrētas lietas izskatīšanas laikā, kas nozīmē (iespējams) antikonstitucionālās tiesību normas piemērošanu. Turklāt konkrēts aizskārums, tā izpratne aizskārumsa teorijas ietvaros nevar tikt identificēta

¹⁰³ Конституционный судебный процесс. Москва : Норма, 2003, с.273.

¹⁰⁴ Par Saeimas Prezidija 2000.gada 28.februāra “Noteikumu par kārtību, kādā no Saeimas budžeta kompensējami izdevumi, kas deputātam radušies, realizējot savas pilnvaras” 4., 5., 6., 7., 8. punkta un 9.punkta pirmā teikuma atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91.pantam: LR Satversmes tiesas spriedums lietā Nr.2001-06-03. *Latvijas Vēstnesis*, 2002, 26.februāris, Nr.31, secinājumu daļas 2.4.punkts.

¹⁰⁵ Zeidler W. The Federal Constitutional Court of the Federal Republic of Germany: Decisions on the Constitutionality of Legal Norms. *Notre Dame Law Review*, 1986-1987, No.62, p.505.

I daļa. Konstitucionālā sūdzība – Eiropas konstitucionālās kontroles modeļa sastāvdaļa

vienīgi ar konkrētu lietu izskatīšanu vispārējās kompetences tiesā. Konkrēts aizskārums ir jāsaprot kā konkrētu tiesisku attiecību pastāvēšana starp valsti un personu, kā rezultātā personai tiek radīts pamattiesību aizskārums.

Pamatojoties uz minēto konstitucionālās sūdzības un konkrētās konstitucionālās kontroles izpratni, autorei ir jāsecina, ka iepriekš izdarītais secinājums par konstitucionālās kontroles piederību pie konkrētās kontroles, tomēr ir maldīgs.¹⁰⁶ Šāds secinājums acīmredzami bija radies tradicionālā uzskata dēļ, ka pastāv vienīgi divas konstitucionālās kontroles formas. Taču šobrīd ir skaidrs, ka Latvijas konstitucionālā sūdzība nebūs “klasiskā variantā” pieskaitāma pie konkrētās konstitucionālās kontroles. Tajā pašā laikā konstitucionālo sūdzību Latvijā nevar pieskaitīt pie abstraktās konstitucionālās kontroles, kas būtiski atšķiras no konstitucionālās sūdzības. Ja konstitucionālajai sūdzībai būtu raksturīgas abstraktās konstitucionālās kontroles pazīmes, tad Latvijā varētu runāt par *actio popularis*, ko Satversmes tiesas likums nepieļauj.

Viss minētais liecina, ka konstitucionālā sūdzība ir uzskatāma par atsevišķu konstitucionālās kontroles formu, kurai var būt raksturīgas gan konkrētās, gan arī abstraktās konstitucionālās kontroles iezīmes.

Konstitucionālo sūdzību ārpus konkrētās un abstraktās konstitucionālās kontroles iespējams izdalīt arī tās primārā mērķa un satura dēļ. Abstraktā konstitucionālā kontrole vairāk ir saistīta ar politisku mērķu īstenošanu, bet konkrētā kontrole un konstitucionālā sūdzība stāv ārpus (vai vajadzētu stāvēt ārpus) šādām politiskām interesēm. Konkrētā kontrole un konstitucionālā sūdzība ir cilvēka pamattiesību aizsardzības līdzekļi. Var piekrist profesora H.Šteinbergera (*Steinberger H.*) viedoklim, ka konkrētā kontrole ir viens no svarīgākajiem cilvēka pamattiesību aizsardzības institūtiem.¹⁰⁷ Taču tā ir netieša iespēja, kas izmantojama pamattiesību aizsardzībai. Konstitucionālā sūdzība ir vienīgais tiesību institūts, ko persona pati var izmantot, tieši vērstoties Satversmes tiesā. Tā ir savu subjektīvo pamattiesību tiešs aizsardzības līdzeklis. Šāds mērķis nav nedz abstraktajai, nedz konkrētajai konstitucionālajai kontrolei, tādēļ arī konstitucionālā sūdzība atšķiras ar savu īpašo saturu – noteikumiem, kas netiek attiecināti nedz uz konkrēto, nedz abstrakto kontroli.

¹⁰⁶ Rodiņa A. Kā saprast konkrēto kontroli. *Jurista Vārds*, 2002, 7.maijs, Nr.9 (242).

¹⁰⁷ Steinberger H. *Models of constitutional jurisdiction*. Strasbourg: Council of Europe Press, 1994, p.4.

2. Konstitucionālās sūdzības rašanās, attīstība un nostiprināšanās

Konstitucionālās sūdzības rašanos dažādās pasaules valstīs ir ietekmējuši gan vēsturiski, gan politiski un tiesiski aspekti. Sākotnēji konstitucionālā sūdzība netika uzskatīta par neatņemamu demokrātiskas un tiesiskas valsts sastāvdaļu, bet šodien tiek runāts par to, ka mūsdienās konstitucionālisma pētniecība balstās uz divu galveno jautājumu analīzi – cilvēka pamattiesību nostiprināšanos un to iedzīvināšanu ar konstitucionālās kontroles palīdzību.¹⁰⁸

Tā kā konstitucionālā sūdzība ir konstitucionālās kontroles sastāvdaļa, t.i., tā pastāv konstitucionālās kontroles ietvaros, tad, analizējot konstitucionālās sūdzības attīstību, nav iespējams norobežoties no svarīgāko konstitucionālās kontroles attīstības aspektu analīzes, tai skaitā iezīmējot divu pamata konstitucionālās kontroles modeļu galvenās pazīmes. To noskaidrošana ir īpaši svarīga, jo tieši šajos konstitucionālās kontroles modeļu iestrādātajos “pamatkodos” ir iekodēta konstitucionālās sūdzības iespējamība, tās struktūra un juridiskā daba. Šo iemeslu dēļ ir jāapzina galvenie konstitucionālās sūdzības teorētiskie pamati konstitucionālās kontroles modeļu ietvaros. Turpmākajā analīzē netiks aplūkotas izteiktās idejas par konstitucionālās kontroles iespējamību pirms 1803.gada, kad radās pirmais – Amerikas (vai amerikāņu) – konstitucionālās kontroles modelis.¹⁰⁹ Tai skaitā autore norobežosies no iespējamās konstitucionālās kontroles modeļu variācijas dažādu valstu un pētnieku izpratnē, akcentējot divu galveno – Amerikas un Eiropas – konstitucionālās kontroles modeļu pamatnoteikumu analīzi.

Kaut arī juridiskajā literatūrā tiek izteikts viedoklis, ka konstitucionālās sūdzības kā cilvēktiesību aizsardzības institūta saknes meklējamas jau XIII gadsimta Aragonu tiesībās, šādas atsevišķas cilvēktiesību aizsardzības izpausmes nevar nostādīt līdzās mūsdienu konstitucionālajai sūdzībai.¹¹⁰ Tās gan var dēvēt par pirmajiem konstitucionālās sūdzības iedīgļiem. Par

¹⁰⁸ Gardbaum S. The New Commonwealth Model of Constitutionalism. *American Journal of Comparative Law*, 2001, Vol.49, p.707.

¹⁰⁹ Cappelletti M., Adams J.C. Judicial Review of Legislation: European Antecedents and Adaptions. *Harvard Law Review*, 1965-1966, Vol.79, p.1207-1213; Saylor J.R. Judicial Review Prior to Marbury v. Madison. *Southwest Law Journal*, 1953, Vol.7, p.88-96.

¹¹⁰ Mavčič A. *Slovenian Constitutional Review*. Ljubljana : Založba Nova Revija, 1995, p.16.

konstitucionālo sūdzību pareizāk būtu runāt pēc pašas konstitucionālās kontroles mūsdienu izpratnē rašanās.

Konstitucionālās sūdzības rašanos un attīstību Latvijā nevar analizēt, norobežojoties no konstitucionālās sūdzības izveidošanās kopumā. Autoresprāt, konstitucionālā sūdzība Latvijā ir attīstījusies pēc tām vispārējām tendencēm, kas novērojamas šī institūta attīstībā citās valstīs, it īpaši Austrumeiropas vai tā sauktajās jaunās demokrātijas valstīs – proti, tajās, kuras iepriekš tika dēvētas par “padomju bloka” valstīm. Latvija šo valstu vidū kā viena no pēdējām savā tiesību aizsardzības sistēmā ieviesa konstitucionālo sūdzību, apkopojot kā veco, tā arī jauno demokrātiju pieredzi. Tādēļ salīdzinošās metodes ietvaros konstitucionālās sūdzības ieviešana Latvijā apzināma un analizējama citu valstu pieredzes aspektā.

2.1. Konstitucionālās sūdzības teorētiskās bāzes izveidošanās. Konstitucionālās sūdzības fragmentārisms

2.1.1. Amerikas konstitucionālās kontroles modelis un tā īstenošanas pamatnoteikumi

Pasaules konstitucionālisma attīstībā 1803.gads ievērojams ar to, ka ASV tiek likti pamati pirmajam konstitucionālās kontroles modelim, kuru vēl joprojām dēvē par Amerikas (vai arī amerikāņu) konstitucionālās kontroles modeli.¹¹¹ Slavenajā lietā (to mēdz dēvēt arī par amerikāņu konstitucionālisma lepmumu¹¹²) *Marbury v. Madison* Augstākās tiesas tiesnesis Dž.Maršals (*Marshall J.*) pirmo reizi ASV vēsturē par konstitūcijai neatbilstošu atzina federālo likumu, ko atkārtot tiesām izdevās tikai pēc vairākiem gadiem – 1857.gadā lietā *Dred Scott*.¹¹³

¹¹¹ Corwin E. *The Doctrine of Judicial Review*. Gloucester Mass : Peter Smith, 1963, p.1–81; Haines C.G. *The American Doctrine of Judicial Supremacy*. Berkeley, California : University of California Press, 1932, p.193–204; Schwartz B. *A History of the Supreme Court*. Oxford : Oxford University Press, 1993, p.39; Clinton R.L. *Marbury v. Madison and Judicial Review*. Kansas : University Press of Kansas, 1989, p.4–81.

¹¹² Graber M.A. Establishing Judicial Review: Marbury and the Judicial Act of 1789. *Tulsa Law Review*, 2002–2003, Vol.38. p.609- 650.

¹¹³ *Marbury v. Madison*. *Dickinson Law Review*, 1911, Vol. XV, No.5, p.135–144; Alfange D. *Marbury v. Madison and Original Understandings of Judicial Review: in Defense of Traditional Wisdom*. *The Supreme Court Review*, 1993, p.329–446; Amar A.R. *Marbury*, Section 13, and the Original Jurisdiction of the Supreme Court. *The University of Chicago Law Review*, 1989, Vol.56, p.443 – 499; Corwin E.S. *Marbury v. Madison and the Doctrine of Judicial Review*. *Michigan Law Review*, 1913–1914, Vol.12, p.538–572.

Nenoliedzami, ka Amerikas konstitucionālās kontroles modelim ir ievērojama vēsture un nozīme¹¹⁴ un arī tajā pastāv īpašas pamattiesību aizsardzības formas, kā, piemēram, *habeas corpus*,¹¹⁵ *respondeat superior* u.c.¹¹⁶ Taču šajā modeli konstitucionālā sūdzība, kādu pazīst Eiropas konstitucionālās kontroles modelis, nav iespējama teorētisku apsvērumu dēļ.¹¹⁷

Amerikas konstitucionālās kontroles modeli, ko raksturo decentralizācija, konstitucionālās kontroles realizēšanai netiek veidota īpaša tiesa.¹¹⁸ Šī modeļa valstīs vispārējās kompetences tiesas pašas var lemt par tiesību normas atbilstību konstitūcijai konkrētas lietas izskatīšanas laikā. No šīs Amerikas modeli raksturojošās pazīmes ir cēlies Eiropas modeli zināmais konkrētās kontroles institūts. Ņemot vērā šādu procesuālo kārtību, personām, konstatējot kādas tiesību normas (akta) neatbilstību konstitūcijai, nav iespējams vērsties tiesā tieši (*ad hoc*), kā tas iespējams Eiropas modeli, lai risinātu konkrēto tiesību jautājumu.¹¹⁹ Lai tiesa izlemtu konstitucionāla rakstura jautājumu, ir jābūt konkrētam strīdam vai arī tiesai ir jāskata konkrēts strīds, kurā tad šī (iespējams) antikonstitucionālā tiesību norma ir jāpiemēro. Tādēļ arī spriedumam amerikāņu modeli ir *inter partes* (pusēm saistošs) sprieduma spēks. Taču antikonstitucionālās tiesību normas turpmāku nepiemērošanu, kompensējot *erga omnes* sprieduma spēka trūkumu, nodrošina *stare decisis* (precedentu tiesības) doktrīna. Atbilstoši tai ikviena zemākstāvoša tiesu institūcija ievēro augstākstāvošas institūcijas nolēmumu, vienlīdz gan pieļaujot atkāpes *stare decisis* doktrīnas ietvaros.¹²⁰

¹¹⁴ McCloskey R.G. *The American Supreme Court*. Chicago: The University of Chicago Press, 2000, p. 23–28.

¹¹⁵ Kauper P.G. *Judicial Review of Constitutional Issues in the United States*. *Grām.: Constitutional Review on the World Today. National reports and comparative studies*. Köln, Berlin : Garlheymanms Verlag KS, 1962, p.578.

¹¹⁶ Mavcic A. *Constitutional Review in the Field of Human Rights Protection*. Ljubljana : [b.i.], 2002, p.4.

¹¹⁷ Corwin E.S. *The Establishment of Judicial Review II*. *Michigan Law Review*, 1910-1911, Vol.9, No.4, p.283-316.

¹¹⁸ Hall K.L. “Think Things, not Words”: *Judicial Review in American Constitutional History*. *University of Florida Law Review*, 1983, Vol.35, p.281–295.

¹¹⁹ Brewer-Carias A.R. *Judicial Review on Comparative Law*. Cambridge : Cambridge University Press, 1989, p.133.

¹²⁰ Chamberlain D.H. *The Doctrine of Stare Decisis As Applied to Decisions of Constitutional Questions*. *Harvard Law Review*, 1889-1890, Vol.3, p.125–131; Cavington H.C. *The American Doctrine of Stare Decisis*. *Texas Law Review*, 1945-1946, Vol.24, p.190-205; Fallon R.H. *Stare Decisis and the Constitution: An Essay on Constitutional Methodology*. *New York University Law Review*, 2001, Vol.76, p.570-597; Powell L.F. *Stare Decisis and Judicial Review*. *Washington and Lee Law Review*, 1990, Vol.47, No.2, p.281-290.

I daļa. Konstitucionālā sūdzība – Eiropas konstitucionālās kontroles modeļa sastāvdaļa

Tiesību norma, kuru Augstākā tiesa būs atzinusi par konstitūcijai neatbilstošu, paliek spēkā, reizē kļūstot par “mirušu likumu”. Ameriķaņu modeli tiesa neatzīst antikonstitucionālo tiesību normu (aktu) par spēkā neesošu. Taču nevienai tiesai pat prātā nevarētu ienākt piemērot tiesību normu, kuru Augstākā tiesa ir atzinusi par pretrunā esošu ar valsts konstitūciju. Piemērojot šādu tiesību normu vai arī, piemēram, prezidentam rīkojoties pretēji Augstākajā tiesā lemtajam, tas riskētu ar impīčmenta procedūras uzsākšanu.¹²¹

Eiropā līdz pat XX gadsimta sākumam izvairījās atzīt īpašu konstitūcijas aizsardzības nepieciešamību. Laikā, kad ASV veidojās konstitucionālās kontroles modelis, Eiropā tikai aizsākās diskusijas par konstitucionālās kontroles teorētisku iespējamību. Noraidošās attieksmes pamatā bija kā vēsturiski (piemēram, viena no ietekmīgākajām tā laika valstīm – Francija neredzēja iespējamību uzticēt tiesām tiesības lemt par likumu atbilstību konstitūcijai, tā kā sabiedrība tiesām vēl joprojām neuzticējās, jo tās bija paudušas pretēju viedokli revolūcijas idejām¹²²), tā politiski (piemēram, tika uzskatīts, ka, tiesnesim darbojoties “kā likumdevējam”, izpaudīsies viņa individualitāte, vienpusīgums, patvaļīgums, kas varētu radīt tiesisko nedrošību, izjaukt likumu vienotību¹²³) argumenti, kas bremzēja konstitucionālās kontroles doktrīnas nostiprināšanos Eiropā. Taču būtiskākie šķēršļi konstitucionālās kontroles ideju realizēšanai bija konstitūcijas virsvadības jeb pārākuma principa ignorance,¹²⁴ varas dalīšanas principa un parlamenta suverenitātes atšķirīgais traktējums,¹²⁵ kā arī salīdzinoši vājā tiesu vara.¹²⁶ Vācijā konstitucionālā kontrole tika noliegta saskaņā ar

¹²¹ Scalia A. Federal Constitutional Guarantees of Individual Rights in the United States of America. *Grām.:* Beatty D.M. (Ed.) *Human Rights and Judicial Review. A Comparative Perspective.* The Netherlands : Martinus Nijhoff Publishers, 1994, p.58-60.

¹²² Dietze G. Judicial review in Europe. *Michigan Law Review*, 1956-1957, No.55, p.551.

¹²³ *Ibid.*, p.557.

¹²⁴ *Ibid.*, p.539-556; Radin M. The Judicial Review of Statutes in Continental Europe. *West Virginia Law Quarterly*, 1934-1935, Vol.41, p.123-130.

¹²⁵ Dietze G. Judicial review in Europe. *Michigan Law Review*, 1956-1957, No.55, p.539-556; Radin M. The Judicial Review of Statutes in Continental Europe. *West Virginia Law Quarterly*, 1934-1935, Vol.41, p.123-130.

¹²⁶ Utter R., Lundsgaard C. Judicial Review in the New Nations of Central and Eastern Europe: Some Thoughts from a Comparative Perspective. *Ohio State Law Journal*, 1993, Vol.54, p.561-565; Heun W. Supremacy of the Constitution, Separation of Powers, and Judicial Review in Nineteenth-Century German Constitutionalism. *Ratio Juris*, 2003, Vol.16, No.2, p.196-197.

P.Labanda (*Laband P.*) teoriju, kas balstījās uz atziņu, ka, jau izsludinot likumu, tiek pārbaudīta tā likumība un autentiskums, kas līdz ar to izslēdz nepieciešamību domāt par papildu kontroli.¹²⁷ Turklāt konstitucionālo sūdzību Eiropā šajā laikā nebūtu bijis iespējams ieviest arī tāpēc, ka ne visās Eiropas valstīs bija rakstītas konstitūcijas, kurās būtu nostiprinātas cilvēka pamattiesības. Savukārt tajās, kur tās tika definētas (piemēram, Francijā), pamattiesības tika uzskatītas kā “ierocis” nevis pret parlamentu, bet gan pret monarhu. Parlaments kā tautas pārstāvniecības institūcija tika uzskatīts par pamattiesību sargātāju, nevis pārkāpēju.¹²⁸ Acīmredzami šeit izpaudās Ž.Ž.Ruso (*Rousseau J.J.*) filozofija, atbilstoši kurai parlamenta griba ir *volonté générale*, kam pretī nevar stāvēt nedz pamattiesības, nedz konstitucionālā kontrole.

Vēl XX gadsimta sākumā tika norādīts, ka Eiropā konstitucionālās kontroles idejai nekad netiks pievērsta tāda uzmanība kā ASV.¹²⁹ Tomēr amerikāņu konstitucionālisms atstāja lielu ietekmi uz visu turpmāko pasaules konstitucionālisma attīstību.¹³⁰ Tai skaitā amerikāņu konstitucionālisma ietekmē Eiropā attīstījās divi institūti – federālisms un konstitucionālā kontrole.¹³¹

Pretēji vispārējam viedoklim pētījumi rāda, ka vienā no stiprākajām un ietekmīgākajām valstīm – Vācijā – konstitucionālās kontroles un konstitucionālās sūdzības ideja bija pazīstama jau XIX gadsimtā. Vācijas Savienības 1849.gada 28.marta t.s. Frankfurtes konstitūcija, ko mēdz dēvēt arī par “*Constitution of Paulskirche*” vai “*Paulskirchenverfassung*”¹³², paredzēja

¹²⁷ Wellenreuther H. German and American Constitutional Thought. Contexts, Interaction and Historical Realities. New York : Berg, 1990, p.356-357; Dietze G. Judicial review in Europe. *Michigan Law Review*, 1956-1957, No.55, p.554.

¹²⁸ Stolleis M. Judicial Review, Administrative Review, and Constitutional Review in the Weimar Republic. *Ratio Juris*, 2003, Vol.16, No.2, p.269.

¹²⁹ Aumann F.R. The Doctrine of Judicial Review. *Kentucky Law Journal*, 1931-1932, No.20, p.303.

¹³⁰ Garlicki L. The Influence of American Constitutional Ideas on the Development of Constitutionalism in Poland and Eastern Europe. *Grām.:* Thompson K.W., Ludwikowski R.R. *Constitutionalism and Human Rights: America, Poland, and France*. Lanham : University Press of America, 1991, p.49-53.

¹³¹ Steinberger H. Historic Influences of American Constitutionalism upon German Constitutional Development: Federalism and Judicial Review. *Columbia Journal of Transnational Law*, 1998, No.36, p.195.

¹³² Constitution of the German Empire (“Constitution of Paulskirche”) of 28th March 1849. <http://www.lwl.org/westfaelische-geschichte/que/normal/que835.pdf> (aplūkots 2008-03-06)

I daļa. Konstitucionālā sūdzība – Eiropas konstitucionālās kontroles modeļa sastāvdaļa

Augstākajai tiesai plašas konstitucionālās kontroles tiesības.¹³³ Taču svarīgākais ir tas, ka tiesību avotos iespējams atrast informāciju, ka ar šo konstitūciju Eiropā tika izveidota konstitucionālā sūdzība. Tiesības vērsties tieši Augstākajā tiesā personas ieguva divos gadījumos. Pirmkārt, personām bija tiesības apstrīdēt zemes (pavalsts) konstitūcijas antikonstitucionālos grozījumus un tās atcelšanu vispār; otrkārt, personām tika dotas tiesības Augstākajā tiesā aizstāvēt savas savienības konstitūcijā nostiprinātās pamattiesības.¹³⁴ Vācijas zemēs kopš 1820.gada tika veidoti īpaši arbitražas tribunāli, kas izlēma konstitucionālus jautājumus. Piemēram, tāds tribunāls tika paredzēts Bavārijas un Bādenes konstitūcijās, piešķirot tam tiesības lemt arī par konstitūcijā garantēto pamattiesību aizskārumiem.¹³⁵

2.1.2. Konstitucionālās sūdzības teorētiskais pamats – Eiropas konstitucionālās kontroles modelis

XX gadsimta sākums, precīzāk, divdesmitie gadi, teorētiski pavēra jaunas iespējas konstitucionālās sūdzības attīstībā. Ņemot par pamatu H.Kelzena (*Kelsen H.*) idejas, ko var rast viņa tā sauktajā “Tīrajā tiesību teorijā” (*“Pure Theory of Law”*), kurā konstitūcija tiek atzīta kā pārējo tiesību aktu spēkā esamības kritērijs, tiek likts teorētiskais un tiesiskais pamats jaunam Eiropas (saukts arī par Austrijas vai Čehijas¹³⁶) konstitucionālās kontroles modelim.

Parasti visi nopelni šī modeļa veidošanā tiek piešķirti vienīgi H.Kelzenam. Nereti Eiropas modelis tiek dēvēts pat viņa vārdā. Tomēr jāprecizē, ka idejas par konstitucionālo tiesu ir atrodamas jau senākos traktātos, piemēram, R. fon Mola (*Von Mohl R.*), K.Rennera (*Renner K.*)

¹³³ Steinberger H. Historic Influences of American Constitutionalism upon German Constitutional Development: Federalism and Judicial Review. *Columbia Journal of Transnational Law*, 1998, No.36, p.201.

¹³⁴ Stolleis M. Judicial Review, Administrative Review, and Constitutional Review in the Weimar Republic. *Ratio Juris*, 2003, Vol.16, No.2, p.276; Borowski M. The Beginnings of Germany's Federal Constitutional Court. *Ratio Juris*, 2003, Vol.16, No.2, p.161; Steinberger H. Historic Influences of American Constitutionalism upon German Constitutional Development: Federalism and Judicial Review. *Columbia Journal of Transnational Law*, 1998, No.36, p.200.

¹³⁵ Stolleis M. Judicial Review, Administrative Review, and Constitutional Review in the Weimar Republic. *Ratio Juris*, 2003, Vol.16, No.2, p.276.

¹³⁶ Дябло В.К. Судебная охрана конституций в буржуазных государствах и Союзе ССР. Москва : НКЮРСФСР, 1928, с.46-50.

darbos, kā arī G.Jellineka (*Jellinek G.*) monogrāfijā “Par Austrijas konstitucionālo tiesu.”¹³⁷ Tādējādi nevarētu teikt, ka ideja par īpašu konstitucionālo tiesu ir vienīgi H.Kelzena oriģināls risinājums.

Eiropa pretēji ASV atteicās nodot konstitucionālās kontroles tiesības vispārējās kompetences tiesu tiesnešiem. Ietekmējoties no Eiropai raksturīgās tiesu polarizācijas (specializācijas), konstitucionālās kontroles tiesības tika uzticētas īpašai konstitucionālajai tiesai.¹³⁸ Tā neietilpa (un arī šodien neietilpst) vispārējās kompetences tiesu sistēmā, bet atrodas ārpus tās. Eiropas modelis kļuva par centralizētu modeli pretēji Amerikas decentralizētajam modelim, līdz ar to tas kļuva pieejams personām *ad hoc*. Šāda iespējamība pavēra ceļu abstraktajai konstitucionālajai kontrolei, kā arī preventīvajai (*a priori*) kontrolei. Bez tam konstitucionālajai tiesai tika piešķirtas tiesības atzīt par spēkā neesošiem likumus, piešķirot konstitucionālo tiesu nolēmumiem saistošu spēku (*erga omnes*) un nodrošinot, ka antikonstitucionālā tiesību norma netiek turpmāk piemērota.¹³⁹

Var teikt, ka Eiropas konstitucionālās kontroles modeļa raksturīgākās pazīmes teorētiski pavēra iespējamību veidot un nostiprināt konstitucionālo sūdzību valstīs, kuras ieviesa Eiropas konstitucionālās kontroles modeli.

Pirmā valsts, kas izveidoja konstitucionālo tiesu, bija nevis Austrija, bet gan Čehoslovākija. 1920.gada 29.februārī izsludinātā Čehoslovākijas konstitūcija, kas spēkā stājās 1920.gada 5.martā, paredzēja izveidot Eiropā pirmo speciālo institūciju – konstitucionālo tiesu.¹⁴⁰ Diemžēl šī tiesa nevienu reizi neizskatīja jautājumu par likuma atbilstību konstitūcijai.¹⁴¹

¹³⁷ Paulson S.L. On Hans Kelsen's Role in the Formation of the Austrian Constitution and his Defense of Constitutional Review. *Grām.:* Krawietz W., Summers R., Weinberger, Von Wright G.H. (Ed.) *The Reasonable as Rational? On Legal Argumentation and Justification*. Berlin : Duncker&Humblot, 2000, p.389-390.

¹³⁸ Lenoir J.J. Judicial review in Germany under the Weimar Constitution. *Tulane Law Review*, 1939-1940, No.14, p.383.

¹³⁹ Kelsen H. *General Theory of Law and State*. Cambridge : Harvard University Press, 1945, p.155-162; De Andrade G.F. Comparative Constitutional Law: Judicial Review. *University of Pennsylvania Journal of Constitutional Law*, 2001, Vol. 3, p.983.

¹⁴⁰ Kudej B. Legal History of Czechoslovakia: from its Creation in 1918 to its peaceful separation in 1992. *International Journal of Legal Information*, 1996, Vol.24, p.75; The Constitution of Czechoslovakia. *The Constitution Review*, 1920, Vol.4, p.245-249.

¹⁴¹ Cutler L. and Schwartz H. Constitutional reform in Czechoslovakia: E Duobus Unum? *The University of Chicago Law Review*, 1991, Vol.58, p.515.

I daļa. Konstitucionālā sūdzība – Eiropas konstitucionālās kontroles modeļa sastāvdaļa

1920.gada 1.oktobrī, kad Austrijā tika pieņemta konstitūcija, kuras izstrādāšanā piedalījās H.Kelzens, arī Austrijā tika izveidota iepriekš nepazīta īpaša konstitucionālā tiesa. Sākotnēji Austrijas Konstitucionālās tiesas kompetence bija visai ierobežota, jo tajā varēja vērsties vienīgi zemes (federācijas subjekti) un federālā izpildvara, apstrīdot attiecīgi vai nu zemes, vai federālā likumdevēja pieņemto likumu.¹⁴² 1929.gadā izdarot grozījumus Austrijas konstitūcijā, tās kompetence tika paplašināta, izveidojot arī tiesu pieteikumu jeb konkrētās kontroles institūtu.¹⁴³

Vācijā P.Labanda teorijas ietekmē, saskaņā ar kuru konstitucionālās kontroles tiesības var būt tikai izpildvarai (likumu izsludinātājam), Veimāras 1919.gada 11.augusta konstitūcija *ekspresis verbis* neparedzēja tiesības tiesnešiem lemt par nacionālo (federālo) likumu atbilstību konstitūcijai.¹⁴⁴ Tomēr diskusijas (vismaz teorētiku vidū) par nepieciešamību radīt konstitucionālās kontroles institūtu Vācijā turpinājās. Neraugoties uz formālo konstitucionālās kontroles ignoranci, šis institūts bija zināms Vācijas tiesām. Kā jau to bija prezumējis H.Preus (*Preuss H.*) – kuru mēdz dēvēt par “Vācijas konstitūcijas tēvu” –, ja konstitucionālā kontrole netiek skaidri aizliegta, tā tomēr pastāv.¹⁴⁵ Tā praksē Augstākā tiesa (*Reichsgericht*) ir lēmusi, piemēram, par zemju likumu atbilstību nacionālajiem likumiem, kas, konstatējot šādu neatbilstību, nevarēja tikt piemēroti.¹⁴⁶ Tai skaitā 1925.gada 4.novembrī Augstākā tiesa atzina tiesas tiesības lemt par nacionālo likumu konstitucionalitāti.¹⁴⁷ Pēc būtības konstitucionālās kontroles īstenošana tajā laikā Vācijā bija iespējama pēc decentralizētās, konkrētās kontroles metodes, kā tas bija iespējams arī ASV.

Konstitucionālā sūdzība ne Čehoslovākijā, ne arī Austrijā šajā laikā tā arī neattīstījās, neraugoties uz to, ka bija radīti priekšnoteikumi tās ievieša-

¹⁴² Cappelletti M. *Judicial Review in the Contemporary World*. USA : The Bobbs-Merrill Company, Inc., 1971, p.72.

¹⁴³ Öhlinger T. The Genesis of the Austrian Model of Constitutional Review of Legislation. *Ratio Juris*, 2003, Vol.16, No.2, p.214.

¹⁴⁴ Radin M. The Judicial Review of Statutes in Continental Europe. *West Virginia Law Quarterly*, 1934-1935, No.41, p.126; Lenoir J.J. Judicial review in Germany under the Weimar Constitution. *Tulane Law Review*, 1939-1940, No.14, p.366.

¹⁴⁵ Friedrich C.J. *The Issue of Judicial Review in Germany*. New York : Academy of Political Science, 1928, p.190.

¹⁴⁶ Lenoir J.J. Judicial review in Germany under the Weimar Constitution. *Tulane Law Review*, 1939-1940, No.14, p.366; Friedrich C.J. *The Issue of Judicial Review in Germany*. New York : Academy of Political Science, 1928, p.196-197.

¹⁴⁷ Dietze G. Judicial review in Europe. *Michigan Law Review*, 1956-1957, No.55, p.547.

nai. Austrijā K.Renners (*Renner K.*) savā konstitucionālās tiesas konceptā kā vienu no tiesas darbības formām bija minējis “pilsoņu individuālo politisko tiesību garantēšanu”.¹⁴⁸ Savukārt konstitucionālās tiesas koncepcijas un vairāku likumprojektu izstrādāšanas laikā H.Kelzena domas par iespēju konstitucionālajai tiesai izskatīt personu konstitucionālās sūdzības ir bijušas mainīgas.¹⁴⁹ Galu galā konstitucionālās sūdzība šajā laikā tā arī netika izveidota. Un tas ir saprotams, jo konstitucionālās kontroles institūts kopumā bija jauns, kā dēļ “tika laužti šķēpi” teorētiķu vidē, diskutējot par iespēju paplašināt konstitucionālās kontroles izpratni, iesaistot tās realizēšanā personas. Turklāt šajā laikā pamattiesības netika uzlūkotas kā “normatīvās vides standarts”, bet gan vairāk kā politiskas deklarācijas bez jebkāda juridiska satura un tātad – bez īpašām izredzēm uz aizsardzību.¹⁵⁰

Kopumā Eiropā konstitucionālās kontroles institūts neguva īpašu popularitāti. Konstitucionālā tiesa citās Eiropas valstīs, tai skaitā Baltijas valstīs, netika izveidota, izslēdzot iespējamību runāt par konstitucionālās sūdzības attīstību šajā laikā Latvijā.

Latvijā 1934.gadā par Valsts tiesas nepieciešamību, kurā varētu pārbaudīt, vai parlamenta un izpildvaras lēmumi ir saskaņā ar Satversmi, izteicās Saeimas deputāts P.Šīmanis.¹⁵¹ Tajā pašā gadā tika izstrādāts pat Satversmes grozījumu projekts, kas paredzēja Satversmē nostiprināt Valsts tiesas kā konstitucionālās kontroles īstenotājas tiesisko statusu. Acīmredzami konstitucionālās kontroles ideja un teorija bija pārāk tāla un neizprotama arī Latvijā, kā dēļ šāds priekšlikums neguva atbalstu. Tai skaitā tiesību teorijas grāmatās tika norādīts, ka “[..] tiesai nav tiesības pārbaudīt, vai likums runā pretim vispārējiem konstitūcijas pamatprincipiem (citu stāvokli ieņem, piem., Ziemeļamerikas Savienotās valstīs)”.¹⁵²

Tādējādi laika posmā no 1803.gada, kad radās pirmais konstitucionālās kontroles modelis, līdz pat 1945.gadam veidojas teorētiskais konstitucionālās sūdzības pamats, bet ne pati konstitucionālā sūdzība.

¹⁴⁸ Schmitz G. The Constitutional Court of the Republic of Austria 1918-1920. *Ratio Juris*, 2003, Vol.16, No.2, p.242.

¹⁴⁹ Ibid., p.250-251, 260.

¹⁵⁰ Stolleis M. Judicial Review, Administrative Review, and Constitutional Review in the Weimar Republic. *Ratio Juris*, 2003, Vol.16, No.2, p.273.

¹⁵¹ Endziņš A. Tiesu sistēmas un politikas saskarsmes un dinamika. *Jurista Vārds*, 2002, 7. maijs, Nr.9 (242).

¹⁵² Loebers A. Lekcijas par ievadu tiesību zinātnē. II daļa. Rīga : Krājuma L.U. Stud. Pad. Grāmatnīcā, 1922, 40.lpp.

2.2. Konstitucionālās sūdzības rašanās un attīstība pēc Otrā pasaules kara

Revolucionārs konstitucionālās kontroles institūta attīstības pagrieziens Eiropā ir vērojams tieši pēc Otrā pasaules kara beigām, pēc 1945.gada. Ir gan jāprecizē, ka konstitucionālā kontrole un konstitucionālā sūdzība tika atzīta vienā Eiropas daļā – Rietumeiropā. Austrumeiropas valstīs, kurās pastāvēja sociālisma režīms, konstitucionālā kontrole tās Eiropas modeļa izpratnē nebija pieņemama.

2.2.1. Konstitucionālā sūdzība kā neatņemama konstitucionālās kontroles sastāvdaļa Rietumeiropas valstīs

Pēc Otrā pasaules kara konstitucionālā kontrole tika atzīta par leģitīmu un nepieciešamu pretēji iepriekš izteiktajam skeptiskajam konstitucionālās kontroles vērtējumam. Tas bija iespējams, atkāpjoties Francijas ietekmē dominējošajai parlamenta suverenitātes doktrīnai, sākoties pozitīvisma norietam, mazinoties neticībai un neuzticībai parlamentārisma, nostiprinoties varas dalīšanas un *état de droit* principam un atzīstot, ka parlaments (atšķirībā no Lielbritānijas pārliecības, kurā nav bijusi novērota tik dziļa neuzticēšanās parlamentam un valdībai¹⁵³) var rīkoties nepareizi.

Lai novērstu vēsturisko (proti, kara izraisīšanu un pieļaušanu) kļūdu atkārtošanos, bija vajadzīgs instruments, kas kontrolētu demokrātijas vērtības, tai skaitā cilvēka pamattiesības. Par tādu tika atzīta konstitucionālā kontrole nevis Amerikas, bet iepriekš īpaši neatzītajā “Eiropas versijā”.¹⁵⁴ Tā konstitucionālā tiesa tika izveidota Vācijas Federatīvajā Republikā, Itālijā, arī Grieķijā, Spānijā, Portugālē, Kiprā, Turcijā.¹⁵⁵ Savu darbu atsāka Austrijas Konstitucionālā tiesa. Pat Francija, kas pret konstitucionālo kontroli izturējās visai skeptiski, izveidoja īpašu Konstitucionālo padomi.¹⁵⁶

¹⁵³ Cappelletti M. *Judicial Review in the Contemporary World*. USA : The Bobbs-Merrill Company, Inc., 1971, p.37; Corwin E. The “Higher Law” Background of American Constitutional Law. Part II. *Harvard Law Review*, 1928, Vol.42, p.365-368.

¹⁵⁴ Cappelletti M. and Adams J.C. Judicial Review of Legislation: European Antecedents and Adaptions. *Harvard Law Review*, 1965-1966, Vol.79, p.1218.

¹⁵⁵ Harutyunyan G., Mavčič A. *Constitutional Review and Its Development in the Modern World (a Comparative Constitutional Analysis)*. Yerevan-Ljubljana : [b.i.], 1999, p.24-26.

¹⁵⁶ Stone A. *The Birth of Judicial Politics in France. The Constitutional Council in Comparative Perspective*. New York, Oxford : Oxford University Press, 1992, p.47-57.

Konstitucionālās sūdzības gandrīz vai bezierunu atzišanu pēc Otrā pasaules kara ietekmēja divi galvenie motīvi.

Pirmkārt, pēc Otrā pasaules kara nostiprinājās kontroles institūts kopumā. Konstitucionālo tiesu kompetencē tika iekļauta citu lietu skatīšana līdzās jau zināmajai likumu konstitucionalitātes kontrolei. Konstitucionālās tiesas sāka izskatīt strīdus starp konstitucionālajām iestādēm, federāciju subjektiem, tās lēma par politisko partiju darbību, referendumu, vēlēšanu likumību un citiem jautājumiem. Tai skaitā konstitucionālā kontrole tika uzskatīta par labāko instrumentu, kas varētu aizsargāt cilvēka pamattiesības no publisko tiesību subjektiem.¹⁵⁷

Otrkārt, šajā laikā bija novērojama dabisko tiesību atdzimšana.¹⁵⁸ Apziņoties karā piedzīvotos masveida cilvēktiesību pārkāpumus, lai nepieļautu šādus pārkāpumus nākotnē, pamattiesībām tika piešķirta īpaša nozīme. Šajā laikā, uzsverot cilvēktiesību nozīmi un aizsardzības nepieciešamību, radās un nostiprinājās pasaules cilvēktiesību aizsardzības sistēma – Apvienoto Nāciju cilvēktiesību aizsardzības sistēma un reģionālās sistēmas (Eiropas, Amerikas, Āfrikas).¹⁵⁹ Tai skaitā tika izveidota ietekmīgākā cilvēktiesību aizsardzības institūcija Eiropā – Eiropas Cilvēktiesību tiesa.¹⁶⁰ Valstu konstitūcijās tika iekļautas cilvēka pamattiesības, piešķirot tām konstitucionālu svaru un nozīmi. Drīz vien tika rasts arī konstitucionālās sūdzības leģitimitātes avots, kas ir dabisko tiesību aizsargāšana vai personas aizsardzība pret publisko varu.¹⁶¹ Šo vērtību aizsargāšana kļuva par konstitucionālās kontroles institūta galveno uzdevumu.

Šajā laikā, precīzāk, 1951.gada 12.martā, tiek pieņemts Vācijas Federālās Konstitucionālās tiesas likums.¹⁶² Kompilējot H.Kelzena abstrakto

¹⁵⁷ Bendor A.L., Segal A. Constitutionalism and Trust in Britain: an Ancient Constitutional Culture, a New Judicial Review Model. *American University International Law Review*, 2001-2002, Vol.17, p.659.

¹⁵⁸ Dietze G. Judicial review in Europe. *Michigan Law Review*, 1956-1957, No.55, p.539.

¹⁵⁹ Ušacka A. Starptautiskās cilvēktiesības un to vēsturiskā attīstība. *Likums un Tiesības*, 2000, 2.sēj., Nr.11 (15), 326.lpp.; Burgentāls T. *Starptautiskās cilvēktiesības kodolīgā izklāstā*. Rīga : Izdevniecība AGB, 2000, 41.-161.lpp.

¹⁶⁰ Bernhardt R. Human Rights and Judicial Review: the European Court and Human Rights. *Grām.:* Beatty D.M. (Ed.) *Human Rights and Judicial Review. A Comparative Perspective*. The Netherlands : Martinus Nijhoff Publishers, 1994, p.300.

¹⁶¹ Fleming J.E. The Natural Rights-Based Justification for Judicial Review. *Fordham Law Review*, 2000-2001, Vol.69, p.2121.

¹⁶² *Law on the Federal Constitutional Court. Legal Texts. Law on the Federal Constitutional Court*. Bonn : Internationes, 1996, p.31-64.

I daļa. Konstitucionālā sūdzība – Eiropas konstitucionālās kontroles modeļa sastāvdaļa

konstitucionālo kontroli ar konkrētas personas pamattiesību aizskārumu, Vācijas Federālās Konstitucionālās tiesas kompetencē tika iekļauta konstitucionālo sūdzību izskatīšana.¹⁶³ Tieši šis valsts konstitucionālā sūdzība un viss konstitucionālās kontroles institūts kopumā turpmāk ietekmēja tā attīstību Eiropā.¹⁶⁴ Jaunās demokrātiskās valstis savas konstitucionālās tiesas veidoja, ietekmējoties no Vācijas pieredzes. Tādēļ nevar nepieņemt H.Švarcam (*Schwartz H*), kurš saka: Francija ietekmēja konstitucionālās kontroles domas attīstību XIX gadsimtā, bet Vācijas ietekme ir saskatāma šī institūta attīstībā Eiropā XX gadsimtā un arī vēl šodien.¹⁶⁵

Balstoties uz savas valsts konstitucionālisma tradīcijām, Francijā *Conseil Constitutionnel* (Konstitucionālajai padomei) tika piešķirtas visai ierobežotas tiesības, tai skaitā *a priori* konstitucionālās kontroles tiesības, izslēdzot iespējamību Konstitucionālajā padomē vērsties personai *ad hoc*.¹⁶⁶

Jāprecizē, ka šodien nedaudz ir jāatkāpjas no juridiskajā literatūrā izteiktā viedokļa, ka Lielbritānija vispār nepazīst konstitucionālo kontroli.¹⁶⁷ Konstitucionālā kontrole tiešām Lielbritānijā kopumā netiek atzīta,¹⁶⁸ tomēr tradicionālā Lielbritānijas konstitucionālās kontroles noliegšana ir nedaudz mainījusies līdz ar Cilvēktiesību akta, kas inkorporēja Eiropas

¹⁶³ Brewer-Carias A.R. *Judicial Review on Comparative Law*. Cambridge : Cambridge University Press, 1989, p.210.

¹⁶⁴ Brunner G. Structure and Proceedings of the Hungarian Constitutional Judiciary. *Grām.:* Sólyom L. and Brunner G. *Constitutional Judiciary in a New Democracy. The Hungarian Constitutional Court*. Ann Arbor : The University of Michigan Press, 2002, p.94.

¹⁶⁵ Schwartz H. *The Struggle for Constitutional Justice in Post-Communist Europe*. Chicago and London : University of Chicago Press, 2000, p.27.

¹⁶⁶ Cappelletti M. The “Mighty Problem” of Judicial Review and the Contribution of Comparative Analysis. *Southern California Law Review*, 1979-1980, Vol.53, p.416-418; Cappelletti M. *Judicial Review in the Contemporary World*. US : The Bobbs-Merrill Company, Inc., 1971, p.5-23; Morton F.L. Judicial Review in France: A Comparative Analysis. *American Journal of Comparative Law*, 1998, Vol.36, p.90; Adjei C. The Comparative Perspective and the Protection of Human rights á la Française. *Oxford Journal of Legal Studies*, 1997, No.17, p.288; Kurland P.B. Judicial Review Revised: “Original Intent” and “The Common Will”. *Cincinnati Law Review*, 1986-1987, Vol.55, p.733-743; Cummins R.J. Constitutional Protection of Civil Liberties in France. *American Journal of Comparative Law*, 1985, Vol.33, p.721-732.

¹⁶⁷ Comella V.F. The European model of constitutional review of legislation: Toward decentralization? *International Journal of Constitutional Law*, 2004, Vol.2, No.3, p.462.

¹⁶⁸ Dietze G. Judicial review in Europe. *Michigan Law Review*, 1956-1957, No.55, p.549; Utter R., Lundsgaard D.C. Judicial Review in the New Nations of Central and Eastern Europe: Some Thoughts from a Comparative Perspective. *Ohio State Law Journal*, 1993, Vol.54, p.577; Bendor A.L., Segal A. Constitutionalism and trust in Britain: an Ancient Constitutional Culture, a New Judicial Review model. *American University International Law Review*, 2001-2002, Vol.17, p.701.

Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvenciju britu tiesībās, stāšanos spēkā 2000.gada 1.oktobrī.¹⁶⁹ Ar šo aktu Lielbritānijā tika radīts jauns konvenciālo tiesību (kas tika minētas 1.paragrāfā, kurā dota atsauce uz Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas pantiem) aizsardzības mehānisms. Saskaņā ar Cilvēktiesību aktu tiesas pienākums ir interpretēt tiesību normas atbilstoši Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijai, ja tas ir iespējams. Taču būtiskākais ir tas, ka minētais akts piešķir tiesības tiesai pieņemt “neatbilstības deklarāciju”, konstatējot nacionālo likumu neatbilstību (vienīgi!) minētās konvencijas normām. Var teikt, ka ar Cilvēktiesību aktu Lielbritānijā kaut nedaudz, tomēr ir saskatāmas tiesu iespējas ietekmēt spēkā esošos tiesību aktus.¹⁷⁰ Tomēr galavārds Lielbritānijā vienalga būs parlamentam vai valdībai, jo likums, attiecībā uz kuru tiesa būs pieņēmusi neatbilstības deklarāciju, būs spēkā, kamēr valdība vai parlaments to negrozīs vai neatcels. Turklāt ne parlamentam, ne arī valdībai tiesas lēmums nav saistošs. Taču tiesas lēmuma ignorance var veicināt personas vēšanos Eiropas Cilvēktiesību tiesā.¹⁷¹ Var teikt, ka šī Cilvēktiesību akta radītā tiesību aizsardzības sistēma ir pamatā mehānismam, ar kuru Lielbritānijā tiek nodrošināta cilvēktiesību aizsardzība, saglabājot tradicionālās konstitucionālisma vērtības. Ne velti teorētiķi šo cilvēktiesību aizsardzības sistēmu piedāvā dēvēt par nepilnīgu (*non-pure*) konstitucionālās kontroles (uzraudzības) modeli.¹⁷²

2.2.2. Konstitucionālās sūdzības teorētiskā neiespējamība Austrumeiropas valstīs sociālisma režīma laikā

Otrajā Eiropas daļā – Austrumeiropas vai sociālistiskajās (padomju bloka) valstīs – konstitucionālā sūdzība nevarēja attīstīties galvenokārt šādu apsvērumu dēļ.

¹⁶⁹ Gardbaum S. The New Commonwealth Model of Constitutionalism. *The American Journal of Comparative Law*, 2001, Vol.49, p.709.

¹⁷⁰ Ewing K.D The Human Rights Act and Parliamentary Democracy. *Modern Law Review*, 1999, Vol.79, p.62.

¹⁷¹ Baker C. (General Editor.) *Human Rights Act 1998: A Practitioner's Guide*. London : Sweet&Maxwell, 1998, p.20.

¹⁷² Bendor A.L., Segal A. Constitutionalism and trust in Britain: an Ancient Constitutional Culture, a New Judicial Review Model. *American University International Law Review*, 2001-2002, Vol.17, p.715; Elliot M. *The Constitutional Foundations of Judicial Review*. Oxford-Portland : Hart Publishing, 2001, p.4.

I daļa. Konstitucionālā sūdzība – Eiropas konstitucionālās kontroles modeļa sastāvdaļa

Pirmkārt, sociālistiskajās valstīs vispār netika atzīta konstitucionālā kontrole. Sociālistiskās valstīs atzina varas vienotību, bet noliedza varas dalīšanas teoriju un līdz ar to jebkādu konstitucionālo kontroli, īpaši akcentējot pārstāvju (padomju) varu, jo “[...] tautas pārstāvībai ir nulles vērtība, ja tai nav pilnīgas varas”.¹⁷³ Tāpat, neraugoties uz to, ka formāli konstitūcijas prioritāte tika atzīta, praksē šis princips iedzīvināts netika. Nav brīnums, ka sociālistiskajās valstīs valdīja uzskats, ka “[l]ikumu konstitucionālā kontrole, kuru veic ekstraparlamentāras tiesu vai kvazitiesu institūcijas, ir reakcionāras institūcijas un tādēļ tām nav vietas ne sociālistiskā valstī, ne arī valstī, kurā valda tautas demokrātija, kas uzticas tautas taisnībai un tautas gribai”.¹⁷⁴

Tomēr XX gadsimta sešdesmitajos gados atsevišķās šī bloka valstīs radās un attīstījās konstitucionālās kontroles (pareizāk – uzraudzības) institūts, veidots pēc sociālisma tradīcijām un doktrīnas. Tā Dienvidslāvijas Sociālistiskajā Federatīvajā Republikā tika izveidota īpaša Federālā konstitucionālā tiesa, sešas republiku konstitucionālās tiesas un divas provinču (Kosovas un Vojvodinas) konstitucionālās tiesas.¹⁷⁵ Konstitucionālās tiesas izveidošana bija paredzēta 1968.gada Čehoslovākijas konstitūcijā, kas gan savu darbu neuzsāka.¹⁷⁶ Polijā, stājoties spēkā 1982.gada 26.marta konstitūcijas grozījumiem, kas paredzēja īpašas institūcijas – Konstitucionālā tribunāla – izveidošanu, pirmo reizi tika izveidots konstitucionālās kontroles (pareizāk – uzraudzības) institūts.¹⁷⁷ Reāli Polijā konstitucionālā kontrole (uzraudzība) tika iedzīvināta tikai 1985.gada 29.aprīlī, kad, neraugoties uz dažādiem iebildumiem, tika pieņemts Konstitucionālā tribunāla likums.¹⁷⁸

¹⁷³ Ludwikowski R.R. *Judicial Review in the Socialist Legal System: Current Developments. International and Comparative Law Quarterly*, 1988, Vol.37, p.90.

¹⁷⁴ Gorove S. *The New Polish Constitution. Washington University Law Quarterly*, 1954, No.3, p.261-264. Skat arī: Bonsal D.B. *The Judiciary and the Bar-Socialist Legality vs. The Rule of Law. Texas Law Review*, 1961, Vol.40, No.1, p.651-705.

¹⁷⁵ Pešelj B.M. *Socialist Law and the New Yugoslav Constitution. The Georgetown Law Journal*, 1963, Vol.51, No.4, p.651., 701-703; Cappelletti M. *Judicial Review in the Contemporary World. USA* : The Bobbs-Merrill Company, Inc. 1971, p.51.

¹⁷⁶ Hartwig M. *The Institutionalization of the Rule of Law: The Establishment of Constitutional Courts in the Eastern European Countries. American University Journal of International Law and Policy*, 1991-1992, Vol.7, p.464.

¹⁷⁷ The history of Polish Constitutional Tribunal. <http://www.trybunal.gov.pl/eng> (aplūkots 2005-01-05); Brzezinski M. *The struggle for Constitutionalism in Poland*. Basingstoke : Macmillan, 1997, p.130-135; Brzezinski M.F. *The Emergence of Judicial Review in Eastern Europe: The Case of Poland. The American Journal of Comparative Law*, 1993, Vol.41, p.161-164.

¹⁷⁸ Jackson V.C., Tushnet M. *Comparative Constitutional Law*. New York : Foundation Press, 1999, p.541.

Lai gan tika izveidotas minētās institūcijas, par konstitucionālās kontroles esamību šajās valstīs varēja runāt visai nosacīti. Tas drīzāk bija īpašs “sociālistiskās kontroles” modelis, kas būtiski atšķīrās no Rietumeiropas valstu pieredzes. Vienlīdz gan jāatzīst, ka konstitucionālās kontroles (uzraudzības) iedzīvināšana – kaut arī sociālisma tradīcijās – tomēr bija simbolisks solis šo valstu ceļā uz tiesisku valsti.

Otrkārt, konstitucionālā sūdzība Austrumeiropas valstīs nebija iespējama arī tāpēc, ka šajās valstīs bija nostiprinājusies cita pamattiesību doktrīna. Lai arī cik dīvaini tas šķistu, sociālistisko valstu konstitūcijas, lai pierādītu sociālistiskās demokrātijas pārākumu, saturēja ievērojamu pamattiesību katalogu.¹⁷⁹ Vairums no šīm pamattiesībām gan bija deklaratīvas un praksē netika īstenotas. Bez tam sociālistiskās valstīs neatzina dabiskās tiesības, tādēļ konstitucionālā sūdzība, kuras mērķis ir aizsargāt konstitucionālajā līmenī garantētās pamattiesības, netika atzīta par vajadzīgu.

Tomēr cilvēka pamattiesību aizsargāšana bija novērojama arī sociālistiskā tradīcijās veidotajā konstitucionālās kontroles (uzraudzības) institūtā. Tā, piemēram, lai arī Dienvidslāvijas Federālajā konstitucionālajā tiesā personām nebija iespējams iesniegt konstitucionālās sūdzības, tās savas pamattiesības varēja mēģināt aizsargāt netieši.¹⁸⁰ Konstatējot pamattiesību aizskārumu, personas varēja izmantot tos subjektus, kuriem bija tiesības vērsties konstitucionālajā tiesā (valsts institūcijas, organizācijas), kā arī pašu konstitucionālo tiesu, kurai piemita *ex officio* tiesības. Savā darbības laikā Federālā konstitucionālā tiesa par Dienvidslāvijas konstitūcijai neatbilstošiem atzina vairākus likumus, piemēram, Ekspropriācijas likumu, kas bija pretrunā ar konstitūcijā nostiprinātajām cilvēka pamattiesībām.¹⁸¹

Līdzīgi arī Padomju Savienībā ar 1988.gada 1.decembra konstitūcijas grozījumiem izveidotā Konstitucionālās uzraudzības komiteja netieši rūpējās par cilvēka pamattiesību aizsardzību.¹⁸² Turklāt Konstitucionālās uzraudzības komitejas kompetencē bija lemt par tādu republiku likumu

¹⁷⁹ Copeland E.A. Perestroika and Human Rights: Steps in the Rights Direction. *Forum of World Affairs*, 1991, No.15, p.101-119.

¹⁸⁰ Kulič D. The Constitutional Court of Yugoslavia in the Protection of Basic Human Rights. *Osgood Hall Law Journal*, 1973, Vol.11, No.2, p.283.

¹⁸¹ *Ibid.*, p.279.

¹⁸² Hausmaninger H. The Committee of Constitutional Supervision of the USSR. *Cornell International Law Journal*, 1990, Vol.23, p.287.

I daļa. Konstitucionālā sūdzība – Eiropas konstitucionālās kontroles modeļa sastāvdaļa

“nekavējošu anulēšanu”, kas bija pretrunā ar savienības konstitūcijā un starptautiskajos līgumos, kurus bija noslēgusi PSRS, nostiprinātajām cilvēktiesībām. Konstitucionālās uzraudzības komitejas tiesības cilvēktiesību aizsardzībā īpaši izceļamas kaut vai tāpēc, ka komitejai nebija tiesību “nekavējoši anulēt” tiesību aktus citos gadījumos.¹⁸³ Arī praksē atsevišķi Konstitucionālās uzraudzības komitejas lēmumi bija atzīstami par visai ievērojamiem, piemēram, par prettiesisku atzītā PSRS iedibinātā prakse nepublicēt visus saistošos normatīvos aktus, kas “attiecas uz pilsoņu tiesībām, brīvībām un pienākumiem”.¹⁸⁴

Izņēmums sociālistisko valstu vidū bija Slovēnija. Saskaņā ar 1963.gada Slovēnijas Sociālistiskās Republikas konstitūciju, Slovēnijas Konstitucionālā tiesa, kas darbu uzsāka 1964.gada 15.februārī, ieguva tiesības rūpēties par pamattiesību aizsardzību, paredzot tiesības vērsties konstitucionālajā tiesā personām, ja tās bija aizskāris kāds no individuālajiem tiesību aktiem.¹⁸⁵ Konstitucionālā sūdzība konstitucionālajā tiesā bija iesniedzama tikai tad, ja tiesību aizsardzība nebija iespējama ar citiem tiesību aizsardzības līdzekļiem.

Tādējādi šajā laikā konstitucionālās sūdzības realizēšanas ziņā Eiropā valdīja izteikts duālisms, vienā Eiropas daļā – demokrātiskajās un tiesiskajās valstīs – tā tika atzīta par nozīmīgu pamattiesību aizsardzības institūtu, bet otrā – sociālistisko tiesību ietekmē funkcionējošajās valstīs – šāds pamattiesību aizsardzības institūts kopumā netika uzskatīts par nepieciešamu.

2.3. Konstitucionālās sūdzības nostiprināšanās Austrumeiropas valstīs. Konstitucionālās sūdzības izveidošana Latvijā

XX gadsimta deviņdesmito gadu sākumā, Eiropas austrumos rodoties neatkarīgām un demokrātiskām valstīm, tajās mainījās tiesiskas valsts, varas dalīšanas principa un arī konstitūcijas izpratne. Politiskie un tiesiskie procesi astoņdesmito gadu beigās un deviņdesmito gadu sākumā pavēra ceļu konstitucionālās kontroles ienākšanai arī Austrumeiropas valstīs.

¹⁸³ Hausmaninger H. From the Soviet Committee of Constitutional Supervision to the Russian Constitutional Court. *Cornell International Law Journal*, 1992, Vol.25, p.309.

¹⁸⁴ Права человека. Отв.ред. Лукашева Е.А. Москва : Норма-Инфра, 1999, с.280.

¹⁸⁵ Mavčič A. *Slovenian Constitutional Review*. Ljubljana : Založba Nova revija, 1995, p.63.

Jāņem vērā, ka šīm valstīm nebija konstitucionālās kontroles tradīciju. Izņemot Čehiju un Slovākiju, nevienā citā Austrumeiropas valstī konstitucionālās kontroles institūts tā demokrātiskajā izpratnē nebija pastāvējis.

Turpinot pēckara tradīcijas, jaunās demokrātijas vai Austrumeiropas valstis (Latvija, Lietuva, Igaunija, Čehija, Slovākija, Slovēnija, Polija, Rumānija, Ungārija, Bulgārija, arī Krievija un virkne bijušo padomju republiku) par pamatotāku un piemērotāku atzina Eiropas konstitucionālās kontroles modeli. Šī modeļa atzišana jaunajās demokrātijās izskaidrojama ar kontinentālās Eiropas tiesību saimes ietekmi uz šo valstu tiesību sistēmu attīstību, līdz ar to padarot par neiespējamu pilnībā pārņemt anglo-sakšu valstīm raksturīgo *stare decisis* doktrīnu. Bez tam R.R.Ludvikovskis (*Ludwikowski R.R.*) skaidro, ka Eiropas modelis par labāku tika atzīts arī tāpēc, ka jaunās demokrātiskās valstis bija pieņēmušas samērā viegli grozāmas konstitūcijas, bet Amerikas modelis balstās uz īpaši stingru konstitūcijas virsvadības principa īstenošanu.¹⁸⁶ Šajās valstīs turklāt vēl joprojām tika cildināts parlamenta pārkāpums, pretēji amerikāņu svaru un atsvaru (*“checks and balances”*) principam. Anglo-sakšu un kontinentālās Eiropas tiesību saimes valstīs atšķīrās arī tiesnešu kvalifikācijas prasības. Bez tam tika norādīts, ka valstis, kuras pirmo reizi veido konstitucionālo kontroli, labāk tās realizēšanas tiesības nodot speciālām konstitucionālām tiesām, motivējot, ka vispārējās kompetences tiesu tiesneši nav tik kvalificēti, lai risinātu tiesību jautājumus.¹⁸⁷

Ņemot vērā minētos argumentus, Eiropas modeļa izveidošana jaunajās demokrātijās šķita pat dabiska, un gandrīz visās šajās valstīs tika veidotas īpašas jaunas institūcijas – konstitucionālās tiesas. Jāatzīst arī, ka arguments konstitucionālās tiesas veidošanai bieži vien bija tiekšanās līdzināties vecākajām demokrātijām. Šīs līdzināšanās vēlmes dēļ daudzi elementi tika pārņemti no veco demokrātisko valstu prakses, īpaši Vācijas un Austrijas. Vienlīdz visās šajās valstīs, precīzāk, to konstitucionālās kontroles sistēmās, ir novērojamas amerikāņu konstitucionālās kontroles modeļa iezīmes, kas izpaužas, piemēram, konkrētās kontroles atzišanā.

¹⁸⁶ Ludwikowski R.R. “Mixed” Constitutions – Product of an East-Central European Constitutional Melting Pot. *Boston University International Law Journal*, 1998, Vol.16, p.51.

¹⁸⁷ Steinberger H. *Models of Constitutional Jurisdiction*. Strasbourg : Council of Europe Press, 1992, p.3.

Otrs aspekts, kas ietekmēja konstitucionālās sūdzības rašanos jaunajās demokrātijās, bija cilvēktiesību izpratnes maiņa. Vispirms jāatzīmē, ka jaunās demokrātiskās valstis izstrādāja un pieņēma jaunas konstitūcijas. Kā izņēmumu var minēt Latviju, kas izvēlējās atjaunot 1922.gada Satversmi.¹⁸⁸ Gandrīz visās valstīs pamattiesības tika nostiprinātas konstitucionālā līmenī.¹⁸⁹ Konstitūcijā nostiprinātās pamattiesības atbilstoši rietumu demokrātijas izpratnei kļuva par reālām iespējām, nevis tikai deklaratīvām normām. Jaunās demokrātijas valstis sāka iepazīt cilvēktiesību patieso jēgu un nozīmi. Līdzās esošajiem cilvēktiesību aizsardzības līdzekļiem tika veidota konstitucionālā sūdzība, kas šodien uzskatāma par visdemokrātiskāko konstitucionālās kontroles iezīmi.¹⁹⁰

Jauno demokrātisko valstu Eiropas konstitucionālās kontroles modeļa izvēle ir arī kritizēta, norādot, ka centralizētais konstitucionālās kontroles modelis nevar nodrošināt personu pamattiesību pietiekamu aizsardzību, akcentējot Amerikas modeļa priekšrocības.¹⁹¹ Taču šai kritikai pilnībā nav iespējams pievienoties. Pamattiesību efektīva aizsardzība, pareizi un pārdomāti veidojot konstitucionālo sūdzību, ir iespējama arī Eiropas modeļa ietvaros.

2.3.1. Konstitucionālās sūdzības atzišanas (ieviešanas) modeļi Austrumeiropas valstīs

Ņemot vērā Austrumeiropas jeb jauno demokrātisko valstu vēlēšanos atzīt un ieviest konstitucionālo sūdzību savā tiesību aizsardzības sistēmā, tās iedalāmas trijās grupās.

Pirmo grupu veido valstis, kuras savā tiesību aizsardzības sistēmā konstitucionālo sūdzību vispār neieviesa un nav ieviesušas. Tā, piemēram, baidoties no tiesas noslogotības, konstitucionālā sūdzība netika veidota

¹⁸⁸ Latvijas tiesību vēsture (1914-2000). Prof. Dr.iur. D.A.Lēbera redakcijā. Rīga : Fonds Latvijas vēsture, 2000, 457.-461.lpp.

¹⁸⁹ Ludwikowski R.R. Fundamental Constitutional Rights in the New Constitutions of Eastern and Central Europe. *Cardozo Journal of International and Comparative Law*, 1995, Vol.3, p.73-162.

¹⁹⁰ Ludwikowski R.R. "Mixed" Constitutions – Product of an East-Central European Constitutional Melting Pot. *Boston University International Law Journal*, 1998, Vol.16, p.55.

¹⁹¹ Utter R., Lundsgaard D.C. Judicial Review in the New Nations of Central and Eastern Europe: Some Thoughts from a Comparative Perspective. *Ohio State Law Journal*, 1993, Vol.54, p.586.

Bulgārijā.¹⁹² No konstitucionālās sūdzības atteicās arī Rumānija, stājoties spēkā 1991.gada konstitūcijai.¹⁹³ Rumānija acīmredzami Francijas ietekmē kopumā konstitucionālajai tiesai piešķīra salīdzinoši ierobežotu kompetenci.¹⁹⁴ Konstitucionālo sūdzību vēl joprojām nepazīst Latvijas kaimiņvalstis – Lietuva un Igaunija.

Igaunijā pirmo reizi tās vēsturē speciālās konstitucionālās kontroles ideja tika iedzīvināta, stājoties spēkā Igaunijas tautas 1992.gada 28.jūnijā pieņemtajai konstitūcijai. Līdzās citām pamatnormām 149.panta trešajā daļā tika likts pamatakmens konstitucionālajai kontrolei, nosakot, ka Augstākā tiesa (saukta arī par Nacionālo vai Valsts tiesu (*Riigikohus*)) ir arī konstitucionālās kontroles tiesa.¹⁹⁵ 2002.gada 1.jūlijā, kad spēkā stājās jaunais Konstitucionālās kontroles tiesas procesa likums, pirmo reizi Igaunijas konstitucionālās kontroles vēsturē arī personām tika paredzētas tiesības vērsties Augstākajā tiesā.¹⁹⁶ Doktrīnā ir norādīts, ka, dodot tiesības vērsties Augstākajā tiesā arī personām, Igaunija ir radījusi konstitucionālo sūdzību.¹⁹⁷

Taču, salīdzinot Igaunijas sūdzības modeli ar konstitucionālo sūdzību citās valstīs, jāsecina, ka tās iespējas, kādas personām paredz Konstitucionālās kontroles tiesas procesa likuma 3.nodaļa, ir minimālas. Likuma 16.–18.pants runā par triju veidu individuālajām sūdzībām, kuras 10 dienu laikā no lēmuma spēkā stāšanās brīža var iesniegt noteiktas personas, ievērojot, ka visām sūdzībām ir jābūt ar subjektīvu raksturu jeb ar mērķi

¹⁹² Hartwig M. The Institutionalization of the Rule of Law: The Establishment of Constitutional Courts in the Eastern European Countries. *American University Journal of International Law and Policy*, 1991-1992, Vol.7, p.464; Bulgaria Constitution. http://www.constcourt.bg/constcourt/ks_eng_frame.htm (aplūkots 2006-07-26).

¹⁹³ General Presentation. Background. <http://www.ccr.ro/print.aspx?page=presentation> (aplūkots 2006-07-26).

¹⁹⁴ Brunner G. Structure and Proceedings of the Hungarian Constitutional Judiciary. *Grām.:* Sólyom L. and Brunner G. *Constitutional Judiciary in a New Democracy. The Hungarian Constitutional Court*. Ann Arbor : The University of Michigan Press, 2002, p.94.

¹⁹⁵ The Constitution of the Republic of Estonia. <http://www.legaltext.ee/en/andmebaas/ava.asp?m=026> (aplūkots 2006-07-26).

¹⁹⁶ Constitutional Review Court Procedure Act of Estonia. [http://www.nc.ee/english/const/CONSTITUTIONAL%20REVIEW%20COURT%](http://www.nc.ee/english/const/CONSTITUTIONAL%20REVIEW%20COURT%20) (aplūkots 2006-07-26).

¹⁹⁷ Kont-Kontson K. Communication of the Constitutional Review Cases in Supreme Court of Estonia – New Challenges. European Commission for Democracy Through Law Collection of Reports IIInd Conference of Secretaries General of Constitutional Courts and Courts of Equivalent Jurisdictions. <http://www.venice.coe.int/site/interface/english.htm> (aplūkots 2006-07-26).

I daļa. Konstitucionālā sūdzība – Eiropas konstitucionālās kontroles modeļa sastāvdaļa

aizsargāt savas tiesības.¹⁹⁸ Pirmkārt, sūdzības var iesniegt personas, kuru tiesības ir aizskāris parlamenta lēmums (nevis likums). Otrkārt, persona Augstākajā tiesā var apstrīdēt valsts prezidenta lēmumu par tās iecelšanu vai atcelšanu no amata. Treškārt, parlamenta loceklis, alternatīvais loceklis un arī frakcija var vērsties pret noteiktiem Konstitucionālās kontroles tiesas procesa likumā (17.pantā) uzskaitītiem parlamenta prezidija lēmumiem, piemēram, tādiem, ar kuriem tiek lemts par vietu sadalījumu pastāvīgajās komisijās; par frakciju un izmaiņu tajās reģistrēšanu; par likumprojektu, interpelāciju un rakstveida jautājumu atbilstību noteiktām prasībām.¹⁹⁹

No minētā uzskaitījuma secināms: lai arī sūdzībām ir jābūt subjektīvo tiesību aizsardzības līdzeklim, to mērķis ne vienmēr būs personas subjektīvo konstitucionālā līmenī nostiprināto pamattiesību aizsardzība. Bez tam Konstitucionālās kontroles tiesas procesa likumā netiek pat precizēts, ka sūdzības mērķis būtu aizsargāt personu pamattiesības, ne arī lietots jēdziens “konstitucionālā sūdzība”. Igaunijas sūdzībā netiek paredzēta arī subsidiaritātes principa ievērošana. Turklāt strīdā iesaistītās puses (piemēram, parlamenta loceklis, alternatīvais parlamenta loceklis vai frakcija pret *Riigikogu* (parlamenta) prezidiju) liecina par to, ka sūdzība drīzāk ir līdzeklis, lai atrisinātu strīdu starp divām publiskām institūcijām, nevis personas aizsardzība pret valsti.²⁰⁰ Tādēļ var teikt, ka Igaunijā nepastāv konstitucionālā sūdzība, bet gan īpašs personas pieteikums, ko nav iespējams nostādīt līdzās konstitucionālajai sūdzībai.

Stājoties spēkā 1992.gada Lietuvas konstitūcijai, šajā valstī pirmo reizi tiek izveidots konstitucionālās kontroles institūts.²⁰¹ Diemžēl personām

¹⁹⁸ Judgment of the Supreme Court of the Republic of Estonia in Case No.3-1-3-10-02 on March 17, 2003. <http://www.nc.ee/english/const/2002/3-1-3-10-2002.htm> (aplūkots 2006-07-26).

¹⁹⁹ Riigikogu Rules of Procedure Act. Section 13, subsections 2,4,7. http://www.legaltext.ee/en/andmebaas/ava.asp?tyyp=SITE_ALL&ptyyp=I&m=000&query=procedure+act (aplūkots 2006-07-26); Riigikogu Internal Rules Act. Section 4, subsections 5, 6.1. http://www.legaltext.ee/en/andmebaas/ava.asp?tyyp=SITE_ALL&ptyyp=I&m=000&query=internal+rules (aplūkots 2006-07-26); skat. arī: Rodiņa A. Kā konstitucionālā kontrole tiek īstenota Igaunijā (I). *Jurista Vārds*, 2003, 25.novembris, Nr.42 (230); Rodiņa A. Kā konstitucionālā kontrole tiek īstenota Igaunijā (II). *Jurista Vārds*, 2003, 2.decembris, Nr.43 (231).

²⁰⁰ Kont-Kontson K. Communication of the Constitutional Review Cases in Supreme Court of Estonia – New Challenges. European Commission for Democracy Through Law Collection of Reports IInd Conference of Secretaries General of Constitutional Courts and Courts of Equivalent Jurisdictions. <http://www.venice.coe.int/site/interface/english.htm> (aplūkots 2006-07-26).

²⁰¹ Lithuania – Constitution. <http://www.lrkt.lt/konst/eng/constitution.htm> (aplūkots 2006-

Lietuvā nav iespējams savas tiesības aizsargāt tieši – vēršoties konstitucionālajā tiesā. Šeit jāpiekrīt K.Taubes viedoklim, ka būtu loģiski, ņemot vērā Lietuvas konstitūcijas 6.pantu, kas deklarē, ka konstitūcija ir vienots un tieši piemērojams tiesību akts un ikviens var aizstāvēt savas tiesības, pamatojoties uz konstitūciju, personām tomēr paredzēt tiesības iesniegt konstitucionālās sūdzības konstitucionālajā tiesā.²⁰²

Nākamo – otro – grupu veido tās valstis, kuras savās tiesību aizsardzības sistēmās konstitucionālo sūdzību iekļāva jau uzreiz, veidojot konstitucionālās kontroles institūtu.

Viena no pirmajām konstitucionālajām tiesām Austrumeiropā tika izveidota Ungārijā. Tās parlaments jau 1989.gada janvārī pieņēma lēmumu dibināt konstitucionālo tiesu, veicot atbilstošus grozījumus valsts 1949.gada konstitūcijā tā paša gada oktobrī.²⁰³ 1989.gada 19.oktobrī parlaments pieņēma arī Konstitucionālās tiesas likumu, iekļaujot tiesas kompetencē konstitucionālo sūdzību izskatīšanu.²⁰⁴ Ungārijā personām tika piešķirtas ļoti plašas un neierobežotas tiesības vēršties konstitucionālajā tiesā. Pateicoties opozīcijas aktivitātēm,²⁰⁵ Ungārijā tika radīta arī *actio popularis*.²⁰⁶ Tādējādi var sacīt, ka Ungārija bija Austrumeiropas valstu konstitucionālās sūdzības pionieris.

Konstitucionālo sūdzību izskatīšana tika paredzēta Čehijas (1992.gada 16.decembrī pieņemtajā konstitūcijā un 1993.gada 16.jūnijā pieņemtajā Konstitucionālās tiesas likumā²⁰⁷), Slovākijas (1992.gada 1.oktobra

07-26); Constitution of the Republic of Lithuania (Approved by the citizens of the Republic of Lithuania in the Referendum on 25 October 1992, as amended by 23 January 2003, No.IX-1305. <http://www3.lrs.lt/c-bin/eng/preps2?Condition1=206072&Condition2> (aplūkots 2006-07-26).

²⁰² Taube C. *Constitutionalism in Estonia, Latvia and Lithuania*. Stockholm : Iustus Förlag, 2001, p.275.

²⁰³ Act XX of 1949 Constitution of the Republic of Hungary. <http://www.mkab.hu/en/enpage5.htm> (aplūkots 2006-07-26).

²⁰⁴ Act XXXII of 1989 on the Constitutional Court of the Republic of Hungary. <http://www.mkab.hu/en/enpage5.htm> (aplūkots 2006-07-26).

²⁰⁵ Brunner G. Structure and Proceedings of the Hungarian Constitutional Judiciary. *Grām.:* Sólyom L. and Brunner G. *Constitutional Judiciary in a New Democracy. The Hungarian Constitutional Court*. Ann Arbor : The University of Michigan Press, 2002, p.70.

²⁰⁶ Hartwig M. The Institutionalization of the Rule of Law: The Establishment of Constitutional Courts in the Eastern European Countries. *American University Journal of International Law and Policy*, 1991-1992, Vol.7, p.461.

²⁰⁷ The Constitution of the Czech Republic. http://www.concourt.cz/engl_verze/constitution.html (aplūkots 2006-07-26); The Act on the Constitutional Court of the Czech Republic. http://www.concourt.cz/engl_verze/act.html (aplūkots 2006-07-26).

I daļa. Konstitucionālā sūdzība – Eiropas konstitucionālās kontroles modeļa sastāvdaļa

konstitūcijā un 1993.gada 20.janvāra Konstitucionālās tiesas likumā²⁰⁸) un Slovēnijas (1991.gada 23.decembrī pieņemtajā konstitūcijā un likumā “Par konstitucionālo tiesu”²⁰⁹) konstitucionālās tiesas kompetencē. Horvātijā personas ieguva tiesības iesniegt konstitucionālās sūdzības, stājoties spēkā 1990.gada 22.decembra konstitūcijai un vēlāk – 1991.gada 21.marta Konstitucionālās tiesas likumam, kuru pēc tam aizstāja jaunais 1999.gada 29.septembra Konstitucionālās tiesas likums.²¹⁰

Pēdējo – trešo – grupu veido tās valstis, kas konstitucionālo sūdzību ievieša pakāpeniski. Pie šīs grupas valstīm pieskaitāma Latvija un Polija.

2.3.2. Konstitucionālās sūdzības rašanās Latvijā

Konstitucionālā sūdzība Latvijā ir attīstījusies, izejot trīs attīstības posmus.

Pirmo var dēvēt par sākotnējo konstitucionālās sūdzības apzināšanās posmu. Šajā laikā tika iepazīta konstitucionālā kontrole kopumā, apsvērtas teorētiskas konstitucionālās sūdzības iespējamības. Otrajā attīstības posmā jau konkrētāk tika meklēti konstitucionālās sūdzības pozitīvie un negatīvie realizēšanas aspekti. Šis posms beidzās ar atbilstošas normatīvās bāzes izstrādāšanu, proti, likuma “Grozījumi Satversmes tiesas likumā” pieņemšanu un konstitucionālo sūdzību reglamentējošo normu spēkā stāšanos 2001.gada 1.jūlijā.²¹¹ Visbeidzot – pēdējo konstitucionālās sūdzības attīstības posmu var dēvēt par tās iedzīvināšanas posmu, kurā tiek veidots konstitucionālās sūdzības saturs ar tiesas prakses palīdzību.

²⁰⁸ Constitution of the Slovak Republic. http://www.concourt.sk/A/a_index.htm (aplūkots 2005-05-06); On the Organisation of the Constitutional Court of the Slovak Republic, on the Proceedings before the Constitutional Court and the status of its Judges. Act of the National Council of the Slovak Republic of January 20, 1993. http://www.concourt.sk/A/a_index.htm (aplūkots 2005-05-06).

²⁰⁹ Constitution of the Republic of Slovenia. Constitutional Court Act. *Grām.: Constitutional Court of the Republic of Slovenia*. Ljubljana : Tiskarna Ljubljana, 1995, p.19-63.

²¹⁰ The Constitution of the Republic of Croatia. http://usud.hr/htdocs/en/the_constitution.htm (aplūkots 2005-05-06); History of Croatian Constitutional Judicature. <http://www.usud.hr/htdocs/en/history.htm> (aplūkots 2005-05-06); The Constitutional Act on the Constitutional Court of the Republic of Croatia. http://usud.hr/htdocs/en/the_constitutional_act.htm (aplūkots 2005-05-06).

²¹¹ Grozījumi Satversmes tiesas likumā: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 2000, 20.decembris, Nr. 460/464 (2371/2375).

Kā liecina konstitucionālās kontroles attīstība, konstitucionālā sūdzība bijusi paredzēta likumprojektos, kas tika izstrādāti vēl pirms Satversmes tiesas likuma, piemēram, 1990.gada likumprojektā “Par Latvijas PSR Konstitucionālo tiesu”.²¹² Savukārt 1992.gada 15.decembra likums “Par tiesu varu” paredzēja konstitucionālās uzraudzības (šāds jēdziens tika lietots likuma “Par tiesu varu” 9.pantā) funkciju uzticēšanu Augstākajai tiesai.²¹³ Pēc tam, kad Latvija atteicās no domas piešķirt konstitucionālās uzraudzības tiesības Augstākajai tiesai, tika uzsākta Satversmes tiesas likuma izstrādāšana. Saeimā iesniegtā 1994.gada 14.februāra Satversmes tiesas likumprojektā, kura autors vairāk vai mazāk bija tagadējais Eiropas Kopienas tiesnesis E.Levits, cita starpā bija paredzēts, ka Satversmes tiesas pienākums ir izskatīt lietas par administratīvo aktu atbilstību Satversmē garantētajām cilvēka un pilsoņa tiesībām.²¹⁴ Taču sākotnējā Satversmes tiesas likuma redakcijā, kas tika pieņemta 1996.gada 5.jūnijā, konstitucionālā sūdzība netika paredzēta.

Autores skatījumā, viens no iemesliem, kas kavēja konstitucionālās sūdzības izveidošanu jau 1996.gadā, ir konstitucionālās kontroles institūta vispusīgas izpratnes trūkums. Nav noslēpums, ka konstitucionālā tiesa kā institūcija, kas varētu atzīt par spēkā neesošiem parlamenta pieņemtos likumus, ikvienā valstī ir neērts institūts politiķiem. Ne velti Satversmes tiesas pilnvaras ir mulsinājušas mūsu parlamenta deputātus. Satversmes 85.panta grozījumu izstrādāšanas laikā ir ticis norādīts, ka “[j]uridiskā komisija ierosina pieņemt tādu redakciju, kas nosaka, ka Satversmes tiesa ir tiesīga atzīt par spēkā neesošiem Saeimas likumus, tātad atcelt tos. Tātad mūsu pašu ievēlēti daži speciālisti atcels vienā lasījumā, vienā paņēmienā mūsu likumus, pie kuriem mēs būsim strādājuši mēnešiem un gadiem.[...] mēs nevaram Satversmes tiesai dot tiesības atcelt vai, kā stāv rakstīts 85.pantā, “atzīt par spēkā neesošiem likumus”.

²¹² Apsītis R. Individuālo pieteikumu iespējamais ceļš. *Latvijas Vēstnesis*, 1997, 8.jūlijs, Nr.175/177 (890/892).

²¹³ Par tiesu varu: LR likums. *Ziņotājs*, 1993, 14.janvāris, Nr.1; Muižnieks J. Par Satversmes tiesu kā Satversmes garantu. *Jurista Vārds*, 1996, 31.oktobris, Nr.24 (38); Levits E. Starp tiesību normu un tiesisko realitāti. *Diena*, 1996, 10.oktobris; Apsītis R. Individuālo pieteikumu iespējamais ceļš. *Latvijas Vēstnesis*, 1997, 8.jūlijs, Nr.175/177 (890/892).

²¹⁴ Zīle Z.L. Tiesu varas robežas (I). *Likums un Tiesības*, 2001, 3.sēj., Nr.7 (23), 204.lpp.; Levits E. Eiropas Cilvēktiesību konvencijas piemērošana Latvijā: tiesa un administratīvais process. Rīga : Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes Cilvēktiesību institūts, 1998, 54.lpp.

Mēs varam iet, labākajā gadījumā, to ceļu, ko piedāvā kolēģe Kristiāna Libane. Proti, apturēt, dot tiesības tikai apturēt likuma darbību uz noteiktu laika periodu. [...] Manuprāt, ir bīstami šobrīd mūsu politizētajā situācijā izveidot mūsu valstī trešo varas struktūru, kas mūsu politiskās, sociālās un ekonomiskās reformas var bremsēt”.²¹⁵ Cita starpā pēc politiķu neapmierinātības ar pieņemtajiem Satversmes tiesas spriedumiem Latvijas tiesiskajā un politiskajā telpā ir virmojusi Satversmes tiesas likvidēšanas ideja.²¹⁶

Kā ikviens jauns tiesību institūts, arī konstitucionālā kontrole Latvijā tika pieņemta pakāpeniski. Jāatzīst, ka konstitucionālā kontrole ir viens no visvairāk kritizētajiem tiesību institūtiem tiesību zinātnē, un tās leģitimitātei kopumā tiek meklētas arvien jaunas teorijas.²¹⁷ Šķiet, ka tikai pēc pirmā Satversmes tiesas sprieduma politiķi saprata Satversmes tiesas funkcijas un nozīmi pēc daļējas “šoka terapijas” metodes.²¹⁸ Bija jāpaiet vēl kādam laikam, lai juridiskā doma, politiķi, tiesneši akceptētu Satversmes tiesu un saredzētu vietu tajā arī personām, kas sākotnēji šķita neiespējami.

Autoresprāt, Satversmes tiesa sākotnēji tika uzskatīta par tiesu, kurā personām “nav nekas meklējams”. Personas savas pamattiesības Satversmes tiesā varēja aizsargāt vienīgi netieši, izmantojot “pazīšanos” pie tām personām, kurām bija tiesības vērsties ar pieteikumiem Satversmes tiesā, vai arī izmantojot Valsts cilvēktiesību biroju. Taču zināms, ka sistēma, kas paredz iespējamību vērsties pie citām personām, kurām savukārt ir tiesības vērsties konstitucionālajā tiesā, nav pietiekami efektīva pamattiesību aizsardzībai.²¹⁹

²¹⁵ Latvijas Republikas 6.Saeimas ārkārtas sesijas sēde 1996.gada 11.aprīlī. http://www.saeima.lv/steno/st_96/st1104.html (aplūkots 2006-07-25).

²¹⁶ Lase I. Aivars Endziņš neredz iemeslus likvidēt Satversmes tiesu. *Diena*, 1999, 10.augusts; Lase I., Egle I. Nespēj pamatot ideju reorganizēt ST. *Diena*, 1999, 13.augusts.

²¹⁷ Skat., piemēram, Allan T.R.S. Constitutional Dialogue and the Justification of Judicial Review. *Oxford Journal of Legal Studies*, 2003, Vol.23, No.4. p.563-584; Tushnet M. *Taking the Constitution Away from the Courts*. Princeton : Princeton University Press, 1999, p.154-176; Aumann F.R. The Doctrine of Judicial Review. *Kentucky Law Journal*, 1931-1932, Vol.20, p.276-303; Fleming J.E. The Natural Rights-Based Justification for Judicial Review. *Fordham Law Review*, 2000-2001, Vol.69, p.2119-2130; Three Theorems of Judicial Review. *Constitutional Commentary*, 1985, Vol.2, p.5-7; Troper M. The Logic of Justification of Judicial Review. *International Journal of Constitutional Law*, 2003, Vol.1, No.1, p.99-122.

²¹⁸ Krasts G. Karavāna aizgājusi? Satversmes tiesas pirmais spriedums. Ko tas nozīmēs Latvijas ekonomikai? *Diena*, 1997, 9.maijs; Čepāne I. Vai Satversmes tiesai pārmet pamatoti? *Dienas Bizness*, 1997, 14.maijs.

²¹⁹ Levits E. Eiropas Cilvēktiesību konvencijas piemērošana Latvijas iestādēs un tiesās. *Grām.: Cilvēktiesību īstenošana Latvijā: tiesa un administratīvais process*. Rīga : Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes Cilvēktiesību institūts, 1998, 53.lpp.

Interesanti atzīmēt, ka, noraidot konstitucionālās sūdzības ideju, kā Latvijā, tā Polijā tika izmantoti vienādi argumenti. Proti, arī Polijā tika uzskatīts, ka jau noteiktais subjektu loks – publisko tiesību personu, kam ir tiesības vērsties Konstitucionālajā tribunālā, – ir pietiekams cilvēktiesību aizsargāšanai.²²⁰ Šo attaisnošanos īpaši kritizēja poļu arodbiedrību federācija “Solidaritāte”, norādot, ka konstitūcijas aizsargāšana nozīmē arī tajā iekļauto pamattiesību aizsardzību. Konstitucionālā sūdzība Polijā tika ieviesta tikai ar 1997.gada konstitūcijas spēkā stāšanos un drīz vien tai sekojošā Konstitucionālā tribunāla likuma pieņemšanu 1997.gada 1.augustā, kas bija pamatā “Polijas tiesību sistēmas revolūcijai”.²²¹

Neraugoties uz rezervētu konstitucionālās sūdzības redzējumu Latvijā, 1996.gada aprīlī, izskatot Satversmes tiesas likumu otrajā lasījumā, tika izteikts priekšlikums iekļaut iespējamību Satversmes tiesai izskatīt lietas par valsts institūciju un valsts amatpersonu rīcību, kas ir pretrunā ar “Latvijas pilsoņu konstitucionālajām tiesībām”.²²² Īpaši lielas debates gan par šo priekšlikumu nesekoja, jo deputāti bez ierunām akceptēja Juridiskās komisijas ierosinājumu šādu priekšlikumu noraidīt. Argumentējot Juridiskās komisijas nostāju, deputāts A.Endziņš norādīja uz diviem galvenajiem šķēršļiem, kas kalpoja kā arguments, lai jau sākotnēji konstitucionālā sūdzība netiktu izveidota. “Ja mēs akceptējam šādu priekšlikumu, tad acīmredzot mums ir jādomā par ievērojamu Satversmes tiesas tiesnešu skaita palielināšanu, kā arī tādā gadījumā ir jānorobežo parastās tiesas kompetence, kas izskata pārkāpumus, jo jebkurā gadījumā tas būs vai nu administratīvi tiesisks pārkāpums, vai krimināltiesisks pārkāpums [...]”²²³

Izsakot kā pretargumentu konstitucionālās sūdzības izveidošanai bailes no lielās noslogotības, Latvija “klasiski” pievienojās Austrumeiropas valstu izmantotajam galvenajam argumentam pret konstitucionālo sūdzību. Var minēt, ka Polijā konstitucionālā sūdzība pirmajā – 1985.gada Konstitucionālā tribunāla likumā netika paredzēta tādēļ, ka tika uzskatīts, ka tās

²²⁰ Brzezinski M.F. The Emergence of Judicial Review in Eastern Europe: The Case of Poland. *The American Journal of Comparative Law*, 1993, Vol.41, p.161-164.

²²¹ Cholewinski R. The Protection of Human Rights in the New Polish Constitution. *Fordham International Law Journal*, 1998-1999, Vol.22, p.288.

²²² Latvijas Republikas 6.Saeimas ārkārtas sesijas sēde 1996.gada 11.aprīlī. http://www.saeima.lv/steno/st_96/st1104.html (aplūkots 2006-07-25).

²²³ Latvijas Republikas 6.Saeimas ārkārtas sesijas sēde 1996.gada 11.aprīlī. http://www.saeima.lv/steno/st_96/st1104.html (aplūkots 2006-07-25).

I daļa. Konstitucionālā sūdzība – Eiropas konstitucionālās kontroles modeļa sastāvdaļa

iespējamība paralizēs Konstitucionālā tribunāla darbu, “plūstot pieteikumu straumēm”.²²⁴ Tieši bailes no lielās noslogotības bija iemesls tam, ka Bulgārija vispār atteicās no idejas veidot konstitucionālo sūdzību.²²⁵ Kā gan vēlāk pierādījusi prakse, šāds konstitucionālās sūdzības veidošanas pretarguments ir respektējams, taču vienlīdz kritizējams. Pārdomāti veidojot konstitucionālo sūdzību un iestrādājot dažādus mehānismus, ir iespējams nodrošināt efektīvu konstitucionālās tiesas darbu. To veiksmīgi pierāda arī Satversmes tiesas tagadējā prakse.

Lielāka vērība būtu pievēršama otrajam minētajam konstitucionālās sūdzības pretargumentam – tiesu kompetenču norobežošanas problēmai.²²⁶ Tiesu kompetenču nodalīšanas problēmas izvirzīšana ir saprotama, jo iespējamais (projekta) konstitucionālās sūdzības modelis paredzēja nevis normatīvo normu (aktu) kontroli, bet gan individuālo tiesību aktu konstitucionālo kontroli. Parādījās priekšlikums veidot konstitucionālo sūdzību pēc sākotnējām jeb Vācijas konstitucionālās sūdzības tradīcijām.

Taču arī valstīs, kurās pastāv iespēja personām vērsties pret individuāliem tiesību aktiem, tiesu institūcijas samērā veiksmīgi risina kompetenču nodalīšanas problēmu. Un tas iespējams, precīzi definējot un izprotot katras tiesu institūcijas uzdevumus. Šis tiesu kompetences nodalīšanas aspekts labi izskaidrots Slovēnijas Konstitucionālās tiesas nolēmumā, kur tiesa uzsvērusi, ka “[i]zskatot konstitucionālās sūdzības, tiesa nevar pildīt ne apelācijas, ne arī Augstākās tiesas funkcijas. Tā nevar iedziļināties jautājumos par to, vai pirmās instances tiesa ir izpratusi konkrēto situāciju, izvērtējusi visus pierādījumus, kā arī vērtēt tās spriedumu. Saskaņā ar konstitūciju un likumu šādas tiesības ir uzticētas apelācijas un Augstākās tiesas tiesnešiem.”²²⁷ Konstitucionālās tiesas uzdevums ir izskatīt un vērtēt kon-

²²⁴ Brzezinski M. *The struggle for Constitutionalism in Poland*. Basingstoke : Macmillan, 1997, p.150-151.

²²⁵ Hartwig M. The Institutionalization of the Rule of Law: The Establishment of Constitutional Courts in the Eastern European Countries. *American University Journal of International Law and Policy*, 1991-1992, Vol.7, p.464.

²²⁶ Endziņš A. Konstitucionālā sūdzība Latvijā: pirmā pieredze un problēmas. *Jurista Vārds*, 2001, 20.novembris, Nr.229.

²²⁷ Decision of the Constitutional Court of the Republic of Slovenia No. Up-164/95-18 on December 7, 1995. <http://odlocitve.us-rs.si/usrs/us-odl.nsf/o/981D374CA2B5079EC1256FC4004F7F1A> (aplūkots 2005-12-09).

stitucionāla rakstura jautājumus un, raugoties no šī aspekta, konstatēt “[..] vai konkrētajā lietā ir pārkāptas personas konstitucionālās garantijas.”²²⁸

Tādējādi visus šķēršļus, ko min likumdevējs Latvijā, iespējams atrisināt. Tas gan iespējams, pārzinot konstitucionālās sūdzības teoriju, tai skaitā citu valstu pieredzi.

Pamatotāks arguments konstitucionālās sūdzības neveidošanai Latvijā sākotnēji, autores skatījumā, bija saistāms ar objektīvu šķērslī. Proti, ja konstitucionālā kontrole ir institūts konstitūcijas aizsargāšanai, tad priekšnoteikums konstitucionālās sūdzības izveidošanai ir cilvēka pamattiesību – konstitūcijā nostiprināto pamattiesību – esamība. Līdzās jau esošajām fragmentāri definētajām cilvēka pamattiesībām (piemēram, Satversmes 8., 9., 80.pantā) Satversme tika papildināta ar pamattiesību katalogu, stājoties spēkā 1998.gada 15.oktobrī pieņemtajiem Satversmes grozījumiem.²²⁹ Pirms šiem Satversmes grozījumiem tiesību doktrīnā E.Levits piedāvāja cilvēka pamattiesību neesamības problēmas risinājumu, konstitucionālo rangū caur Satversmes 1.pantu piešķirot konstitucionālajam likumam “Cilvēka un pilsoņa tiesības un pienākumi”.²³⁰ Tomēr praksē šī teorija nedarbojās vai arī darbojās izņēmuma gadījumos, apstiprinot, ka tas, kas tradicionālo demokrātiju “juristiem ir “galvā”, jauno demokrātiju konstitūcijās bieži ir jāieraksta tekstā”.²³¹ Tādēļ tieši pēc grozījumu izdarīšanas Satversmē, papildinot to ar 8.nodaļu “Cilvēka pamattiesības”, tiesiskā un politiskā doma vienojās par konstitucionālās sūdzības nepieciešamību Latvijā.²³² Pēc Satversmes grozījumu pieņemšanas tika norādīts, ka nekavējoties tiks sagatavoti attiecīgi Satversmes tiesas likuma grozījumi, kas ļaus Satversmes tiesā vērsties arī personām.²³³ Līdzīga cerība (kas piepildījās), ka “[..]

²²⁸ Resolution of the Constitutional Court of the Republic of Slovenia No. Up-41/96 on April 25, 1996. <http://odlocitve.us-rs.si/ursr/us-odl.nsf/o/36141E88E7C99B30C1256FC4004F7F74> (aplūkots 2005-12-09).

²²⁹ Grozījumi Latvijas Republikas Satversmē: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 1998, 23.oktobris, Nr. 308/312 (1369/1373).

²³⁰ Levits E. Tiesību normu interpretācija un Satversmes 1.panta demokrātijas jēdziens. *Cilvēktiesību Žurnāls*, Nr.4. Rīga : Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes Cilvēktiesību institūts, 1997, 65.-69.lpp.

²³¹ Levits E. Piezīmes par Satversmes 8.nodaļu – Cilvēka pamattiesības. *Cilvēktiesību Žurnāls*, Nr. 9-12. Rīga : Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes Cilvēktiesību institūts, 1999, 16.lpp.

²³² Tihonovs J. Neizmanto tiesības vērsties Satversmes tiesā. *Diena*, 1997, 31.oktobris; Ločmele N. Lielāka skaidrība pilsoņiem un varai. *Diena*, 1998, 29.oktobris.

²³³ Ločmele N. Lielāka skaidrība pilsoņiem un varai. *Diena*, 1998, 29.oktobris.

papildinājumi Satversmē veicinās Satversmes tiesas likuma liberalizāciju un paplašināsies to personu loks, kuras varēs iesniegt prasības Satversmes tiesā”, tika izteikta Latvijas Cilvēktiesību un etnisko studiju centra sagatavotajā pārskatā “Par cilvēktiesībām Latvijā 1998.gadā”.²³⁴

Liela nozīme konstitucionālās sūdzības ieviešanai Latvijā bija pašai Satversmes tiesai. Sava, bet ne izšķiroša ietekme piešķirama arī Eiropas Padomes komisijas “Demokrātija caur tiesībām” rekomendācijām un pētījumiem, kas mudināja valstis iekļaut konstitucionālo sūdzību savās nacionālajās tiesību aizsardzību sistēmās.

Izzinot citu valstu tradīcijas un pieredzi, kā arī apmainoties ar zināšanām, Latvijā tika pieņemti nepieciešamie grozījumi Satversmes tiesas likumā, kuriem stājoties spēkā personas kļuva par pilntiesīgiem konstitucionālās kontroles subjektiem.

2.3.3. Konstitucionālās sūdzības nozīme tiesiskas valsts stiprināšanā

Konstitucionālās sūdzības izveidošana atzistama par būtisku pagrieziena punktu konstitucionālisma attīstībā Latvijā, jo, atzīstot konstitucionālo sūdzību, tiek nodrošināta uz “tiesībām balstīta” (*rights based*) konstitucionālisma attīstība.²³⁵ Tā ietvaros valsts atzīst no dabiskajām tiesībām izrietošas pamattiesības kā personas tiesības pret publisko varu un to, ka tām ir augstāka vērtība salīdzinājumā ar citām tiesībām. Turklāt šī konstitucionālisma virziena vai izpratnes galvenais subjekts ir cilvēks, kura pamattiesību aizsardzībai ir jābūt valsts uzmanības centrā.

Pamattiesības iespējams realizēt gan tikai tad, ja “likums nav apspieдоšs” un ja tas, kas šo likumu ir pieņēmis, “nav tirāns”.²³⁶ Atzīstot un kodificējot “to, kas mums jau ir”, proti, cilvēka pamattiesības, valstij ir jārada arī to aizsardzības mehānismi.²³⁷ Konstitucionālā sūdzība ir viens no šādiem

²³⁴ Par cilvēktiesībām Latvijā 1998.gadā. *Latvijas Vēstnesis*, 1999, 2. marts, Nr.57/59 (1517/1519).

²³⁵ Poole T. Legitimacy, Rights and Judicial review. *Oxford Journal of Legal Studies*, 2005, Vol.25, No.4, p.700.

²³⁶ Dietze G. America and Europe – Decline and Emergence of Judicial Review. *Virginia Law Review*, 1958, Vol.44, p.1234.

²³⁷ Loughlin M. *The Idea of Public Law*. Oxford : Oxford University Press, 2002, p.127.

tiesību aizsardzības līdzekļiem, kuru realizējot tiek nodrošināta uz “tiesībām balstīta” (*rights based*) tiesas spriešana.²³⁸

Tiek uzskatīts, ka tikai konstitucionālā tiesa var garantēt efektīvas pamattiesību aizsardzības iespējas, jo tā darbojas neatkarīgi no kādas politikās varas un varas funkciju sadalījuma.²³⁹ Lai arī šāds apgalvojums ir visai pārdrošs, tomēr jāatzīst, ka konstitucionālajām tiesām, it īpaši jaunajās demokrātiskajās valstīs, ir būtiska nozīme cilvēka pamattiesību aizsargāšanā. Tas tādēļ, ka tieši laikā, kad attīstās un veidojas demokrātijas izpratne, iespējami vislielākie konstitūcijas pārkāpumi, tai skaitā arī pamattiesību jomā. Iepriekš minēto apliecina Latvijas pieredze. Turklāt ekspertu pētījumi liecina, ka pamattiesības Latvijā visvairāk pārkāpj likumdevējs – Saeima.²⁴⁰

Ņemot vērā visus iepriekš minētos apsvērumus, nacionālo cilvēktiesību aizsardzības mehānismu kopumā nav iespējams uzskatīt par pilnīgu, ja personai nav iespējams vērsties konstitucionālajā tiesā. Atsevišķos gadījumos konstitucionālā sūdzība var palīdzēt atrisināt strīdu pašā valstī, lai personai nebūtu jāmeklē taisnība Strasbūrā, Eiropas Cilvēktiesību tiesā.²⁴¹ Turklāt process konstitucionālajā tiesā ir gan lētāks, gan ātrāks, un tas nebūt neizslēdz iespēju personai pēc tam vērsties Eiropas Cilvēktiesību tiesā.²⁴² Tieši šādām nacionālajām tiesību aizsardzības sistēmām ir jābūt pamattiesību aizsardzības pamatā, jo starptautisko cilvēktiesību aizsardzības mehānismu uzdevums ir vienīgi papildināt nacionālās aizsardzības sistēmas.²⁴³

Rūpējoties par personas pamattiesību aizsardzību un izskatot konstitucionālās sūdzības, tiek īstenota konstitūcijas virsvadības un konstitucionālā līdzsvara funkcija.²⁴⁴ Personai, iniciējot konstitucionālās kontroles procesu,

²³⁸ Poole T. Legitimacy, Rights and Judicial review. *Oxford Journal of Legal Studies*, 2005, Vol.25, No.4, p.700.

²³⁹ Конституционный контроль и демократические процессы в новых независимых государствах. Ереван : [b.i.], 1996, с.255.

²⁴⁰ Eksperts: Latvijā cilvēktiesības visvairāk pārkāpj likumdevējs. *LETA*, 2006, 23.augusts. <http://www.leta.lv> (aplūkots 2006-09-02).

²⁴¹ Zupancic J.B. Constitutional Law and the Jurisprudence of the European Court of Human Rights: An Attempt at a Synthesis. *German Law Journal*, 2001, Vol.2, No.10. <http://www.germanlawjournal.com/print.php?id=30> (aplūkots 2006-09-02).

²⁴² Apsītis R. Individuālo pieteikumu iespējamais ceļš. *Latvijas Vēstnesis*. 1997, 8.jūlijs, Nr.175/177 (890/892).

²⁴³ Дженис М., Кей Р., Брэдли Э. *Европейское право в области прав человека*. Москва : Издательство Права человека, 1997, с.500.

²⁴⁴ Schwartz H. *General Constitutional Principles and the Protection of Human Rights*. Erevan : [b.i.], 1997, p.5.

I daļa. Konstitucionālā sūdzība – Eiropas konstitucionālās kontroles modeļa sastāvdaļa

piedalās konstitūcijas izpratnes veidošanā un konstitucionālo tiesību veidošanā.²⁴⁵ Šeit vietā būtu minēt, ka, izskatot lietas, kas tikušas ierosinātas pēc personu pieteikumiem – konstitucionālajām sūdzībām –, Satversmes tiesa ir skaidrojusi, kā izprast tiesības uz advokāta palīdzību,²⁴⁶ tiesības uz taisnīgu tiesu,²⁴⁷ deleģēto likumdošanu,²⁴⁸ vispārīgas vēlēšanas²⁴⁹ un citas būtiskas tiesību normas. Konstitucionālo sūdzību izskatīšana ir bijusi pamatā īpaši nozīmīgiem Satversmes tiesas spriedumiem sociālo pamattiesību jomā.²⁵⁰

Nozīmīgs ir arī t.s. konstitucionālās sūdzības sociālais aspekts, ar to saprotot personas un konstitūcijas tuvināšanos, norādot uz konstitūciju kā reālu un praktiski lietojamu instrumentu.²⁵¹

Lai arī neērta politiķiem, tomēr Satversmes tiesa ir kļuvusi par “nozīmīgu spēlētāju” politiskajā arēnā, kurai ir tiesības ietekmēt bieži vien tik pasīvo likumdevēju.²⁵² Satversmes tiesa turklāt bauda personu uzticību, kas ir īpaši svarīga. H.Forlenders (*Forlender H.*) norāda, ka tieši šajā vispārējā

²⁴⁵ Ušacka A. Satversmes 8.nodaļas “Cilvēka pamattiesības” interpretācija Satversmes tiesas spriedumos. *Jurista Vārds*, 2001, 27.novembris, Nr.37 (230); Ušacka A. “Strict” or “liberal” Interpretation? Comments on Latvia. *Grām.:* Smith E. (Ed.) *The Constitution as an Instrument of Change*. [b.v.] : SNS Förlag, 2003, p.224-226.

²⁴⁶ Par Latvijas Kriminālprocesa kodeksa 96.panta otrās daļas 1.teikuma atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 89. un 92.pantam: LR Satversmes tiesas spriedums lietā Nr.2003-08-01. *Latvijas Vēstnesis*, 2003, 7.oktobris, Nr.138 (2903).

²⁴⁷ Par Civilprocesa likuma 83.panta 4.punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92.pantam: LR Satversmes tiesas spriedums lietā Nr.2003-10-01. *Latvijas Vēstnesis*, 2003, 7.novembris, Nr.157 (2922).

²⁴⁸ Par Ministru kabineta 2005.gada 11.janvāra noteikumu Nr.17 “Grozījumi likumā “Par nekustamā īpašuma piespiedu atsavināšanu valsts vai sabiedriskajām vajadzībām”” un 2005. gada 9.jūnija likuma “Grozījumi likumā “Par nekustamā īpašuma piespiedu atsavināšanu valsts vai sabiedriskajām vajadzībām”” atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. un 105.pantam: LR Satversmes tiesas spriedums lietā Nr.2005-12-0103. *Latvijas Vēstnesis*, 2005, 20.decembris, Nr. 203 (3361).

²⁴⁹ Par Saeimas vēlēšanu likuma 2.panta 2.punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 6., 8. un 91.pantam: LR Satversmes tiesas spriedums lietā Nr.2002-18-01. *Latvijas Vēstnesis*, 2003, 6.marts, Nr.36 (2801).

²⁵⁰ Par likuma “Par valsts pensijām” pārejas noteikumu 32.punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. un 109.pantam: LR Satversmes tiesas spriedums lietā Nr.2004-21-01. *Latvijas Vēstnesis*, 2005, 7. aprīlis, Nr.55 (3213); Par likuma “Par valsts pensijām” pārejas noteikumu 26.punkta atbilstību Satversmes 91. un 109.pantam: LR Satversmes tiesas spriedums lietā Nr.2001-12-01. *Latvijas Vēstnesis*, 2002, 20.marts, Nr.44 (2619).

²⁵¹ Maruste R. Democracy and the Rule of Law in Estonia: Progress Achieved and the Problems remaining. *Review of Central and East European Law*, 2000, No.3, p.316-317.

²⁵² Szikinger I. Jurisprudence of the Hungarian Constitutional Court Related to Legislation on Policing. *Grām.:* Halmay G. (Ed.) *Constitution Found? The first decade of Hungarian constitutional review on fundamental rights*. The Netherlands : Book World Publications, 2002, p.344.

II daļa. Konstitucionālās sūdzības subjekts un objekts

uzticībā slēpjas konstitucionālās tiesas varas avots.²⁵³ Par iemeslu tam ir patiesi droši spriedumi, kas tiek taisīti, tai skaitā un it īpaši izskatot konstitucionālās sūdzības. Šī uzticēšanās ir būtiska arī tādēļ, ka nākotnē tā izpaudīsies kā Satversmes tiesas nolēmumu ievērošana un respektēšana.²⁵⁴

Tieši personas ir tās, kas aktivizē konstitucionālās kontroles procesu.²⁵⁵ To apstiprina Satversmes tiesas statistika. Piemēram, 2005.gadā Satversmes tiesā tikai pa trim pieteikumiem katrs bija iesnieguši Saeimas deputāti un Valsts cilvēktiesību birojs, bet tiesas – piecus pieteikumus, turpretim fiziskās personas 2005.gadā Satversmes tiesā bija vērsušās 237 reizes.²⁵⁶ Tikpat pārliecinoša ir 2006. un 2007.gada statistika, kas liecina, ka fiziskās personas Satversmes tiesā iesniegušas 579 konstitucionālās sūdzības, bet pārējie subjekti kopā – 26 pieteikumus.²⁵⁷

Visbeidzot – ja konstitucionālā kontrole, H.Kelzena vārdiem runājot, ir “augstākais punkts konstitūcijas aizsargāšanas nodrošināšanā”, tad konstitucionālā sūdzība ir atzīstama par cilvēka pamattiesību aizsardzības kulmināciju nacionālo tiesību aizsardzības līdzekļu vidū.²⁵⁸

II daļa. Konstitucionālās sūdzības subjekts un objekts

1. Konstitucionālās sūdzības subjekts

Konstitucionālās sūdzības subjekts ir persona, kas ir tiesīga iesniegt konstitucionālo sūdzību Satversmes tiesā. Precizējot var teikt, ka tā ir persona (vai arī vairākas personas), pēc kuras iniciatīvas, kuras materiālā izpausme ir pieteikums – konstitucionālā sūdzība, Satversmes tiesa ir tiesīga lemt par Satversmes tiesas procesa uzsākšanu.

²⁵³ Forlenders H. Iztulkotājs kā suverēns ar neierobežotu varu. *Likums un Tiesības*, 2001, 3.sēj., Nr.10 (26), 301.lpp.

²⁵⁴ Limbach J. The Role of the Federal Constitutional Court. *S.M.U. Law Review*, 2000, Vol.53, p.429.

²⁵⁵ Borowski M. The Beginnings of Germany's Federal Constitutional Court. *Ratio Juris*, 2003, Vol.16, No.2, p.174.

²⁵⁶ Satversmes tiesas sagatavotā statistika no 1997.gada līdz 2008.gada 10.janvārim. Nav publicēta, pieejama Satversmes tiesas kancelejā.

²⁵⁷ Ibid.

²⁵⁸ Paulson S.L. Constitutional Review in the United States and Austria: Notes on the Beginnings. *Ratio Juris*, 2003, Vol.16, No.2, p.233.